

A sepia-toned portrait of Ondřej Koutek, a man with dark hair, wearing a suit and tie, looking slightly to the left. The portrait is the background of the entire page.

Ondřej Koutek

PROKOP DRTINA

Osud československého
demokrata

VYŠEHRAÐ

ÚSTAV PRO STUDIUM
TOTALITNÍCH REŽIMŮ

ústav pro studium
totalitních režimů

Ondřej Koutek

PROKOP DRTINA

**Osud československého
demokrata**

ÚSTAV PRO STUDIUM
TOTALITNÍCH REŽIMŮ
VYŠEHRAĐ

Foto na přebalu:

Ministr spravedlnosti Prokop Drtina (4. listopadu 1945)

Zdroj: ČTK

Foto na frontispisu:

Prokop Drtina, portrét od Slávy Tonderové-Zátkové

Zdroj: archiv Jindřicha Pokorného

Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner

Odborní recenzenti: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.,

doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Redakčně zpracovala Pavlína Kuderová

Odpovědný redaktor Filip Outrata

E-knihu vydalo v roce 2012 nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

(Praha 3, Víta Nejedlého 15; e-mail: info@ivysehrad.cz;

www.ivysehrad.cz) jako svou 1069. publikaci

a Ústav pro studium totalitních režimů

(Praha 3, Siwiecova 2; e-mail: info@ustrcr.cz; www.ustrcr.cz)

Vydání v elektronickém formátu pdf první

podle 1. vydání v tištěné podobě

Doporučená cena E-knihy 274 Kč

Copyright © JUDr. Mgr. Ondřej Koutek, Ph.D., 2011

ISBN 978-80-7429-264-4

Český historik Karel Bartošek v dobách normalizace napsal: „*V českých zemích dvacátého století žili pozoruhodní lidé, o nichž se v zemi nejen málo mluví nebo vůbec nemluví, ale o nichž se i málo ví.*“¹ Bohužel se nejen v obecném povědomí, ale i v české historiografii ani po téměř dvaceti letech od pádu komunistického režimu na tomto konstatování příliš mnoho nezměnilo. Zejména v případě několika generací, jež by bylo možné nazvat masarykovskými, jejich jména a hodnoty, které zastávaly, upadly poněkud v zapomnění. Až na pár vzácných výjimek dosud chybí biografická zpracování, která by čtenáře blíže seznámila se životem generace, jejíž osud byl pevně spjat s dějinnými zvraty dvacátého století. Tito lidé dospívali a politicky a myšlenkově se formovali v období masarykovské republiky, jejíž dědictví se jim stalo životním osudem. Pevnost svých charakterů vyzkoušeli v období okupace – buď účastí v domácím odboji, snášením útrap nacistických žalářů či aktivním působením v zahraničním exilu. Nakonec svedli neúspěšný boj s rostoucí mocí komunistů, který vyvrcholil jejich historickou porážkou 25. února 1948. Následoval obvykle osud exulanta nebo politického vězně komunistického režimu. Vzhledem ke stále nedostatečnému počtu seriózních, monograficky zpracovaných biografii jsme tak dnes často odkázáni jen na souhrn základních informací (a někdy bohužel i dlouho tradovaných faktografických omylů), jež nám nabízejí dostupné biografické slovníky.

Jednou z nejvýznamnějších předúnorových osobností, již také dosud překvapivě nebyla věnována patřičná pozornost, je JUDr. Prokop Drtina.² Motivem pro napsání této knihy byla snaha jednak upozornit na tento badatelský dluh české historiografie,

¹ Bedřich FUČÍK – Karel BARTOŠEK, *Zpovídaní. Pražské rozhovory 1978–1982*. Toronto 1989, s. 8.

² Kromě řady drobných, spíše publicistických medailonků Prokopa Drtiny v denním tisku a časopisech bylo publikováno jen několik rozsáhlejších studií; konkrétně Ivana KOUTSKÁ, Lépe zemřít vstojе, než žít na kolenou (Historie vzniku paměti dr. Prokopa Drtiny Československo, můj osud). In: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*. Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14.–16. dubna 2003 v Praze. (Ed.) Jiří PERNES – Jan FOITZIK. Brno 2005, s. 216–233; Jindřich POKORNÝ, Lépe zemřít ve stoje, než žít na kolenou. *Revolver Revue*, č. 44, 2000, s. 258–264 (na s. 265–313 připojena navíc edice výňatků z vyšetřovacího spisu P. Drtiny); Jindřich POKORNÝ, Bez doznání (Hrdina proti osudu v době totality). *Revolver Revue*, č. 44, 2000, s. 315–322; Jiří DOLEŽAL, Československo na mých bedrech. *Prostor*, č. 45/46, 2000, s. 184–188. Řadu osobních postřehů zaznamenala ve své vzpomínkové knize Drtinova neteř, viz Sylva SOUČKOVÁ, *Psáno osudem a politikou*. Praha 2002. K osobě P. Drtiny viz též Ondřej KOUTEK, Říkali mu Pavel Svatý. Osudy úředníka, politika a politického vězně Prokopa Drtiny. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek*, č. 5, Praha 2007, s. 185–231; Ondřej KOUTEK, *Prokop Drtina 1900–1945. Ve službách prezidenta*. Diplomová práce na FF UK, Praha 2001. Pokud jde o zařazení hesla o Prokopu Drtinovi do encyklopedií a biografických slovníků, míra pozornosti věnovaná této osobnosti odpovídala dobovému způsobu hodnocení dějin Československa do roku 1948. První, celkem stručnou zmínku obsahuje *Komenského slovník naučný*. Sv. 3. (Československo – Eguilaz). Praha 1937, s. 501; následuje velké

jednak prokázat, že pohled na historický vývoj perspektivou životních osudů takto zajímavé osobnosti může být velice podnětný. Postava Prokopa Drtiny mne velmi zaujala již při první četbě jeho strhujících pamětí *Československo můj osud*, které jsou zajímavé nejen díky své faktografické a literární hodnotě, ale především díky pohnutému osudu jejich autora. Tyto memoáry bohužel dosud marně čekají na své nové, kriticky zpracované vydání. Mezi jednotlivými verzemi Drtinových vzpomínek (různými rukopisnými verzemi, exilovým a domácím knižním vydáním a několika samizdatovými edicemi) přitom existuje řada různých odchylek a nepřesností. Bylo by tak žádoucí připravit na základě jejich detailního srovnání a historické kritiky novou edici, která by co nejvíce respektovala původní záměr autora a přitom by též prostřednictvím poznámkového aparátu upozornila na některé faktografické nepřesnosti. Usilovně na tomto úkolu pracoval profesor Jiří Doležal, kterému bohužel předčasná smrt zabránila v jeho dokončení.

Základ předkládané knihy vznikl již v roce 2001 v podobě mé diplomové práce, jež se zabývala první polovinou života Prokopa Drtiny, obdobím před jeho vstupem do aktivní politiky. Následně jsem tuto původní diplomovou práci podstatně rozšířil a doplnil do podoby celistvé biografie, kterou jsem v červnu 2009 obhájil pod názvem *Prokop Drtina (1900–1980). Život českého demokrata v Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze* jako práci disertační. Kniha, která se nyní dostává čtenáři do rukou, je mírně zkrácenou a přepracovanou verzí této disertace.

Prokop Drtina je sice vzhledem ke své bohaté veřejné činnosti naší historiografii často zmiňován, obvykle však vystupuje především jako zajímavý glosátor dění a spolehlivý zdroj řady důležitých informací. Dosud však on sám, jako historická osobnost, ve středu zájmu české historiografie nestál. Kromě několika kratších článků nebyl osud Prokopa Drtiny jako specifické téma zpracován. Nejobsáhlejší publikovanou biografií představuje dosud moje studie *Říkali mu Pavel Svatý. Osudy úředníka, politika a politického vězně Prokopa Drtiny*, která byla vydána ve *Sborníku Archivu bezpečnostních složek*. Zmínku si však zaslouží i studie Ivany Koutské *Lépe zemřít vstojе, než žít na kolenou*, jež se však soustředí zejména na období Drtinova vyšetřování a věznění po únoru 1948. Velkou pozornost věnuje svému významnému příbuznému jeho synovec Jindřich Pokorný, který o něm vydal v časopise *Revolver Revue* krátkou studii *Bez doznání (Hrdina proti osudu v době totality)*, doplněnou o edici dokumentů. Více či méně okrajově je pak Drtinova osobnost zmiňována v řadě monografií, jež se věnují různým otázkám československých dějin čtyřicátých let dvacátého století. Přehled těchto historických prací nabízí seznam literatury v závěru této knihy.

mlčení o Drtinově existenci, viz např. *Příruční slovník naučný*. I. díl (A–F). Praha 1962, s. 598, kde se aspoň autoři zmiňují o jeho otci prof. Františku Drtinovi; změnu přinesla liberalizace společnosti na konci 60. let – faktograficky hutné heslo v *Kdo je kdo v Československu. Biografie žijících osob se stálým bydlištěm v ČSSR*. I. díl (A–J). Praha 1969, s. 162; posléze alespoň velice krátká hesla v normalizačních příručkách, v nichž je Drtina charakterizován jako „jeden z hl. představitelů protisocial. sil v únoru 1948“, viz *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. I. díl (A–I). Praha 1980, s. 524; podobně též *Malá československá encyklopedie*. Sv. 2. (D–CH). Praha 1985, s. 188; objektivnější, od ideologického nánosu oproštěné zhodnocení Drtinovy historické role přinesl *Československý biografický slovník*. Praha 1992, s. 119–120; nejobsáhlejší a faktograficky přesné heslo je uvedeno v Josef TOMEŠ a kol., *Český biografický slovník XX. století*. I. díl (A–J). Praha – Litomyšl 1999, s. 260.

Pramenná základna pro zpracování biografie Prokopa Drtiny je velice obsáhlá a dosud nebyla českou historiografií náležitě využita. Klíčovou roli má pochopitelně Drtinova osobní písemná pozůstalost uložená v Archivu Národního muzea v Praze. Osobní fond Prokopa Drtiny existuje dále v Národním archivu v Praze, který ovšem představuje spíše jakýsi úřední archiv, vzniklý z jeho činnosti na ministerstvu spravedlnosti v letech 1945–1948. Velmi důležitým pramenem z Národního archivu jsou také písemnosti z archivu vězeňské správy, zejména jeho vězeňský a prokurátorský spis. Při zpracovávání této knihy byla ovšem využita i celá řada dalších fondů Archivu Národního muzea a Národního archivu v Praze. Zcela mimo jakoukoliv pozornost historických badatelů dosud stála drtinovská sbírka v knihovně Libri prohibiti, v níž je zařazen balík originálního strojopisu Drtinových pamětí, který se dostal v roce 1976 na Západ, a obsáhlá sbírka Drtinovy korespondence. Vzhledem k velkému zájmu Státní bezpečnosti o osobu Prokopa Drtiny bylo nezbytné využít též fondů Archivu bezpečnostních složek. K jednotlivým etapám Drtinova života se pak vážou fondy řady speciálních archivů, jako například Archivu Ústavu T. G. Masaryka, Archivu Kanceláře prezidenta republiky, Archivu Univerzity Karlovy v Praze či Archivu Českého rozhlasu. Velkým přínosem byly i sbírky Archivu Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v Praze. Mnoho informací k životu Prokopa Drtiny lze také načerpat z množství kvalitně zpracovaných pramenných edic a rozličné memoárové literatury (odkazy na ně čtenář nalezne v poznámkách k příslušným pasážím této knihy).

Tato kniha usiluje o hlubší pohled na představitele československé demokracie, který se dosud nedočkal zaslouženého historického zhodnocení. Smyslem předkládané práce je tak zasazení osobnosti Prokopa Drtiny do obecnějšího historického kontextu, jež by umožnilo náležité posouzení jeho role v politickém vývoji Československa. Při zpracovávání životopisné studie hrozí nebezpečí, že autor podlehně jistě nekritičnosti vůči sledované postavě. Přiznávám, že mě osobnost Prokopa Drtiny zaujala, nicméně smyslem této práce nemá být nějaká apologie. Snažil jsem se, aby můj pohled zůstal maximálně vyvážený, a doufám, že se mi to na následujících stránkách podařilo.

Ministr spravedlnosti Prokop Drtina (5. dubna 1946). Zdroj: ČTK

DĚTSTVÍ

Prokop Drtina se narodil na Velký pátek 13. dubna 1900 v Praze na Smíchově. Celé své dětství strávil v prostorném čtyřpokojovém bytě v činžovním domě na Hořejším nábřeží u Palackého mostu.¹ Na první roky svého života Drtina velice rád a nostalgicky vzpomínal: „*Teprve ve své dospělosti a nejvíce v dobách těžkých životních zkoušek jsem si uvědomil, jakou milostí mě obdařil život, když mně dal do vínku dětství v tak příkladném rodinném prostředí, jaké dovedli vytvořit moji rodiče.*“² Jeho otcem byl významný vědec a politik PhDr. František Drtina (1861–1925), který patřil mezi první žáky T. G. Masaryka a posléze i mezi jeho věrné stoupence a politické soupeřníky. Po završení svých studií v Praze a Berlíně se František Drtina začal věnovat pedagogické činnosti. Nejprve učil postupně na několika pražských gymnáziích a pak se roku 1891 habilitoval pro obor filozofie na české univerzitě. Svou habilitaci si v roce 1898 rozšířil o pedagogiku. Jeho vědecká kariéra se i nadále slibně rozvíjela, v roce 1899 se stal mimořádným a roku 1903 řádným profesorem pedagogiky a filozofie na pražské univerzitě. V letech 1905–1906 působil jako děkan Filozofické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity. Jeho vědecký přínos se dotýkal především oblasti dějin filozofie a pedagogiky.³ Vypracoval komplexní program pedagogické reformy a zasadil se o rozvoj ženského školství. Po boku T. G. Masaryka se aktivně věnoval i politické práci, a tak byl v roce 1907 zvolen v královéhradeckém obvodu za Masarykovu pokrokovou stranu poslancem Říšské rady ve Vídni. V rámci své poslanecké činnosti se zabýval především školstvím, usiloval zejména o podporu školské reformy a rozvoj českého a jiného slovanského školství v Rakousku-Uhersku. V následujících volbách v roce 1911 ovšem svůj poslanecký mandát již neobhájil.

Výrazně se také podílel na propagaci skautingu, díky čemuž byl jeho syn svědkem počátků tohoto hnutí v českých zemích. S pomocí Františka Drtiny vznikl dokonce

¹ Byt se nacházel ve 3. poschodí domu č. p. 785 na Hořejším nábřeží č. 6, Praha-Smíchov. Když se tam v roce 1897 Drtinovi rodiče nastěhovali, byli prvními nájemníky tohoto bytu.

² Prokop DRTINA, *Vzpomínky z dětství*. Praha 1982 (samizdat), s. 16.

³ Pokud jde o vlastní Drtinovo vědecké dílo, v popředí stojí zejména práce *Myšlenkový vývoj evropského lidstva* (1902), *Úvod do filosofie I–II* (1914, 1929, 1926, 1948) a *Ideály výchovy* (1900–1901, 1930). Dále je autorem řady dalších spisů, např. *Myšlenková povaha středověku* (1898), *Křesťanství, jeho vznik, ideová podstata a historický vývoj* (1899), *Křesťanství a česká reformace* (1901), *J. A. Komenský, zakladatel vzdělání lidového* (1904), *Reforma středoškolská z českého hlediska* (1909), *Křesťanství, husitství a české bratrství* (1911), *O povaze novověké filosofie* (1912) či *Francouzské protestantství liberální* (1918). Redigoval *Athenaeum*, *Naši dobu*, *Českou mysl* a *Rozhledy pedagogické*.

Profesor František Drtina

Zdroj: archiv Jindřicha Pokorného

v létě 1915 první český skautský dívčí tábor pod Hrádníci u Sejckého ostrova nedaleko Živohoště.⁴ František Drtina také založil Pedagogický ústav Jana Amose Komenského a stál u zrodu spolku YMCA na našem území. Za svou činnost byl dokonce jmenován důstojníkem francouzské Čestné legie. Po vzniku Československa pracoval v letech 1918–1920 jako státní tajemník na ministerstvu školství a národní osvěty. Po svých předcích měl původně katolické vyznání, ale v roce 1921 přestoupil k Českobratrské církvi evangelické.⁵

Matka Prokopa Drtiny Olga (1870–1927) byla dcerou Viléma Foustky z Brna, zakladatele první české tiskárny ve městě. Její starší sestra Bronislava, básníčka, prozaička a překladatelka ruské literatury, si vzala význačného novináře a spisovatele Jana Herbeny, šéfredaktora deníku *Čas*, který patřil do okruhu nejbližších spolupracovníků T. G. Masaryka.

Prokop Drtina vzpomínal, že když se doma nebo u Herbenů „vyslovilo jméno Masaryk, tak se chodilo po špičkách“.⁶ Tehdejší profesor c. k. českého gymnázia na Smíchově a docent Filozofické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity František Drtina se oženil s učitelkou Olgou Foustkovou po několikaleté známosti 27. února 1897 v chrámu sv. Ludmily na Královských Vinohradech. O rok později se jim 12. března 1898 narodila dcera Olga, po dalších dvou letech pak po velmi komplikovaném porodu přišel na svět i syn Prokop.

Olga Drtinová měla silně vyvinuté umělecké cítění. Vybudovala velkou folkloristickou sbírku, zvláště slováckých výšivek, a byla velice zaujata pro výtvarné umění. Stala se členkou Mánesu a Umělecké besedy. Sama také poměrně pěkně kreslila. Velice ráda hrála na klavír a učila se též zpěvu. Podle Prokopa Drtiny měla velmi příjemný, sytý soprán, či spíše mezzosoprán. Byla členkou Spolku pro komorní hudbu a stálou abonentkou České filharmonie. Stála také u zrodu Spolku pro pěstování

⁴ O tomto skautském dívčím táboře a významné roli F. Drtiny při jeho vybudování viz *Dívčí skauting: drobné zlomky z úplného počátku skautování dívek. Příloha Kmenových novin OS* [on-line]. 2005 [cit. 12. 7. 2011]. Dostupný z WWW: <<http://www.skaut.cz/kmendospelych/easyfile/index.php?folder=21&sort=date&order=DESC&page=5>>.

⁵ O osobnosti prof. Františka Drtiny nejobsáhleji pojednává Sylva SOUČKOVÁ, *František Drtina: filozof, pedagog a politik v korespondenci a vzpomínkách (1861–1925)*. Praha 2004. Jeho historickým významem ve vědě i v politice se také soustavně a dlouhodobě zabývá Josef Cach, viz např. Josef CACH, *František Drtina. Filozof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník*. Pardubice 2003; Josef CACH, Univerzitní profesor a státník František Drtina – postava kultury a vědy: Památce Prokopa Drtiny, syna F. Drtiny, a památce T. G. Masaryka, učitele F. Drtiny. *Podbrdsko*, č. 5, 1998, s. 138–147. Dále též Jaroslava PEŠKOVÁ, *František Drtina 1861–1925*. Praha 1991; Pavel KOSATÍK, Holubice v politice. František Drtina (1861–1925). *Respekt*, roč. XX, č. 21, 18. 5. 2009, s. 60–61.

⁶ Prokop DRTINA, *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století*. Svazek 1. Kniha 1. Přes Mnichov do emigrace. Praha 1991, s. 16.

písň, jemuž pak až do své smrti předsedala. Lásku k hudbě přenášela i na své děti, které se od útlého dětství učily hře na klavír v tehdy prestižní klavírní škole profesora Adolfa Mikeše. Projevovala silnou náklonnost k hudebnímu skladateli Josefu Sukovi, který jí dokonce věnoval několik svých skladeb.

Ve smíchovském bytě svých rodičů Prokop Drtina ještě zažil svícení petrolejovými lampami a svíčkami, teprve kolem osmého roku jeho života byla do jejich domu zavedena elektřina. Dům měl vodovod jen pro užitkovou vodu, pro pitnou se chodilo před dům, kde stála na chodníku pumpa. Malý Prokop rád doprovázel služebné při jejich cestách pro vodu, neboť „*to seběhnutí do ulice bylo dobrodružstvím, jež stálo za to*“.⁷ Později nahradil starou pumpu automatický hydrant, který nevyžadoval namáhavé pumpování. To pak již chodil často pro vodu sám.

Jako malé dítě pozoroval Prokop Drtina s velkým zájmem rušný život, který se odehrával na Smíchově a na Hořejším nábřeží. Vzhledem k životě u řeky se považoval za „hocha od vody“. Ze své lásky k Vltavě se vyznal i ve svých vzpomínkách: „*Myslím, že ten, kdo nežil delší dobu trvale u velké, splavné řeky, nemá ani přibližně správné představy o tom, jak bohatý, rušný, stále se měnící život to je. Na řece se stále něco děje. Alespoň život na Vltavě nad novoměstským jezem v Praze, a zejména mezi Palackého a železničním mostem, skýtal velice rozmanitý a pestrý obraz. To nejsou jen téměř neustále plující parníky po i proti proudu, to je ještě celá řada jiných plavidel i jiných poříčních zařízení, která oživují její hladinu. Před našimi okny během kterékoli doby denní se na Vltavě stále něco dělo a vždy něco upoutávalo divákovu pozornost.*“⁸

V době Drtinova dětství byl nejosobitějším zvukem vltavského nábřeží plácavý klapot lopatek kolesových říčních parníků. Drtina se jako dítě dokonce naučil podle zvuku rozeznávat jednotlivé parníky, ať už se jednalo o Vyšehrad, Primátora Dittricha, Smíchov či Františka Josefa I. Malého Prokopa také bavilo sledovat zvláštní vozy tažené těžkými pivovarskými koňmi, které rozvážely sudy s pivem Smíchovského akciového pivovaru. Dopravní ruch na Smíchově zvyšovaly též vozy, které dodávaly uhlí ze skladů u smíchovského nádraží do celé Prahy. K vltavským břehům zajížděly vozy v létě pro písek z říční náplavy a v zimě pro led. Drtina po mnoha letech vzpomínal, jak jako kluk s oblibou sledoval „*všechn ten živý, hlučný ruch na náplavce, který i v této době inspiroval i více našich malířů, aby jej zvěčnili*“.⁹

Drtina také rád pozoroval vltavské veslaře. Přímou před domem na Hořejším nábřeží měl svoji loděnici veslařský klub Blesk, hned vedle smíchovské plovárny. Z Drtiny vyrostl velký fanoušek tohoto klubu při všech veslařských závodech. Později se dokonce sám stal členem Blesku a začal veslovat na jeho lodích. Velkou konkurencí Blesku byl veslařský klub Slavie, který měl svoji loděnici hned pod Palackého mostem. V zimním období chodil Prokop Drtina s oblibou bruslit na Vltavu, nejčastěji na kluziště Blesku nebo na plochu u Palackého mostu. Ruch na kluzištích upoutával dětskou pozornost. Obvykle tam vyhrával flašinetář, jehož hudba pronikala i za zavřená okna bytu na nábřeží. Na kluzišti se mezi bruslaři motali prodávající horkých párků a kaštanů, prodejci kandovaného ovoce na dřevěných špejích

⁷ Prokop DRTINA, *Vzpomínky z dětství*, s. 7.

⁸ Tamtéž, s. 119.

⁹ Tamtéž, s. 114.

a Podskaláci vozící zákaznicky na sedačkových saních. Teprve v dospělosti se stal Drtina vyznavačem lyžování, které tak vystřídalo jeho lásku k bruslení.

Prokop Drtina se stal školákem později, než bylo obvyklé. Rodiče jej začali posílat do školy až od třetí třídy obecné školy, když mu bylo osm let. Drtinova matka se totiž rozhodla učit své děti látku první a druhé třídy sama doma. Na konci každého školního roku ovšem oba sourozenci museli absolvovat přezkoušení na místně příslušné škole. Vstup do školy byl v případě Prokopa Drtiny a jeho sestry nakonec spojen nejen s opožděnou školní docházkou, ale také s významnou duchovní změnou. Jejich matka totiž tehdy spolu se svými dětmi změnila konfesi a přestoupila od katolictví do Evangelické církve reformované.

Matčina vychovatelská role byla mnohem zřetelnější než otcova. Ten se o výchovu svých dětí až do konce obecné školy téměř vůbec nestaral. Bylo to dáno především jeho všestrannou veřejnou činností, která způsobovala jeho soustavnou zaneprázdněnost. Když působil jako poslanec Říšské rady ve Vídni, vracel se pochopitelně domů k rodině jen na víkendy. Zároveň nadále přednášel na pražské univerzitě, přednášky absolvoval vždy v sobotu večer a v pondělí ráno před svým odjezdem do Vídně. Určitá změna nastala teprve po volbách v červnu 1911, ve kterých František Drtina neobhájil svůj poslanecký mandát, a mohl se tak více věnovat rodině i své vědecké činnosti. Začátkem ledna 1912 byl sice Drtina opět postaven jako kandidát do doplňovacích parlamentních voleb, ale ani tentokrát neuspěl. Díky tomuto otcovu zaneprázdnění to byla maminka, kdo požíval u dětí velké autority. Její vliv na Prokopa a Olgu byl v jejich dětství naprosto rozhodující. Věnovala se jim „s velikou a neutuchající láskou a něžností, ale též cílevědomou důsledností a často nemalou přísností“. Prokop Drtina si ve svých pozdějších pamětech jen posteskl, že v jeho případě maminka „používala poněkud přebytně metly nebo rákosky“.¹⁰ Na tatínka si z té doby uchoval jen mlhavé vzpomínky, jak seděl a pracoval u psacího stolu, zatímco malí sourozenci si hráli u jeho nohou pod stolem ve volné výplni mezi zásuvkami.

V době, kdy Prokop Drtina začal navštěvovat obecnou školu, se jeho otec stal poslancem Říšské rady ve Vídni, a dosavadní byt tak přestal vyhovovat jeho novému společenskému postavení. Drtinovi sice uvažovali o stěhování, ale nakonec zůstali v původním bydlišti na Hořejším nábřeží na Smíchově. Otcí se totiž podařilo najmout celé třetí patro v jejich činžovním domě. Po provedené adaptaci se nakonec původní byt rozšířil o další čtyři pokoje. Pokoj Prokopovy matky byl nově vybaven nábytkem podle návrhu architekta Josefa Gočára.

Nejživější vzpomínky z dětství měl Prokop Drtina spojené s Hněvším ve středočeském Povltaví, kde stál otcův rodný dům a odkud pocházel jeho rod. Rodinná historie Drtinových byla s touto obcí trvale spojena od třicátých let 19. století, kdy se tam přiženil Prokopův pradědeček Jan Drtina, pocházející původně ze Senešnice v údolí Kocáby. Tento významný předek se zasloužil o velký rozkvět rodinného statku, který se během necelých třiceti let jeho hospodaření stal největším v Hněvšíně. Podnikavý Jan Drtina totiž zaváděl různé pokrokové metody a výrazně zvyšoval produktivitu své zemědělské výroby. Dokonce začal obchodně podnikat ve finančnictví, poskytoval ze svých peněžních prostředků úvěry ostatním sedlákům. Se svou manželkou Annou měl dva syny – Jana a Františka. Starší Jan se nechal

¹⁰ Tamtéž, s. 17–19.

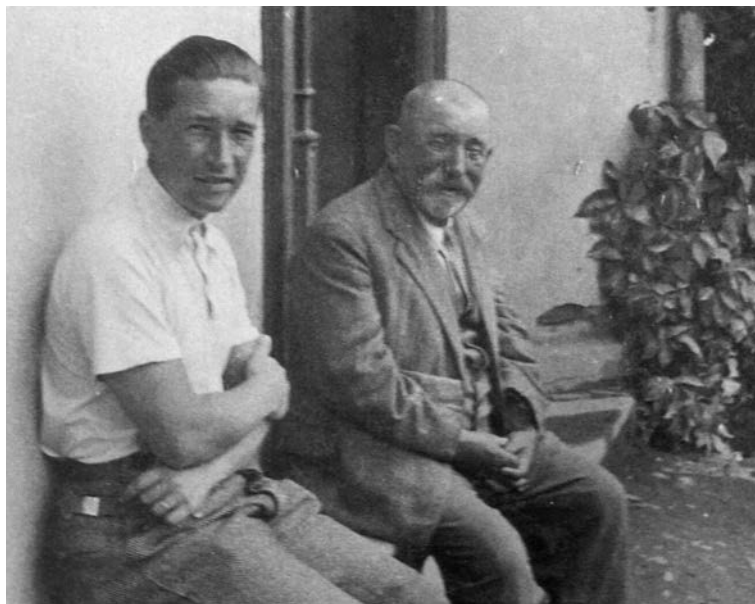

Hněvšín ve dvacátých letech. Zdroj: archiv Jindřicha Pokorného

naverbovat do armády a dosáhl důstojnických hodností. Působil jako profesor matematiky na c. k. vojenské reálce v Hranicích. Nikdy se neoženil a představoval velice svéráznou postavu rodu Drtinových, známou jako „strýček oberlajtnant“. Jeho bratr František navázal na zemědělské podnikání svého otce, od něhož převzal již ve svých dvaceti letech správu hněvšínského statku. Měl celkem sedm dětí, z nichž nejstarší byl Prokopův otec František Drtina. Vliv a prostředky podnikavého šašiny rodu Jana napomohly k tomu, že František Drtina začal studovat, a zahájil tak cestu ke své akademické kariéře. Jan Drtina mu financoval dokonce i jeho studia v Paříži a Berlíně. V době Prokopova dětství hospodařil již na hněvšínském statku jeho strýc Antonín Drtina s tetou Albínou. Prokopův dědeček s babičkou se již dříve přestěhovali na statek v Čími, který patřil jeho další tetě Josefě Dvořákové¹¹.

Celá Drtinova rodina zajížděla do Hněvšína velice často, nejdelší čas tam trávili během letních prázdnin. Obvykle putovali parníkem ze smíchovského nábřeží do Štěchovic a odtud pak koňským kočárem nebo pěšky do Hněvšína. Tam hledal

¹¹ Teta Josefa Dvořáková, sestra Františka Drtiny, trpěla po svém ovdovění vážnou duševní chorobou (údajně paranoií), a proto žila v ústavu pro choromyslné v Kateřinkách. Během první světové války po částečném uzdravení byla z ústavu propuštěna. Měla syna Oldřicha a tři dcery Boženu, Marii a Zdenku. Po smrti dědečka a babičky převzal v roce 1906 vedení hospodářství velkého čímského statku sedmnáctiletý Oldřich Dvořák. Nejprve mu byl nápomocen jeho poručník Antonín Drtina, ale brzy se již svou samostatnou pílí vypracoval na jednoho z nejlepších a nejpokrokovějších sedláků v celém kraji.

**Prokop Drtina
se strýcem Antonínem
na hněvšínském
statku. Zdroj: archiv
Jindřicha Pokorného**

Prokopův otec klid a odpočinek, protože šlo o jediné místo, kde nebyl od své rodiny odtrhován různými povinnostmi. V Hněvšíně se skutečně scházel celý rodinný kruh v době jídla u jednoho stolu. Prokop Drtina si také právě z Hněvšína uchoval vzpomínky na to, jak mu tatínek zpíval před spaním své oblíbené české lidové písně. Tam si také otec našel čas na procházky se svými dětmi do lesa. V Hněvšíně se rovněž setkávalo celé široké příbuzenstvo, jehož byl František Drtina uznávanou hlavou. Ačkoliv byl Prokop městským dítětem, díky dlouhým pobytům v Hněvšíně důkladně poznal i život na vesnici a v přírodě.

Dalším prostředím spojeným s raným dětstvím Prokopa Drtiny byla domácnost Herbenových v Jungmannově ulici v Praze v domě nakladatele Eduarda Beauforta. Ve stejném patře sídlila i administrace a redakce časopisu *Čas*. Později se Herbenovi přestěhovali do Štěpánské ulice. Malý Prokop u nich často trávil se sestrou a matkou celé odpoledne, mnohdy tam Drtinovi chodili i na oběd o nedělích a svátcích. Po obědě obvykle následovalo pro děti velké loutkové divadlo, které obstarávali zejména starší Herbenovi chlapci Prokop a Jiří. Představením přihlížela početná dětská společnost, do níž patřili i bratřenci Foustkovi, děti profesora Jaroslava Vlčka či potomci nakladatele Eduarda Beauforta. Prokop Drtina se nejvíce kamarádil se svým bratrancem Ivanem Herbenem, budoucím významným novinářem, který byl stejně starý jako on sám. Představením pro něj „*nejmilejšího druhu od nejranějšího dětství*“.¹² Ivan Herben, zvaný „Iva“, byl téměř jako jeho vlastní bratr.

Ačkoliv Drtinovi bydleli na tehdejší pražském předměstí, žil malý Prokop od počátku v centru elity české společnosti. Již od dětství tak na něj působily vlivy, jež ho předurčovaly k budoucímu zapojení do veřejného života. Rodiče jej vychovávali k úctě k demokratickým ideálům a lásce k vlasti, pěstovali v něm intenzivní zájem

¹² Prokop DRTINA, *Vzpomínky z dětství*, s. 58.

o politiku a věci veřejné. Zásluhou svého otce poznal Prokop Drtina již ve svém dětství celou plejádu významných osobností českého kulturního a vědeckého života.

Zejména Hněvšín se stal místem setkávání české inteligence a kulturní elity národa. Za Františkem Drtinou tam vedle Herbenových zajížděli například Tomáš Garrigue Masaryk, Karel Baxa, Ladislav Syllaba, Alois Jirásek, Přemysl Šámal, Josef Svatopluk Machar, Jaroslav Kvapil, Teréza Nováková a její syn Arne Novák či Jan Laichter, který byl od počátku nakladatelem Drtinova vědeckého díla. Velkým rodinným přítelem, jenž často navštěvoval Hněvšín, byl hudební skladatel Josef Suk, rodák z nedalekých Křečovic. K Drtinovým však přicházeli i další významní hudebníci, zejména členové Českého kvarteta Karel Hofmann, Hanuš Wihan, Jiří Herold a Ladislav Zelenka, klavírní virtuosoové Jan Heřman, Václav Štěpán a Roman Veselý nebo dirigent Václav Talich. Několikrát se tak stalo, že „*Hněvšín při odpolední černé kávě nebo při svačině měl i malý koncert, který by mu leckteré město mohlo závidět, když k našemu pianinu, jež stálo v tatínkově pracovně, zasedl pan Suk s Romanem Veselým a zahráli čtyřručně některou Dvořákovu Legendu nebo Slovanský tanec, a když shromáždění obyvatelé domu, dolejší i hořejší, i jejich hosté vyslechli některý Moravský dvojzpěv v podání dvou renomovaných koncertních zpěvaček, paní Magdy Šantrůčkové-Dvořákové a paní Boženy Elšlégrové-Puklové*“.¹³ Prokop Drtina se tak již v dětství stal velkým milovníkem hudby, naučil se hrát na klavír a na kytaru a zejména klavírní hrou pak uplatňoval své umělecké sklony. V dospělosti také pečlivě sledoval pražský koncertní život a snažil se nevynechat žádné důležité hudební představení.

Také v Praze se malý Prokop díky svému otci seznámil s řadou důležitých osobností. Jejich smíchovský byt navštěvovali redaktor a kritik Jindřich Vodák, historici Jaroslav Goll a Josef Šusta, filozof a pedagog František Čáda, literární historik Václav Tille či filozof a přírodovědec Emanuel Rádl. František Drtina k sobě zval i vědecké osobnosti z celé Evropy. Byli to především pedagogové a filozofové Paul Barth z lipské univerzity, Władysław Mieczysław Kozłowski z poznaňské univerzity, Albert Bazala ze Záhřebu či Louis Eisenmann ze Sorbonny. Sám Prokop Drtina později poznamenal: „*Že to nebylo jen tak samo od sebe, z ničeho nic, že mně připadlo úděl stát v centru věcí, když bylo nejhůř, ale že to byl z velké míry logický vývoj, že tomu předcházela bezděčná, nezamýšlená příprava už v mém dětství. Prostředí, v němž jsem se narodil a v němž jsem vyrůstal, bylo živnou půdou pozdější připravenosti k účasti na veřejné akci, když doba volala.*“¹⁴

Již za první světové války se Prokop Drtina dostal do přímého kontaktu se záklisím vysoké politiky. Vzhledem k tehdejší minimální konspiraci byl totiž svědkem schůzek svého otce a strýce s jejich spolupracovníky z odbojové organizace Maffie. Tímto způsobem se také v roce 1915 poprvé potkal s osobností, jež v jeho dalším životě sehrála ústřední roli, s Edvardem Benešem. V rámci utajení před služebnictvem otec Prokopa pověřil, aby Beneše sám uvedl do pracovny a nikde o tom pak nemluvil. Na mladého Prokopa učinila tato návštěva ohromný dojem, ještě umocněný spikleneckým romantismem tohoto okamžiku.¹⁵ Otec tehdy rovněž navázal

¹³ Tamtéž, s. 211.

¹⁴ Archiv Národního muzea (dále jen ANM), f. P. Drtina, k. 3, a. č. 147, P. Drtina: *Úvodem* (rkp. paměti, b. d.).

¹⁵ Prokop DRITINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 197–198.

úzké kontakty s Aloisem Rašínem, s jehož synem Ladislavem se mladý Prokop velmi spřátelil.

Po dokončení obecné školy ve Vltavské ulici nastoupil Prokop Drtina na smíchovské reálné gymnázium, kde kdysi vyučoval jeho otec a kde spolu s ním studovalo několik dalších v budoucnu významných postav – Ivan Sekanina, Jan Šverma a Zdeněk Mejstřík. Na svá středoškolská studia po mnoha letech vzpomínal: „*Nebyl jsem špatným studentem, ale nebyl jsem také studentem dosti pilným a soustavným...*“¹⁶ V kvintě byl zařazen do jungwehru, přípravy budoucích vojáků, a tak na něj poprvé dolehla hrozba, že by mohl být v brzké budoucnosti povolán na frontu do světové války. V lednu 1918 však jeho otec s pomocí prof. Ladislava Syllaby a smíchovského okresního lékaře dr. Horníčka zařídil, že při odvodu nebyl uznán za schopného vojenské služby.

U ZRODU REPUBLIKY

Nastupující generace Prokopa Drtiny cítila, že se pomalu hroutí starý režim a objevuje se příslib převratných změn, chtěla se proto podle toho sama projevit. Starší pražští studenti se rozhodli zúčastnit oslav 1. máje 1918. Účast jim byla předem zakázána, a tak se usnesli nejít ten den do školy. Tehdejší oktáván Zdeněk Peška svolal do svého gymnázia v Křemencově ulici zástupce nejvyšších tříd všech pražských středních škol, aby se společně domluvili na prvomájové manifestaci. Smíchovské reálné gymnázium zastupoval na této poradě vedle oktávána Jiřího Krále i septimán Prokop Drtina. Smíchovští studenti ze strachu z následků nakonec porušili dohodu a ráno 1. května poslušně přišli do školy. Drtina však o přestávce promluvil ke svým spolužákům a přiměl je k tomu, že v deset hodin školu opustili. Manifestační pochod studentů již nestihli, ale zúčastnili se aspoň tábora lidu na Střeleckém ostrově. Dne 1. května 1918 se tak Drtinovi podle jeho vlastních slov podařil „*první aktivní politický čin*“.¹⁷

Když nastal historický den 28. října 1918, zúčastnil se Drtina se svým bratrance Ivanem Herbenem velké protirakouské demonstrace na Václavském náměstí, a stal se tak přímým svědkem vyhlášení samostatnosti Československa.¹⁸ Jako aktivní skaut (zásluhou otce byl skautem spolu se svou sestrou již od roku 1916) se dal okamžitě do služeb Národnímu výboru československému, pro který následně plnil kurýrní a strážní službu. Jeho skautský předseda Karel Domorázek ho pověřil, aby zajel za dr. Josefem Scheinerem a byl mu k dispozici. Celý den pak se Scheinerem popojížděli po různých místech – byli např. ve vojenských pekárnách v Dejvicích a na zemském vojenském velitelství na Malé Straně. V noci držel strážní službu v Obecním domě, v sídle předsednictva Národního výboru československého. Asi

¹⁶ Tamtéž, s. 25.

¹⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸ Nejpodrobnější líčení Drtinovy účasti na převratu v roce 1918 viz ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 142, P. Drtina: *Skauti ve službách Národního výboru 1918* (rkp. 1968). Srov. též Prokop DRTINA, *Byl jsem při tom. Svobodné slovo*, roč. XXIV, 21. 12. 1968 (výstřižek – ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 142).

ve dvě hodiny v noci byl poslán jako kurýr opět za dr. Scheinerem, aby ho vzbudil a předal mu zprávu o pokusu gen. Eduarda Znanitzkého postavit se na odpor pražskému povstání.

Když se Národní výbor československý přestěhoval do Harrachova paláce v Jindřišské ulici, usídlila se skautská služba v tamní vrátnici. Drtina se svými kamarády tu byli v pohotovosti ve dne v noci. Kontrolovali vstup do budovy, přijímali a vypravovali poštu Národního výboru, třídili poštu podle obsahu, obstarávali nákupy, přijímali návštěvy a rozhodovali, kterou pustí dovnitř. Činnost, již mladí skauti prováděli, byla velmi důležitá a náročná. Nejlépe to charakterizoval dr. František Stašek, který jim tehdy řekl: „*Pamatujte si, chlapci, že práci, kterou teď konáte, budou za krátký čas dělat ministerští radové!*“¹⁹ Skauti a sokolové dostali v prvním týdnu nového státu také za úkol odzbrojit a eskortovat na nádraží rumunský pluk, který sídlil v kasárnách v Karmelitské ulici na Malé Straně. Drtina si uchoval vzpomínku, jak jim Rumuni „*skládali k nohám své zbraně jak beránci*“, ačkoliv skauti měli jen holé ruce.²⁰

Ve skautském stejnokroji se Prokop Drtina osobně zúčastnil 14. listopadu 1918 i zahajovacího zasedání Revolučního národního shromáždění, na němž byl T. G. Masaryk zvolen prezidentem republiky. Poslancem tohoto prozatímního parlamentu byl jmenován i Prokopův otec František Drtina, kterého delegovala Česká státoprávní demokracie. Hned následující den se však stal státním tajemníkem právě zřízeného ministerstva školství a národní osvěty. Zamýšlená funkce neměla zatím žádný právní základ, a tak byl formálně ustaven pouze vedoucím odborovým přednostou tohoto ministerstva.²¹ Ministrem školství a národní osvěty byl jmenován sociálně-demokratický poslanec Gustav Habrman. Funkce „státního tajemníka“ připadla profesoru Drtinovi vzhledem k jeho zásluhám a obrovské kvalifikaci v oblasti školství. Osoba ministra však byla určena podle politického klíče, byť možná František Drtina – i vzhledem ke svému úzkému styku s prezidentem Masarykem – očekával, že ministerské křeslo připadne jemu samému. Po ustanovení první vlády republiky v čele s Karlem Kramářem se postupně revoluční poměry začaly uklidňovat. V době revoluce byly školy uzavřeny, teprve nyní se vyučování znovu obnovovalo. Prokop Drtina a další středoškoláci vykonávali svou strážní službu dál, byť méně intenzivně.

Za své služby státu byli pak skauti odměněni 21. prosince 1918 pořadatelským úkolem na nádraží při příjezdu prezidenta do vlasti. Prokop Drtina a Ivan Herben tehdy stáli na stráži přímo u vchodu do oficiálního salonku, před nímž zastavil prezidentův salonní vůz. Díky svému otci se pak druhý den Prokop Drtina stal i svědkem prvního vystoupení T. G. Masaryka v Národním shromáždění. Osobně prožítá revoluce a první dny nového státu zanechaly na Drtinovi trvalou stopu. Po celý život se cítil bytostně spojen s osudem Masarykovy republiky a považoval za své poslání jí sloužit.²²

¹⁹ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 142, P. Drtina: *Skauti ve službách Národního výboru 1918* (rkp. 1968), s. 4.

²⁰ Tamtéž, s. 5.

²¹ Sylva SOUČKOVÁ, *František Drtina*, s. 119.

²² Vzpomínky na revoluční události z roku 1918 uveřejnil Drtina i v tisku. Viz Prokop DRTINA, *Byl jsem při tom*.

STUDENTSKÁ LÉTA A POČÁTKY PROFESNÍ DRÁHY

V závěru svých středoškolských studií se Drtina začal aktivně podílet na studentském hnutí. Byl přítomen na jednáních, kde se středoškolští studenti dohadovali o možnosti založení vlastní organizace. Drtina prosazoval jen vytvoření středoškolské sekce, která by byla připojena k vysokoškolskému studentskému svazu. Z toho důvodu se také zúčastnil schůze zástupců vysokoškolských studentů v pražské Lucerně. Při této příležitosti se seznámil s některými svými budoucími přáteli, zejména Václavem Mariou Havlem a Vlastimilem Klímou. Když se v lednu 1919 konal sjezd studentských delegátů středních škol v budově reálného gymnázia na Vinohradech, Drtina tam patřil mezi hlavní zastánce plánu integrace s vysokoškolským svazem. Brzy se však ukázalo, že tato koncepce nemá šanci získat většinu studentských zástupců, a tak Drtina založení samostatného středoškolského svazu akceptoval. Nakonec dokonce sám prosadil, aby toto rozhodnutí bylo přijato jednomyslně, takřikajíc manifestačně. V roce 1919 tak vznikl Svaz středoškolského studentstva, který však existoval jen zhruba tři roky.²³

Poté, co Prokop Drtina složil v roce 1919 maturitu, rozhodl se přihlásit na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Velkou roli v tomto výběru sehrál jeho zájem o politiku a dějiny. Původně uvažoval o studiu historie, ovšem sám později přiznal, že ho lepší hmotné vyhlídky přiměly k výběru Právnické fakulty. Vedle Drtiny se na práva vydal i jeho přítel Ladislav Rašín. Během svých studií Drtina sebekriticky uznal, že není zrozen pro vědeckou dráhu, svou budoucnost spatřoval v roli praktického právníka.²⁴ Ze seznamu jeho přednášek vyplývá, že svůj hlavní zájem soustředil na právní dějiny. Po absolvování dějin práva v českých zemích docházel po celý zbytek studia do semináře českého práva prof. Jana Kaprase. Tam také napsal svou první vědeckou práci *Ordo iudicii terrae*, která byla sice uveřejněna v časopise *Všehrd*, ale sám její autor ji označil za „velmi slabou vědeckou kompilaci“.²⁵ Vedle toho se účastnil přednášek prof. Karla Kadlece o slovanských dějinách práva. Druhou oblast Drtinova studijního zájmu představovalo národohospodářství a politická ekonomie. Pravidelně se zapisoval do semináře prof. Cyrila Horáčka a prof. Josefa Grubera, v němž vytvořil další písemnou práci, tentokrát o kontribučenských fondech. V zimním semestru 1920–1921 patřil mezi posluchače přednášky Edvarda Beneše *Idea československého státu*.²⁶ Ani na vysoké škole se Drtina nevyhýbal veřejnému studentskému životu. Zapojil se do svépomocné stavby studentské kolonie na Letné (mj. vedl doprovodnou propagační akci) a krátký čas byl jednatelem Svazu československého studentstva, jemuž v té době předsedal Václav Maria Havel.

²³ ANM, f. P. Drtina, k. 5, a. č. 260, záznamy o činnosti delegátské.

²⁴ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 25.

²⁵ V této souvislosti vzpomínal P. Drtina na Františka Čádu, který jako šéfredaktor *Všehrdu* shovívavě přijímal k publikaci jeho „nesmělé a málo hodnotné pokusy o vědeckou činnost“. Čáda také Drtinovi při psaní jeho práce přispěl nejednou cennou radou. Viz Prokop DRTINA, *Vzpomínky z dětství*, s. 149.

²⁶ Tamtéž; seznam přednášek P. Drtiny viz Archiv Univerzity Karlovy v Praze (dále jen AUK), *Fakulta právnická. Právníci řádní A–J. 1919–1923*.

I během univerzitního studia působil Drtina jako aktivní skaut. V letech 1919–1922 byl vedoucím proslulé pražské Dvojky, nejstaršího českého oddílu.²⁷ Na jeden rok se stal dokonce sborovým vůdcem čtvrtého sboru skautů. V roce 1920 se podílel jako skaut na humanitární výpravě Červeného kříže na Podkarpatskou Rus. Spolu se svým skautským oddílem stál také u počátků českého vodáctví, které patřilo mezi jeho oblíbené letní aktivity. I díky skautu se stal z Prokopa Drtiny velký milovník sportu, turistiky, kempinku a dalších aktivit spojených s pobytem v přírodě. Na svůj starý oddíl nikdy nezapomněl, neboť se i v dospělosti pravidelně účastnil občasných setkání prvních junáků a průkopníků českého skautingu. Drtinovo přátelství s některými jeho skautskými kamarády nakonec přetrvalo – navzdory všem životním a historickým útrapám – až do konce jeho života. Patřili mezi ně např. přední český geolog prof. Quido Záruba-Pfeffermann či významný lékař prof. Josef Charvát.²⁸

Prokop Drtina jako mladý student

Zdroj: Libri Prohibiti

Když byl Prokop Drtina 14. prosince 1923 promován doktorem práv,²⁹ začal si hledat své první zaměstnání. Rozmýšlel se mezi advokacií a státní službou. Nakonec díky vlivu svého otce a pomoci rodinného přítele dr. Přemysla Šámala získal místo u České finanční prokuratury v Praze, kam nastoupil 1. února 1924 jako provizorní koncepční adjunkt. Vzhledem k tomu, že byl při odvodu v roce 1920 zdravotně plně uschopněn, musel Drtina 1. října 1924 nastoupit prezenční vojenskou službu u 46. pěšího pluku v Chomutově, odkud byl o devět dní později převelen ke 151. dělostřeleckému pluku v Praze. Tam se dokonce sešel s Ivanem Herbenem, který velel jeho baterii. Již 29. března 1925 byl v hodnosti svobodníka propuštěn „na trvalou dovolenou jako přebytečný“.³⁰

²⁷ Dvojka je nejstarší český skautský oddíl. Vznikl již roku 1913 spojením družin Kamzíků a Jelenů. Prvním vedoucím byl Václav Jelen, kterého pak krátký čas zastupoval Josef Charvát. Nejznámějším z Drtinových následovníků v čele oddílu byl Jaroslav Foglar, který Dvojku vedl rekordních 60 let (1927–1987). K historii pražské Dvojky více viz DAN, *Historie pražské dvojky* [on-line]. B. d. [cit. 29. 5. 2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.dvojka.cz/hobr/historie.php>>; dále též Hledal jsem dobrodružství (s Jaroslavem Foglarem hovoří Jan Brabec a Zbyněk Petráček). *Revolver revue*, č. 27, 1994, s. 157–163. V Drtinových skautských a vodáckých stopách pokračoval také jeho synovec Jindřich Pokorný, který byl v oddílu Trináctka, jenž se v listopadu 1936 osamostatnil právě od Dvojky. Srov. Jindřich POKORNÝ, Vzpomínky na Trináctku za první, druhé a třetí republiky (s mezidobím okupace). *Revolver revue*, č. 27, 1994, s. 164–180.

²⁸ Viz záznam z rozhovoru autora s Jindřichem Pokorným, 7. 9. 2009. Quido Záruba-Pfeffermann měl státek v Cholině (nedaleko Hněvšína), kam za ním Prokop Drtina i ve stáří velice rád jezdil.

²⁹ Jednotlivé rigorózní zkoušky vykonal s výsledkem „dobrý“ 23. 6. 1921, 25. 6. 1923 a 10. 12. 1923. Jeho promotorem při promoci byl prof. Miloslav Stieber. Viz AUK, *Matrika doktorů V*, s. 2285–2286. Srov. Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), Pers. spis P. Drtiny, č. 427/30.

³⁰ AKPR, Pers. spis P. Drtiny, kmenový list. Drtina pak ještě vykonal tři cvičení ve zbrani v letech 1927, 1928 a 1929. Poslední, čtvrté cvičení mu bylo prominuto z důvodu jeho služebních povinností u KPR. Viz též AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. 229/31, 586/31, O 289/33.

Pozice jeho otce Františka Drtiny na ministerstvu školství a národní osvěty během let 1919–1920 postupně slábala, a to i přes jeho nesporné zásluhy o reformu a rozvoj československého školství. Řadu svých reformních myšlenek nebyl schopen nakonec v praxi prosadit a neustále se potýkal s různými byrokratickými a politickými nástrahami. František Drtina prožíval stále silnější rozčarování z politického dění, což mělo výrazný dopad na jeho psychický stav. Sylva Součková se pokusila vystihnout jeho tehdejší rozpoložení: „*Vřava politická, která ho obklopovala, ho zcela určitě těžce zklamala; jako filosof a pedagog v tom úporném politickém boji viděl jakousi antikulturu, ničení svých etických ideálů humanity. Jestliže se kdysi dal přemluvit k politice, dnes toho asi velmi litoval. Celou situaci chápal jako svou osobní porážku, uvědomoval si, jak křehká je ta nádoba lidská, kterou chtěl přetvářet. Jako vědec byl zvyklý na skutečnou akademickou svobodu, říkat plnou pravdu i více, svůj život si pracovně nepředstavoval usměrňován byrokracií státního aparátu a politikařením. O svých niterných bolestech dlouho nikomu nic neříkal a pracoval. A zatímco všichni ostatní chodili k němu pro rady, útěchu a pomoc, stáhl se do sebe a mlčel.*“³¹

Když byla v září 1920 nahrazena vláda Vlastimila Tusara úřednickou vládou Jana Černého, stal se novým ministrem školství a národní osvěty historik Josef Šusta. Toho pak při další změně vládního kabinetu v září 1921 nahradil Vavro Šrobár. Ačkoliv měl sám František Drtina bezpochyby určité ambice na tuto pozici již v roce 1918, ani tentokrát se s ním nepočítalo. Znechucen poměry na ministerstvu se nakonec rozhodl na sklonku roku 1920 ze státního aparátu odejít: „*Celkovou atmosférou byl zklamán, Masarykem se cítil zrazen, domníval se, že už je nepotřebný.*“³² Na krátký čas se vrátil zpět k vědě. Dne 14. září 1921 byl opět jmenován řádným profesorem filozofie a pedagogiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Jeho učební povinnosti se však brzy ze zdravotních důvodů výrazně zmenšily. Následně mu byla dokonce kvůli nemoci poskytnuta úplná dovolená se zachováním všech služebních výhod. František Drtina trpěl těžkou arteriosklerózou, navíc propadl vážné psychické nemoci. Potýkal se s těžkou psychickou depresí a melancholií. Rodina si nemoc vykládala jako následek jeho odchodu z ministerstva, s nímž se nebyl schopen smířit.

Následkem zdravotních komplikací nakonec František Drtina 14. ledna 1925 zemřel. Byl uspořádán velkolepý pohřeb, při kterém šel mohutný průvod od Národního muzea až k Olšanským hřbitovům. Významnému učenci se přišla poklonit řada čelných politických představitelů, mezi nimiž nechyběli prezidentův kancléř Přemysl Šámal, ministr Gustav Habrman, vyslanec Václav Girsá či poslanec Karel Kramář. Nad rakví promluvil Drtinův kolega z pražské univerzity profesor František Krejčí. Celého pohřbu se také zúčastnil Edvard Beneš, kterému pak za jeho účast písemně poděkoval Prokop Drtina. Aniž to tehdy sám tušil, svým dopisem jako by předpověděl, kam se bude jeho vlastní životní cesta ubírat: „*Nestačí a neuspokojí mě psát Vám, pane ministře, o vděčnosti k Vám a o lásce a úctě, kterou ve mně právě tatínek vzbudil. Ale zatím mně nic jiného nezbyvá nežli doufat, že Osud mně*

³¹ Sylva SOUČKOVÁ, *František Drtina*, s. 135.

³² Sylva SOUČKOVÁ, *Psáno osudem a politikou*. Praha 2002, s. 22. K odchodu prof. Drtiny z ministerstva srov. též Sylva SOUČKOVÁ, *František Drtina – filosof humanity a člověk. Masarykův lid*, č. 1, 2004 [on-line]. 2004 [cit. 29. 5. 2010]. Dostupný z WWW: <<http://masarykovaspolecnost.info/masarykovaspolecnost/ml0401-04.htm>>.

*dopřeje jednou prokázati Vám i milostivé paní svoji vděčnost i skutky...*³³

Po návratu do civilního života na jaře 1925 pokračoval Prokop Drtina v práci na finanční prokuratuře jako provizorní konceptní adjunkt. Koncem roku 1926 uspěl u odborné fiskální zkoušky, a tak mohl být 1. srpna 1927 povýšen do funkce komisaře finanční prokuratury v šesté platové stupnici. V listopadu 1928 si udělal i advokátské zkoušky u Vrchního zemského soudu, přesto zůstal ve státní službě a advokacii se nikdy nevěnoval.³⁴ Pracovní zkušenost na finanční prokuratuře sehrála v jeho smýšlení a politickém přesvědčení poměrně významnou roli. V této instituci totiž pracovala celá řada právníků a úředníků z řad českých Němců, kteří se přitom vyznačovali z hlediska národnostní politiky výrazně aktivistickým přístupem. Později, ve třicátých letech, se proto Drtina ve své veřejné činnosti zasazoval o národnostní smír v Československu a o aktivní zapojení německé menšiny do správy země. Upřímná snaha Prokopa Drtiny a jeho stejně smýšlejících přátel o spolupráci se zástupci českých Němců ovšem, zejména po volebních úspěších Sudetoněmecké strany Konrada Henleina, ztroskotala.

Prokop Drtina ve dvacátých letech

Zdroj: Václav Maria Havel:
Mé vzpomínky. Praha 1993

ČLEMEM NÁRODNÍ STRANY PRÁCE A VZNIK KLUBU PŘÍTOMNOST

Politicky patřil Drtina v první polovině dvacátých let k příznivcům národnědemokratické strany,³⁵ která se však začala pod vlivem Karla Kramáře posouvat výrazně doprava. Část národních demokratů, jež se ztotožňovala spíše s Masarykovou politickou linií, tak ztrácela vliv na stranický program a vše nasvědčovalo počínajícímu rozkolu. Masarykovské křídlo ztrácelo naději na vnitřní reformu, a proto se začalo zabývat úvahami o vytvoření nového politického subjektu.³⁶ Stejně pocity sdíleli i někteří voliči této politické strany. Prokop Drtina a jeho bratranec Ivan Herben cítili, že „... *naše místo není v národní demokracii, zejména když Masaryk nás*

³³ Sylva SOUČKOVÁ, *František Drtina*, s. 10.

³⁴ AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. 427/30, osobní výkaz P. Drtiny.

³⁵ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 31.

³⁶ K tomu především Bohumil BRADÁČ, *Levá opozice v Československé národní demokracii a založení národní strany práce v roce 1925*. Diplomová práce na FF UK. Praha 1958. Moravský zemský sjezd již v květnu 1924 schválil usnesení, navržené Jaroslavem Stránským a Karlem Englišem, které odsuzovalo protihradní politiku pražského vedení národní demokracie. Viz Pavel MAREK a kol., *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Olomouc 2000, s. 201. K vývoji Národní strany práce viz Tomáš DVOŘÁK, *Národní strana práce (1925–1930)*. In: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*. I. díl, období 1861–1938. Brno 2005, s. 617–628; Pavel KOSATÍK, *Ferdinand Peroutka. Život v novinách (1895–1938)*. Praha – Litomyšl 2003, s. 171–184.

nepřestával poučovat o tom, že vývoj jde doleva, a když nás ovívaly čerstvé větry levého myšlení celého světa“. Volání po nové politické formaci zesiloval i odpor k systému koaliční „Pětky“. ³⁷ Na vznik nové strany připravoval již na jaře 1925 své čtenáře Ferdinand Peroutka, který vysvětloval, že místo pro tuto novou politickou skupinu by bylo „někde mezi levým křídlem národní demokracie a pravými křídly socialistických stran“. ³⁸

Dne 15. září 1925 došlo z popudu Jaroslava Stránského k uveřejnění Programového prohlášení Národní strany práce, pod nějž se podepsalo mnoho významných českých intelektuálů té doby, například Ferdinand Peroutka, Karel a Josef Čapkové, Fráňa Šrámek, Karel Zdeněk Klíma, Josef Kopta, Vilém Mathesius, Jaroslav Kaláb či Václav Verunáč. Vznikla tak nová strana, jejíž jádro tvořili původní levicově orientovaní národní demokraté. Předsedou strany se stal Jaroslav Stránský, mezi členy výkonného výboru se objevil Jan Herben. Ve stranickém programovém manifestu stálo: „*Národní strana práce vyrůstá z nespokojenosti všech, kdo věřili v čistší a opravdovější politický život, než jaký se u nás během sedmi let vyvinul. Nebudujeme tedy na nespokojenosti, ale na kladné touze ke spokojenosti.*“ ³⁹ Strana práce chtěla hledat rovnováhu mezi kapitálem a prací, prosazovat „*inteligentní a pokrokový socialismus*“. ⁴⁰ Snažila se také dosáhnout nového rozvrstvení politických stran v zemi. Nová strana se považovala především za mluvčího intelligence a úřednictva, cítila velkou politickou spřízněnost s T. G. Masarykem a všeobecně byla chápána jako strana Hradu. Prezident podporoval Jaroslava Stránského v jeho politickém úsilí finančně a ve prospěch nové strany se snažil ovlivňovat i tisk. ⁴¹

Do nově vzniklé strany se okamžitě zapojil i mladý Drtina se svým souputníkem Ivanem Herbenem. Takřka přes noc „*stáli oběma nohama uprostřed politického dění*“. ⁴² Drtina nezůstal jen řadovým členem a – ačkoliv měl svá studia již dokončena – stal se předsedou studentského odboru Národní strany práce. ⁴³ O budoucnosti nové politické organizace se rozhodovalo hned 15. listopadu 1925 v parlamentních volbách. Byť tato strana nepostrádala velké sebevědomí, nakonec získala jen 98 240 hlasů (1,38 procenta). Obsadila tak v politické soutěži až šestnácté místo a nedostala se vůbec do parlamentu. Podle názoru Jaroslava Stránského doplatili na rozdělení velké pražské volební župy na dva menší obvody, neboť v žádné z těchto nových žup nedosáhli potřebného volebního čísla, ačkoliv si právě od pražských voličů strana hodně slibovala. ⁴⁴

³⁷ Bohuslav ŠANTRŮČEK (ed.), *Buřiči a tvůrci. Vzpomínky, úvahy, kus historie, životopisy. 1897–1947.* Praha 1947, s. 268.

³⁸ Pavel KOSATÍK, *Ferdinand Peroutka*, s. 172.

³⁹ Cit. dle Pavel MAREK a kol., *Přehled politického stranictví*, s. 211. T. Dvořák o této straně uveřejnil rozsáhlejší studii v časopise *Střední Evropa* (roč. XIV, č. 76–78, 1998), jednalo se v podstatě o přepis jeho předchozí diplomové práce (FF UK Praha, 1997).

⁴⁰ Bohuslav ŠANTRŮČEK (ed.), *Buřiči a tvůrci*, s. 268.

⁴¹ Když T. G. Masaryk zjistil, že Josef Schieszl napsal do týdeníku *Nová svoboda* článek proti Národní straně práce, vyzval ho přes Přemysla Šámala, aby tak dále nečinil. Viz Pavel MAREK a kol., *Přehled politického stranictví*, s. 209.

⁴² Bohuslav ŠANTRŮČEK (ed.), *Buřiči a tvůrci*, s. 264.

⁴³ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 31.

⁴⁴ Strana práce ovšem na druhé straně oslovila zhruba čtvrtinu voličů národní demokracie, a v některých moravských volebních krajích ji dokonce předstihla. Pavel MAREK a kol., *Přehled politického stranictví*, s. 210; Bohuslav ŠANTRŮČEK (ed.), *Buřiči a tvůrci*, s. 264; Antonín KLÍMEK, *Boj o Hrad 2. Kdo po Masa-*

Pro stranu práce znamenal volební krach zásadní neúspěch, který osudově ovlivnil její další vývoj. Následovalo postupné propadání do absolutní bezvýznamnosti, které brzdil jen veřejný vliv Stránského tisku a trvalá podpora od prezidenta Masaryka. Již od jara 1927 podněcovalo živoření Národní strany práce úvahy o možnostech spojení s jinou, politicky lépe etablovanou stranou, do kterých velmi živě zasahoval i Hrad.⁴⁵ Vedení strany práce se nakonec shodlo na tom, že programově nejbližším politickým subjektem je národněsocialistická strana a že právě tímto směrem by se měla ubírat politická budoucnost členstva. Ve volbách do zemských zastupitelstev v prosinci 1928 již někteří členové Národní strany práce figurovali na kandidátních listinách národních socialistů. Vedení strany tehdy doporučilo hlasovat pro národněsocialistickou stranu, tato situace se pak opakovala i při parlamentních volbách v říjnu 1929.

Předseda Národní strany práce Jaroslav Stránský. Zdroj: ČTK

Na sjezdu Národní strany práce 16. února 1930 v Obecním domě navrhl Jaroslav Stránský její likvidaci. Delegáti tento návrh vzhledem k bezvýznamnému postavení své strany na politické scéně okamžitě schválili.⁴⁶ Členům bylo při té příležitosti doporučeno, aby vstoupili do národněsocialistické strany. Bylo tak pouze oficiálně ukončeno skomírání, jež strana prožívala již několik let. Řada členů již dříve stranu opustila nebo své členství fakticky pozastavila. Dokonce i předseda Jaroslav Stránský kandidoval ve volbách v říjnu 1929 pro jistotu na prvním místě národněsocialistické kandidátky v Uherském Hradišti. Ivan Herben o tomto období později napsal: „Jeden po druhém jsme si dále jasněji uvědomovali, že můžeme politicky vykonat víc ve straně velké a silné, ve straně vedené duchem nám tak blízkým.“⁴⁷

Drtina opustil potápějící se loď Národní strany práce již v roce 1928, kdy přestoupil do Československé strany národně socialistické. Této straně pak zůstal věrný až do závěru své politické dráhy. Ve třicátých letech však zůstával spíše „matrikovým členem“ a ve straně nijak aktivně nevystupoval. Jako státní úředník se také záměrně nechtěl stranicky exponovat. Mezi národními socialisty se v té době sblížil zejména s Antonínem Kinkalem, který byl předsedou jeho stranické organizace v Dejvicích. Ve skutečnosti se ovšem spolu znali déle, již ze strany práce.

Mnohem trvalejší význam než sama Národní strana práce získal její klub Přítomnost, který svým názvem odkazoval na jméno prestižního časopisu Ferdinanda Peroutky. Jedním z původců tohoto klubu byl i Prokop Drtina, který patřil v roce

rykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví. Praha 1998, s. 33; František KLÁTIL, *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*. Praha 1992, s. 161.

⁴⁵ Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad 2*, s. 146–147.

⁴⁶ Pavel MAREK a kol., *Přehled politického stranictví*, s. 213; Bohuslav ŠANTRŮČEK (ed.), *Buřiči a tvůrci*, s. 265.

⁴⁷ Bohuslav ŠANTRŮČEK (ed.), *Buřiči a tvůrci*, s. 269.

1926 mezi členy jeho přípravného výboru.⁴⁸ Klub Přítomnost vznikl na podzim 1926 a jeho původní zaměření bylo ryze společenské, v prostorách Národní kavárny organizoval společenské večery s běžným literárně-hudebním programem. Již 2. února 1927 se tento klub na své valné hromadě oficiálně přetvořil v řádný spolek se stanovami a voleným vedením. Prokop Drtina se tehdy stal jeho jednatelem, prvním předsedou byl zvolen dr. Ladislav Procházka. Zakládajících členů bylo 107.⁴⁹

Klub se usídlil v přízemí hotelu de Saxe v Hyberské ulici, působil však také v Národní kavárně na Národní třídě, v hotelu Paříž či v Umělecké besedě na Malé Straně. Po několikerém stěhování se nakonec se svými debatními večery usídlil v roce 1935 ve velkém sále Všeobecného penzijního ústavu, v letních měsících organizoval své pořady v restauraci Terasy na Barrandově. Postupně se na jeho programu začala objevovat politicky závažná témata, která vytlačovala dosavadní literárně-zábavnou náplň. Na přednášky pravidelně navazoval diskusní blok, který se nakonec stal charakteristickým znakem klubu Přítomnost. Poprvé na sebe pořadatelé diskusních večerů upozornili cyklem *O slovanské politice* v březnu 1927, v němž vystoupili Jan Herben, legační rada Jaroslav Papoušek, Prokop Maxa, Hubert Ripka a Karel Josef Beneš. Kvalitou řečníků na sebe klub postupně strhával pozornost. V květnu 1927 uspořádal ve Sladkovského síni Obecního domu oficiální oslavu k sedmdesátým narozeninám Jana Herbena.

V roce 1928 se mezi členy klubu Přítomnost počítalo 149 lidí⁵⁰ a o jeho politickém charakteru již tehdy nebylo sporu. Drtina popsal poslání spolku jako „*v podstatě politické. Ovšem ne politické v tom smyslu, že by jeho cílem bylo získání podílu na politické moci, nýbrž spíše propagačně politické nebo, chcete-li, výchovně politické. Přitom vůdčí propagovaná idea jest idea státnosti.*“⁵¹ Organizátoři usilovali o neúnavné vysvětlování politických, hospodářských, sociálních a kulturních událostí a problémů doby; snažili se v rámci svých možností ovlivňovat veřejné mínění. Základním kritériem výběru témat byla přitom jejich aktuálnost. Když došlo k rozpuštění Národní strany práce, uvolnila se tím debatnímu klubu Přítomnost jeho stranická vazba. Sdružení získalo úplnou politickou nezávislost, což mohlo do budoucna klubu prospět při budování jeho prestižního postavení. Na půdě Přítomnosti se tak ochotně scházeli představitelé celého politického spektra. V plodné diskusi zde mohli hledat společný konsenzus nad aktuálními palčivými otázkami.

⁴⁸ Tento výbor tvořili vedle Prokopa Drtiny Jaroslav Drábek, Heřman Růžička a spisovatel Karel Josef Beneš. Pro přehled vývoje klubu viz *Klub Přítomnost. O úkolech klubu „Přítomnost“. Trochu z historie klubu. Seznam přednášek a debat od roku 1926 do roku 1933. Stanovy. Seznam členů*. Praha 1934; Hubert RIPKA (ed.), *Deset let Klubu Přítomnost 1927–1937*. Praha 1937.

⁴⁹ Hubert RIPKA (ed.), *Deset let Klubu Přítomnost*, s. 8. Existují však i nesprávné zmínky o tom, že sám Drtina byl prvním předsedou klubu – viz Jaroslav DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*. Praha 1992, s. 27.

⁵⁰ *Klub Přítomnost*, s. 10.

⁵¹ Tamtéž, s. 5.

V PREZIDENTSKÝCH SLUŽBÁCH

Na přelomu dvacátých a třicátých let došlo k důležité změně v Drtinově pracovní kariéře. Patrně na základě iniciativy kancléře Přemysla Šámala dostal nabídku, aby přestoupil z finanční prokuratury do Kanceláře prezidenta republiky (KPR), kde se právě uvolnilo místo po úředníkovi, který odešel na ministerstvo zahraničních věcí. Prokop Drtina nabídku přijal a 11. listopadu 1929 zahájil svou úřednickou službu na Pražském hradě.⁵² Vzhledem ke svému novému postavení vysokého státního úředníka odešel v únoru 1930 z místa jednatele klubu Přítomnost a zůstal jen jeho řadovým členem. V únoru 1930 ho ve funkci jednatele nahradil dr. Miloslav Kohák. Nicméně již o rok později se Drtina stal prvním místopředsedou klubu, a opět se tak ujal místa v nejužším vedení tohoto spolku.

Prokop Drtina byl na Hradě nejprve přidělen do třetího referátu, který spravoval kulturní a školské záležitosti. Jeho první úkoly v novém zaměstnání souvisely s oslavami osmdesátých narozenin T. G. Masaryka. Již v říjnu 1930 Drtina povýšil a stal se na jeden rok osobním tajemníkem kancléře Přemysla Šámala. Této osobnosti si Drtina velice vážil a obdivoval ji, ve svých memoárech označil Šámala za „*grandseigneura a aristokrata ducha a gentlemana*“.⁵³ V rámci vzdělávacího programu zaměstnanců prezidentské kanceláře odjel Drtina 25. února 1932 za studijními účely do Paříže. Na cestu dostal příspěvek prezidenta republiky ve výši osmi tisíc franků.⁵⁴ Během svého pařížského pobytu, který trval až do června, navštěvoval École normale supérieure a jazykovou školu Alliance française. Toto prestižní studium bezpochyby rozvinulo jeho znalosti společenských věd a francouzského jazyka.

Také Drtinův soukromý život se dočkal výrazné změny. Dne 7. června 1930 se oženil s Ludmilou, o dva roky mladší dcerou Adolfa Buriana, významného obchodníka, který se zabýval dovozem tzv. osadního zboží a účastnil se jako československý zástupce Hooverovy vyživovací akce. Lída vystudovala nižší gymnázium a pak absolvovala na Univerzitě Karlově a v zahraničí odborné kursy pohybové výchovy. Posléze sezonně pracovala jako asistentka v pražské tělocvičné škole Běly Friedländerové.⁵⁵ Manželství Prokopa Drtiny a jeho ženy Lídy procházelo v některých etapách jejich společného života nelehkými obdobími a po jistou dobu poznamenalo jejich vztah i partnerské odloučení. Manželství nakonec bohužel zůstalo bezdětné. Drti-

⁵² Drtina byl do KPR povolán prozatím na šest měsíců. Služebně nadále vystupoval jako „finanční komisař“ a po uplynutí dané lhůty se mohl vrátit zpět na finanční prokuraturu. Po nástupu do KPR činilo jeho roční služné 18 tisíc korun, činovné ročních 5100 korun a služební přírůstek 2700 korun – AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. 1009/29. Drtina ve svých pamětech mylně uvádí jako datum nástupu do KPR 11. 12. 1929 – Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 33. Prezident pak Drtinu jmenoval 26. června 1930 vrchním ministerským komisařem v páté platové stupnici – AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. 427/30.

⁵³ Prokop DRTINA, *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století*. Svazek 2. Kniha 1. Emigraci k vítězství. Praha 1992, s. 75.

⁵⁴ AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. T 326/32.

⁵⁵ Viz AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. O 356/36, Drtinova žádost o odpuštění srážek z činovného. Běla Friedländerová, svým přesvědčením salonní komunistka, byla významnou sportovkyní a cvičitelkou. Věnovala se rytmice, jízdě na koni, lyžování a plavání. Přípravovala dokonce i ranní rozhlasové rozcvičky na stanici Radiojournal. Byla první manželkou Václava Marii Havla.

Prokop Drtina se svou manželkou Lídou

Zdroj: archiv Jindřicha Pokorného

na tuto skutečnost nesl dost těžce, protože měl děti velice rád a toužil po vlastních potomcích. Drtinově sestře Olze se ovšem narodila dcera Sylva, v níž rod Drtinů nalezl své pokračování. V roce 1931 navíc Prokop Drtina převzal poručnictví nad svým čtyřletým synovcem Jindřichem Pokorným, jemuž předtím zemřel otec. Drtina se o malého Jindřicha staral, jako by to byl jeho skutečný syn, a tak si aspoň částečně vynahradil chybějícího vlastního potomka.⁵⁶

Prokop Drtina v dalších letech rychle postupoval na hodnostní stupnici prezidentského úřednictva. Dne 21. srpna 1935 byl jmenován odborovým radou ve čtvrté platové stupnici, a to s účinností od 1. července.⁵⁷ Na tehdejší atmosféru v úřadu však Drtina vzpomínal nerad.

Vzhledem k Masarykově nemoci panovala totiž nejistota, co se bude dít dál a kdo se stane příštím prezidentem. Poměry na Hradě se horšily „*a potřeba energické, pevné a cílevědomé politiky se stávala stále naléhavější, i Masarykovi stoupenci uvažovali a přáli si, aby ještě za jeho života byla zajištěna volba dr. Beneše jeho nástupcem*“. Ve spolupráci s přáteli z klubu Přítomnost a z barrandovské skupiny Václava Marii Havla začal Drtina dělat „*kabinetní politiku... aby se presidentská otázka co nejrychleji řešila*“. Jeho zákulisní práce se soustředila na vybrané mladší agrárnícké činitele, jako byl Juraj Slávik, Oldřich Suchý, Zdeněk Schmoranz, Ludevít Ruhman či Hodžův osobní tajemník dr. Roda. Když jim poprvé naznačil možnost Masarykovy abdikace, „*bylo to jako petarda, ale během dvou až tří měsíců se o ní diskutovalo už všestranně, vážně a s pochopením*“. ⁵⁸ Při podobných jednáních, ve kterých cíleně prosazoval kandidaturu Edvarda Beneše, se Drtina velmi sblížil s papežským komořím Janem Jiřím Rücklem, jehož znal již ze studií na právnické fakultě.

Poté, co byl Edvard Beneš 18. prosince 1935 zvolen novým prezidentem republiky, muselo dojít k výběru jeho osobních tajemníků. Mezi navrhované kandidáty byl zařazen i Prokop Drtina, podle něhož k tomu přispělo jeho členství v Benešově

⁵⁶ Viz Jindřich POKORNÝ, *Parsifal. Osudy jedné demokratické odbojové skupiny v letech 1938–1945 s poválečným dovětkem*. Praha 2009, s. 408. Jindřich Pokorný je syn Vlasty Pokorné, sestry Ludmily Drtinové. K L. Drtinově blíže viz tamtéž, s. 455. Když na konci roku 1939 Drtina utekl před nacisty do exilu, nechala Jindřichova matka jeho poručnictví rychle vymazat, aby zabránila případné perzekuci. Viz Kádrový posudek si každý napsal sám (s Jindřichem Pokorným hovoří Adam Drda a Viktor Karlík). *Revolver revue*, č. 39, 1999, s. 318.

⁵⁷ Drtinovo roční služné dosáhlo 30 600 korun, činovné 6000 korun ročně, služební přídatek činil ročně 3600 korun. AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. T 658/35, O 695/35.

⁵⁸ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 35; srov. Antonín KLIMEK, *Boj o Hrad 2*, s. 420–421; Antonín KLIMEK – Petr HOFMAN, *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XIV. 1929–1938. Praha – Lito-myšl 2002, s. 332–333.

národněsocialistické straně.⁵⁹ Ve skutečnosti však mohla zapůsobit i jeho zákulisní role při dojednávání prezidentské volby. Beneš byl zvyklý mít sekretáře dva, z nabídnutých úředníků si vybral Prokopa Drtinu a Františka Remsu. Benešův nástup přinesl na Drtinovo pracoviště výrazné změny: „*Práce v kanceláři a na celém Hradě se příchodem této mladistvé a dynamické osobnosti zcela změnila, byla plna aktivity a ruchu, šlo se z jednoho do druhého, a byla velice činnorodá a dávala službě na Hradě zcela novou atmosféru, dynamiku a zajímavost.*“⁶⁰ Beneš byl zvyklý jako ministr zahraničí hodně cestovat a ve funkci prezidenta v tom pokračoval. Na mnoha cestách ho nyní Drtina doprovázel.⁶¹ V této době se stal nejbližším Benešovým spolupracovníkem a byl s ním v každodenním pracovním styku. Mezi prezidentem a jeho tajemníkem se postupně vyvinul velice úzký vztah, nabývající jistou specifickou, osobnější rovinu.

DEMOKRATICKÝ STŘED

Počátek třicátých let přinesl několik závažných společenských témat, jimž pochopitelně věnoval svou pozornost i klub Přítomnost. Do programu diskusních večerů byly zařazeny problémy hospodářské krize, úpadek parlamentarismu a otázka postavení diktatur v Evropě. Mezi řečníky se zapojily skutečně významné osobnosti – politik Jaroslav Stránský, národohospodář Josef Macek, významný právník a ministr v několika československých vládách Alfréd Meissner, filozof a sociolog Josef Ludvík Fischer, diplomat a historik Kamil Krofta, novinář Hubert Ripka, historik Jan Slavík či přednosta politického a legislativního odboru prezidentské kanceláře Josef Schieszl. V prosinci 1931 dokonce v klubu uvítali prvního zahraničního řečníka, profesora Eleméra Hantose z Budapešti, jehož později následovali další význační hosté ze zahraničí. Konkrétně lze jmenovat slavného tvůrce normativní teorie právní Hanse Kelsena, ruského exilového historika a někdejšího ministra zahraničí prozatímní vlády z roku 1917 Pavla Nikolajeviče Miljukova či britského historika Roberta Seton-Watsona. Německý literát Walter Tschuppik prezentoval v klubu brilantní rozbor situace v Německu od poloviny dvacátých let, spisovatel Johannes Urzidil podal srovnání menšinové politiky švýcarské a československé vlády.

Program debatních večerů byl velice rozmanitý. Vystupovali tu dokonce i komunisté – Zdeněk Nejedlý, Bohumír Šmeral nebo Jan Šverma. Jeden diskusní večer byl věnován polemice nad českým překladem Gideova *Návratu ze SSSR*, o který se přeli Závěš Kalandra a Karel Teige s Ladislavem Štollem, Vladem Clementisem a Juliem Fučíkem. V klubu Přítomnost se objevili také slovenští politici, ať už ministr Milan Hodža nebo autonomisté Jozef Tiso a Martin Sokol. Vedle politiky se často debatovalo i o umění. O Vančurově přínosu pro nové české divadlo promluvil kritik Josef Träger, Jiří Voskovec a Jan Werich zase spolu s Emilem Františkem Burianem přednášeli o uvádění Françoise Villona na jevišti a ve filmu. Poměry v tehdejšímu tisku rozebírali v klubovních debatách Arne Laurin, Karel Zdeněk Klíma, Pavel Eisner,

⁵⁹ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 36.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Drtina se dostal např. na setkání Malé dohody v Bukurešti, k jeho služebním cestám viz tamtéž, s. 36–39.

Prezident Beneš na cestě po Slovensku (1936), Prokop Drtina druhý zprava. Zdroj: archiv Jindřicha Pokorného

Karel Nový a Jaroslav Kladiva. Od roku 1936 vycházely dokonce nejzajímavější úvahy, přednesené na půdě klubu, ve zvláštní edici nakladatelství *Borový*.⁶²

V roce 1933 se Drtinův debatní klub Přítomnost volně propojil s několika dalšími intelektuálními uskupeními, zejména s tzv. barrandovskou skupinou Václava Marii Havla (patřily sem osobnosti jako například Štěpán Ješ, Jan Hejman, Antonín Hartvich, Josef Kliment, Ludevít Ruhman či Vladimír Grégr).⁶³ Nejsilnější pouto ovšem navázal debatní klub Přítomnost s redakcí časopisu *Demokratický střed*,⁶⁴ jehož vydavatelem byl Zdeněk Chytil. Tento časopis byl již ve svých počátcích roku 1923 spojen s „prohradně“ orientovaným křídlem národnědemokratické inteligence, a tak měl k většině členů klubu Přítomnost velice blízko. Někteří členové

⁶² Pavel Nikolajevič MILJUKOV, *Masaryk a Beneš*. Úvahy a přednášky klubu Přítomnost. Sv. 1. Praha 1936; Walter TSCHUPPIK, *Německo 1926–1936 a Československo*. Úvahy a přednášky klubu Přítomnost. Sv. 2. Praha 1936; Ferdinand RICHTER et consores, *Obrana státu a náš motorismus (Nové kapitoly z historie lihu)*. Úvahy a přednášky klubu Přítomnost. Sv. 3. Praha 1937; František WEYR, *Vysokoškolská autonomie a svoboda bádání. Večer klubu Přítomnost dne 16. prosince 1936*. Úvahy a přednášky klubu Přítomnost. Sv. 4. Praha 1937; Hans KELSEN, *Státní forma a světový názor. Přednáška, konaná v klubu Přítomnost dne 21. dubna 1937*. Úvahy a přednášky klubu Přítomnost. Sv. 5. Praha 1937.

⁶³ K barrandovské skupině viz Václav Maria HAVEL: *Mé vzpomínky*. Praha 1993, s. 209–211.

⁶⁴ Tento časopis vznikl pod názvem *Střed*. *Demokratický týdeník* v říjnu 1923 jako tiskovina intelektuálů národnědemokratické strany pocházejících ze skupiny Mladá generace. Ač zpočátku hájili národnědemokratický program (roku 1925 odsoudili vznik Národní strany práce), usilovali o politiku oproštěnou od stranických předsudků. To je od roku 1926 vedlo k postupnému rozchodu s mateřskou stranou, protože nesouhlasili s jejími fašizujícími tendencemi. Od počátku 30. let lze hovořit o zcela nezávislém časopise, který chtěl formulovat svébytný program politického středu. Tak se sblížil s klubem Přítomnost.

debatního klubu se také stali pravidelnými přispěvateli uvedeného časopisu. Klub Přítomnost byl v užším kontaktu i s dalšími sdruženími, jako byly Svaz občanské důvěry profesora Karla Weignera, Akce demokratické spolupráce docenta Václava Verunáče, zakladatele a průkopníka ekonomického směru laboretismu, nebo Dělnicko-studentský výbor v Plzni.

Na valné hromadě klubu Přítomnost 22. února 1933 došlo ke zřízení stálého sekretariátu klubu, jehož předsedou byl zvolen Prokop Drtina, který pak tuto funkci vykonával do února 1937. Počet členstva dosáhl v té době 215 osob a dále narůstal.⁶⁵ Mezi stálé členy se v té době počítala řada význačných osobností, například Hubert Ripka, Jan Jína, Antonín Pešl, Štěpán Ješ, Jaroslav Drábek, Vratislav Bušek, Vilém Mathesius, Rudolf Buchtela, Vladimír Groh či Karel Stloukal. Klub Přítomnost se tak stal prestižním prvorepublikovým „think-tankem“, který usiloval o zásadní vliv na debatu o dalším politickém směřování země. V průběhu třicátých let se dokonce vytvořila síť poboček klubu i v menších městech – v Hradci Králové, Pardubicích, Příbrami, Písku nebo Sadské.

Díky spojení klubu Přítomnost s časopisem *Demokratický střed* se Drtina v té době přímo začlenil do jeho širší redakční rady a začal do tohoto týdeníku přispívat svými vlastními příspěvky. Obvykle psal zprávy o průběhu klubovních debat, vedle toho se však zaměřil na postavení mladé nastupující generace ve společnosti. Kritizoval, že mladí nemají dostatek příležitostí ke společenskému uplatnění a že jsou vytlačováni „kamsi na periferii politického života“.⁶⁶ Dožadoval se penzionování přesluhujících státních úředníků a uvolnění jejich míst pro mladé lidi. Ve svých textech Drtina zdůrazňoval nebezpečí, které plyne z masové nezaměstnanosti mladé generace, jež by se tak mohla přiklonit k fašismu a komunismu.⁶⁷ Tvrdil, že hlavní hrozbou pro budoucnost státu je „nespokojená, zoufalá mladá generace, vehnaná v náruč extrémním a dobrodružným směrům politickým, nepřátelským československé demokracii“.⁶⁸

O situaci mladých absolventů škol, které čekala vzhledem k hospodářské krizi dlouhodobá nezaměstnanost, promluvil Drtina jako zástupce skupiny kolem časopisu *Demokratický střed* i v rozhlase. Generační otázku chápal jako problém sociální. Mladí lidé by neměli upadnout do pocitu zoufalství a beznaděje, „neboť na nich a především na nich spočívá budoucnost“.⁶⁹ V jiném rozhlasovém projevu vysvětloval, že generace otců „dovedla udržet ve svých rukách kormidlo veřejného života déle než kterákoliv generace před ní. Proto snad nedovede z tohoto výsluní dobrovolně ustupovat, byť by to bylo i v zájmu všeobecném, proto snad je hluchá i k bolestem i neúspěchům svých dětí.“⁷⁰

⁶⁵ Klub Přítomnost, s. 12. V roce 1937 měl již klub Přítomnost 519 členů. Viz Hubert RIPKA (ed.), *Deset let Klubu Přítomnost*, s. 25.

⁶⁶ Prokop DRTINA, Omyly v generační diskusi. *Demokratický střed*, roč. X, č. 2, 13. 1. 1933, s. 3.

⁶⁷ Viz např. Prokop DRTINA, Mládenci, zůstaňte pod oknem... *Demokratický střed*, roč. X, č. 24, 2. 6. 1933, s. 5–6.

⁶⁸ Tamtéž, s. 6.

⁶⁹ Rozhlasový projev *Mladí lidé do nového roku*, proslovený 3. 1. 1936. Cit. dle *Program*, roč. II (XIII), č. 2, 17. 1. 1936, s. 2.

⁷⁰ Archiv Českého rozhlasu Praha (dále jen AČRo), sign. 7484, projev P. Drtiny *Děti a rodiče*, 9. 9. 1934, s. 7.

Všeobecně pociťovaná hospodářská, ale i společenská krize se stala hlavním tématem diskusí vedených na půdě klubu Přítomnost i na stránkách týdeníku *Demokratický střed*. Již začátkem listopadu 1930 vystoupil v klubu Přítomnost Jaroslav Stránský se svou přednáškou *O úpadku parlamentarismu*. V následujícím roce se pak na půdě tohoto klubu věnoval Karel Moudrý aktuálním problémům politického života v ČSR a Josef Schieszl a František Weyr právnímu a hospodářskému postavení politických stran. V říjnu 1932 promluvil v klubu Přítomnost vydavatel Zdeněk Chytil, který se soustředil na různé projevy vnitropolitické krize. Hovořil o dvojí koleji veřejného života (koleji hospodářské a politické), kritizoval soudobý stranickopolitický systém a praxi Volebního soudu. Také mnozí představitelé soudobé publicistiky a společenských věd tehdy usilovali o analýzu krizového stavu a hledali pro něj řešení. Známy český národohospodář Josef Macek, činný v Dělnické akademii, kritizoval zejména ve své práci *Cesta z krize* (1935) nedostatky československého parlamentarismu, vystupoval s návrhy, jak zmírňovat sociální dopady světové hospodářské krize, a propagoval tzv. hospodářskou demokracii.⁷¹

Tváří v tvář nastupujícím diktátorským režimům po celé Evropě se začalo hovořit o problémech samé podstaty demokratického státu. V Československu posilovala motivaci k této diskusi skutečnost, že se z této země nakonec stal demokratický solitér ve střední Evropě. Demokracii mnozí teoretici obviňovali ze slabosti, pomalosti a bezvýchodnosti. Vedle zastánců úplného přechodu k fašistickému režimu,⁷² kteří stáli v českém politickém prostředí spíše na periferii, se touto otázkou zabývala jak politická pravice, tak i levice. Profesor Jan Mertl kritizoval liberální demokracii a chování politických stran.⁷³ Zdůrazňoval nutnost silné a pružné státní moci, chtěl vytvořit tzv. autoritativní demokracii. Vlivu politických stran na chod demokratického systému se věnoval také Josef Kliment, který pravidelně přispíval do *Demokratického středu*.⁷⁴ Nové východisko hledalo i socialistické hnutí, zejména okruh Dělnické akademie. Dva svazky věnoval problému krize demokracie Josef Ludvík Fischer, který plédoval pro „skladebnou demokracii“ jako syntézu demokracie a socialismu.⁷⁵ Na tuto ideu se soustředil i ve svých přednáškách v klubu Přítomnost. Volání po „silné demokracii“ ovšem mělo svá nepopíratelná rizika, na něž upozornil již v roce 1933 Ferdinand Peroutka. Ve svém komentáři pro časopis *Přítomnost*

⁷¹ K čs. diskusí o demokracii viz Josef HARNA, *Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století (Srovnávací sonda)*. Praha 2006, s. 125–131.

⁷² Jmenujme např. Rudolf GAJDA, *Stavovská demokracie národního státu*. Praha 1934.

⁷³ Viz především Jan MERTL, *Politické strany, jejich základy*. Praha 1931; tentýž, *Ideologie parlamentarismu a naše doba*. Praha 1933.

⁷⁴ Srov. Josef KLIMENT, *Demokracie a stát stran*. Praha 1933.

⁷⁵ Josef Ludvík FISCHER, *Krise demokracie*. Kniha první. Svoboda. Brno 1933 (přetisk Praha 2005); tentýž, *Krise demokracie*. Kniha druhá. Řád. Brno 1933. Podle Fischera dochází k rozkladu tradiční společnosti a nástupu společnosti moderní. Soumrak demokracie byl podle něj ve znamení vzepětí řádu proti svobodě. Přitom by mělo být cílem společnosti dosáhnout skloubení obou tendencí ve funkční model. Nový politický model by měl být „skladebným řádem“, kde by politický proces přihlížel k optimu jednotlivých subsystémů. J. L. Fischer posléze využil publikačních možností v časopise *Program (Demokratický střed)* a v roce 1935 v něm uveřejnil celou sérii článků na téma krize demokracie.

napsal, že „*silná demokracie je znamenitý princip – pod tou podmínkou ovšem, že v něm bude obsažena nejen síla, nýbrž zachována také demokracie*“.⁷⁶

Uskupení kolem *Demokratického středu*, debatního klubu Přítomnost a Havlovy barrandovské skupiny nehodlalo zůstat stranou této široké diskuse a v roce 1933 začalo připravovat svůj vlastní reformní program. Ve dnech 24. až 28. května 1933 sezval Václav Maria Havel na rodinnou chatu Havlov patnáct významných představitelů těchto skupin (Hubert Ripka, Josef Ludvík Fischer, Zdeněk Chytil, Prokop Drtina, Karel Čermák, Karel Wahl, Veleslav Wahl, Jan Hejman, Eduard Jelen, Jaroslav Podobský, Štěpán Ješ, Max Bitterman, Ludevít Ruhman, Antonín Hartvich a Josef Kliment), aby společně jednali o směrnicích pro politickou orientaci nové generace. Výsledkem jejich intenzivních debat byl materiál nazvaný *Co si myslíme – Co budeme dělat*, ve kterém jednoznačně odmítli jak fašistickou, tak i komunistickou ideologii a přihlásili se k demokratickému ideálu.⁷⁷ Na stranách časopisu *Demokratický střed* pak v následujícím období začali své myšlenky podrobněji rozvádět se zjevnou ambicí vypracovat komplexní program politické, společenské a hospodářské reformy. Dne 23. března 1934 vyšlo speciální číslo *Demokratického středu*,⁷⁸ které obsahovalo rozsáhlý programový manifest *Do boje za demokracii řádu a činu*, jenž byl vyhlášen již o dva dny dříve. Předložený návrh by měl podle jeho autorů odstranit nedůvěru k politickým stranám a celému politickému režimu, která vládla v zemi. Zdeněk Chytil v úvodu napsal: „*Ocitli jsme se v době, kdy nutno se zvýšeným důrazem vytyčiti duchovní principy a zdůrazniti poctivé úsilí a odhodlání tyto principy uskutečňovati v životě... Proti pohodlnému očekávání stavíme činnou vůli, proti doktrinářství sílu zdravých myšlenek, proti sobectví službu a obětavost. Chceme posílit republiku, chceme dát mravní smysl národnímu životu, chceme svému národu dát úkol a poslání ve světě.*“⁷⁹

Program kritizoval liberalismus, protože postrádá smysl pro sociálně spravedlivou organizaci společnosti, odmítl komunismus „*pro jeho materialistický blud, třídní výlučnost a násilnictví*“ a fašismus „*pro jeho reakční násilnost, jeho nesnášenlivost a naprosté nepochopení velikého významu a nezbytnosti mezinárodních vztahů kulturních a hospodářských*“.⁸⁰ Autoři chtěli oslovit hlavně mladou generaci, aby ji získali pro reformovanou demokracii řádu. Pojmenovávali obecně sdílený pocit opotřebovanosti starší politické generace, vzešlé z dob monarchie. Ladění programu odpovídalo Drtinovu chápání generační otázky. Demokracie podle nich nebyla mrtvá, „*protože věčným plamenem žhnou živné její myšlenky: svoboda a sociální spravedlnost. Jsou překonány jen dosavadní její instituce a zvyklosti, skřípe a zastavuje se její dosavadní mašinérie.*“⁸¹

Chtěli od základů přebudovat politický systém. Politické strany měly jen organizovat veřejné mínění, vychovávat a doporučovat veřejnosti kvalitní a schopné lidi. Zároveň se však měly oprostít od stavovských a zájmových zřetelů a omezit oligarchii vůdců a sekretářů. Program předpokládal sestavení rejstříku politických stran,

⁷⁶ Cit. dle Josef HARNA, *Krise evropské demokracie*, s. 126.

⁷⁷ Text tohoto dokumentu viz Václav Maria HAVEL: *Mé vzpomínky*, s. 247–260.

⁷⁸ *Demokratický střed*, roč. XI, č. 12–14, 23. 3. 1934.

⁷⁹ Tamtéž, s. 1.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž, s. 6.

kde by musely být všechny strany zapsány. Aby se zabránilo politické korupci, měly stranické organizace dostávat příspěvky ze zvláštního veřejného fondu.⁸² Dosavadní volební řád se měl nahradit novým, přičemž by se zrušily vázané kandidátní listiny. Princip poměrného zastoupení se měl zachovat. Počet poslanců program redukoval na 150 a senát zcela rušil. Prezident republiky, volený na sedm let na společné schůzi Poslanecké sněmovny a hospodářské rady, by získal větší samostatnost při jmenování vlády. V každém ministerstvu se navíc předpokládala funkce stálého státního tajemníka, jmenovaného prezidentem. Program demokracie řádu a činu hovořil obecně i o reorganizaci ministerstev. Nově plánovaným orgánem byl státní senát jako nejvyšší mravní tribunál a právní rozhodčí v kompetenčních sporech ústavních činitelů.

Velká část manifestu se věnovala hospodářské a sociální oblasti. Autoři se dovolávali zásad sociálně spravedlivého uspořádání: „*Kořistnictví a příživnictví všeho druhu musí být prohlášeno za zločin na společnosti, ať už se jedná o bezohledné spekulace neodpovědného finančního kapitálu, úrokové lichvářství, zdražovací výstřelky meziobchodu nebo neproduktivní trubce byrokratických aparátů. Uznáváme jen důchody, plynoucí z práce, a zásluhy, úměrné obecnému užitku a míře osobního rizika.*“⁸³ Hospodářství mělo sloužit společenským potřebám, nikoliv ziskosti. Rozhodování měla převzít hospodářská komora a Nejvyšší hospodářská rada. Nezaměstnanost se měla odbourávat zkracováním pracovní doby. V textu se hovořilo o právu na práci u práce schopných a právu na výživu u práce neschopných.⁸⁴

Program se dovolával myšlenky československé jednoty a odmítal slovenský autonomismus i český centralismus. Cílem měla být široká, organicky provedená decentralizace a podpora regionalismu. Menšiny by měly být získány pro demokratický řád, nejlépe tím, že se jim poskytne spoluúčast na správě státu.

O tomto programovém prohlášení se následně diskutovalo v klubu Přítomnost. Vzhledem k rozsáhlé debatě a velké účasti obecnstva klub této otázce věnoval dva večery – 16. dubna 1934 v Národní kavárně a 3. května 1934 ve Sladkovského síni Obecního domu. Za předsednictví Prokopa Drtiny se do diskusí zapojili vedle hlavních řečníků Huberta Ripky a Zdeňka Chytila také Jan Mertl, Josef Macek, Josef Kliment, Jaromír Nečas, Josef Matoušek, Štěpán Ješ, Václav Maria Havel, Rudolf Buchtela, Alfréd Drucker a řada dalších.⁸⁵

Program „demokracie řádu a činu“ nezůstal pochopitelně bez odezvy ani v tisku. Mnoho listů jej uvítalo s povděkem, *Národní osvobození* napsalo, že se tento dokument snaží dát demokracii novou dynamičnost, které je jí velmi třeba. Programové teze z časopisu *Demokratický střed* se staly v prosinci 1934 inspirací a snad i bezprostředním podnětem k tvorbě programu *Co chtějí socialisté* v sociálnědemokratické skupině Josefa Ludvíka Fischera. Našla se však i řada negativních ohlasů (pře-

⁸² Skupina Demokratický střed se intenzivně věnovala kritice stranic i v dalším období. Svůj kritický hlas zaměřila zejména proti agrární straně, v níž nabýval na síle proud prosazující hlubší spolupráci s krajně pravicovými silami. Agrární stranu vykreslovala jako bezzásadovou organizaci, jež svým vlivem prorůstala z politiky i do hospodářské sféry.

⁸³ *Demokratický střed*, roč. XI, č. 12–14, 23. 3. 1934, s. 1.

⁸⁴ Tamtéž, s. 2.

⁸⁵ Zprávy o průběhu těchto debat viz *Demokratický střed*, roč. XI, č. 18–19, 20. 4. 1934, s. 7; tamtéž, roč. XI, č. 22, 4. 5. 1934, s. 5. P. Drtina kupodivu nepovažoval za nutné, aby se o programu „demokracie řádu a činu“ zmínil ve svých rozsáhlých pamětech.

devším v *Ranních novinách*, *Nové době* nebo od Zdeňka Smetáčka v *Přítomnosti*), které vesměs manifest vinily z příbuznosti k fašismu.⁸⁶ Pro potřeby Kanceláře prezidenta republiky se k iniciativě „demokracie řádu a činu“ vyjádřil skepticky Josef Schieszl: „Netajil jsem od počátku vůči nim své přesvědčení, že akce nemůže mít úspěchu, a to jednak pro neujasněnost cílů, jednak proto, že není mezi nimi jediné osoby s vůdčím a organizačním talentem. Mám za to, že jako úřad nemůžeme k věci zaujmout nějaké kladné postavení, a doporučoval bych, aby pan kancléř [Přemysl Šámal] ani pro svou osobu se neangažoval.“⁸⁷

Na všechny výtky, které byly vůči programu vzneseny, zareagoval Prokop Drtina článkem *Najednou strach o ústavu!* Všiml si, že se kritici odvolávali na platnou ústavu, což komentoval: „Ale chceme připomenout, že my máme za sebou již několikaletý boj ve prospěch ústavy z roku 1920! My jsme to byli, kteří se pokoušeli dosáhnouti nápravy politických poměrů právě tím, že politické strany budou donuceny zachovávat ústavu. My jsme navrhovali mírné prostředky, jak uvést v soulad praxi politickou s ústavním zákazem imperativního mandátu.“ Připomenul proto, jak dříve zástupci skupiny Demokratického středu marně volali po dodržování delšího volebního období senátu podle ústavy. Prohlásil, že se již dávno vzdali „naděje na nápravu veřejných poměrů pomocí ústavy, neboť jsme poznali, že naše politická krize je hlubší“.⁸⁸ Kvůli odmítavé reakci praktické politiky projevil Drtina na stranách časopisu *Demokratický střed* velkou deziluzi z postoje politických stran. Naznačoval, že snažit se o jejich proměnu a mluvit o nich „je totéž jako házet hrách na stěnu“.⁸⁹ Zabýval se požadavkem registrace politických stran a požadoval, aby to prováděl nikoliv orgán složený ze stranických zástupců, ale jakýsi politicko-juristický orgán (jeho členové by pocházeli ze správního, soudního a zákonodárského aparátu).⁹⁰

Uveřejnění programu „demokracie řádu a činu“ a následná debata představovaly ovšem jen počátek dlouhodobějšího snažení okruhu Demokratický střed o prosazení reformy a kultivaci politických a sociálních podmínek v Československu. Péči vydavatele Zdeňka Chytila začal v roce 1934 vycházet vedle časopisu také *Politický sborník Demokracie řádu a činu*. V jeho prvním čísle byly kritizovány aktuální platové úpravy, jež se citelně dotkly státních zaměstnanců.⁹¹ Přesto nakonec program „demokracie řádu a činu“ zůstal spíše jen společenským apelem a nedočkal se praktického naplnění. Redakce nicméně chtěla zdůraznit, že se jeho idejí nevzdává. Z tohoto důvodu došlo v roce 1935 k přejmenování časopisu na *Program. Demokratický střed*. Termín „program“ ovšem neznamenal nějaké provždy dané dogma, ale „živé a vzrůstu schopné dílo, které samo v sobě musí nést prvky dalšího rozvoje“. Takový program politika nevytváří, protože „řízena je zpravidla náladou a konjunkturou, volebními zájmy a stranickým prospěchem“.⁹² Když byla redakce časopisu

⁸⁶ Ohlasy na uvedený manifest citoval v rámci další diskuse *Demokratický střed*, viz tamtéž, roč. XI, č. 15, 16–17, 1934.

⁸⁷ Národní archiv v Praze (dále jen NA), f. Josef Schieszl, k. 6, a. č. 85, hodnocení organizace Demokracie řádu a činu, 3. 10. 1934.

⁸⁸ *Demokratický střed*, roč. XI, č. 22, 4. 5. 1934, s. 2.

⁸⁹ Prokop DRTINA, Profesor Weyr a redaktor Scheinost. *Demokratický střed*, roč. XI, č. 24, 18. 5. 1934, s. 5.

⁹⁰ Prokop DRTINA, Kdo bude strany registrovat? *Program*, roč. I (XII), č. 1, 11. 1. 1935, s. 4.

⁹¹ Zdeněk CHYTIL (ed.), *Dvojí zaměstnání v rodině a kritika vládního nařízení č. 252/1933*. Praha 1934.

⁹² *Program*, roč. I (XII), č. 1, 11. 1. 1935, s. 1.

vyzývána, aby zařadila svůj program na politické stupnici, odpovídala: „... *naše cesta nepůjde levým ani pravým extrémem; bude se vždy pohybovat v onom pásmu, kterému říkáme ‚střed‘ (a které, obsahujíc prvky pravé i levé, nemá přesně vytčených hranic). Z toho ovšem neodbytně vyplývá, že vždy budeme z jedné strany vypadat ,příliš leví‘, z druhého konce pak ,příliš praví‘.*“⁹³

Časopis se nakonec rozhodl explicitně přihlásit ke konkrétní politické straně, aby tak jasně deklaroval, který politický směr je mu nejbližší. Dne 14. května 1935 výrazná část redakčního okruhu manifestačně vstoupila do národněsocialistické strany, „*protože tato strana projevuje nejvíce porozumění pro potřebné reformy demokratického řádu... odolala nejen všem pokušením a svodům protidemokratickým, nýbrž zůstává v bojovné odhodlanosti věrna demokratickým ideálům národní revoluce v duchu Masarykově*“.⁹⁴ Program této strany, platný od roku 1931, sepsala komise pod vedením Edvarda Beneše a jeho myšlenky byly skutečně velmi blízké ideám časopisu *Demokratický střed*.⁹⁵ Mezi signatáři manifestační přihlášky se objevil i Prokop Drtina, který přitom byl již několik let řádným členem této strany. Svým podpisem chtěl pravděpodobně jen podpořit význam uvedeného kroku a vyjádřit jednotu stanoviska celé redakce.

DISKUSE O POSTAVENÍ NĚMECKÉ MENŠINY V ČESKOSLOVENSKU

S nástupem Hitlera v sousedním Německu se zvyšovala naléhavost německé otázky. Debatní klub Přítomnost se tímto problémem zabýval od počátků své činnosti. Již v roce 1928 podnítil klub dlouhý přednáškový cyklus o německé menšině pod patronací deníku *Prager Tagblatt*, v němž vystoupil i Prokop Drtina s referátem o česko-německých stycích mládeže. Klub Přítomnost přitom chápal diskuse o národnostním uspořádání ČSR jako součást širší debaty o demokratických základech státu. Hubert Ripka v této souvislosti v roce 1937 poznamenal: „*Vytrvalé diskuse o problému československo-německém, které se v Klubu Přítomnost staly tradiční, poskytly mnoho zcela konkrétní příležitosti, aby se ukázalo, že se československá státnost může s úspěchem rozvíjet jen na základě demokratickém. Je-li naděje na rozumné rozřešení národnostního problému v republice, může být chována jen proto, že republika zůstává státem demokratickým, tedy státem snášenlivosti, vzájemného respektu, plodné a účinné spolupráce.*“⁹⁶

V letech 1933–1934 se Drtina dostal do pravidelného styku s mladými Němci a podílel se na organizaci kontaktů klubu Přítomnost s neoaktivistickým hnutím (politickým proudem českých Němců zasazujícím se o spolupráci s vládou ČSR). Klubovních debat se tak zúčastňovali Hans Schütz, Gustav Hacker a Wenzel Jaksch, jehož přivedl historik a publicista Emil Franzel. Na půdě debatního spolku usiloval

⁹³ Tamtéž, s. 3.

⁹⁴ *Program*, roč. I (XII), č. 19, 17. 5. 1935, s. 3.

⁹⁵ Viz Josef HARNA (ed.), *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*. Praha 1998, s. 139–206.

⁹⁶ Hubert RIPKA (ed.), *Deset let Klubu Přítomnost*, s. 4.

okruh kolem Zdeňka Chytila, Prokopa Drtiny a Jaroslava Drábka o příspěvek ke smíření Čechů s Němci.⁹⁷

Přítomnost usilovala také o zapojení rodícího se henleinovského hnutí. Konrad Henlein si uvědomoval, že spojení s českými skupinami tohoto typu může pro něho být politicky užitečné, a proto této příležitosti ochotně využil. Z počátku se diskusních večerů sám přímo nezúčastňoval, ale přicházeli jeho blízcí spolupracovníci zejména z Kameradschaftsbundu⁹⁸ jako dr. Wilhelm Sebekowski, ing. Janowski, Karl Hermann Frank, Walter Brand či Gustav Adolf Oberlik. Vzhledem k tomu, že se představovali jako loajální státní občané a skuteční demokraté, učinili tehdy na Drtinu velice dobrý dojem. Svou kritikou dosavadních německých stran chtěli vzbudit zdání, že sami představují novou naději pro česko-německou budoucnost.

Klub Přítomnost proto začal uvažovat o uspořádání debaty přímo v Henleinově hnutí a jako řečníka hodlal pozvat přímo jeho vůdce. U Drtiny proti tomu okamžitě protestoval předseda národněsocialistické strany Václav Jaroslav Klofáč, který si k tomu zajistil podporu Edvarda Beneše. Klub Přítomnost se proto rozhodl celou záležitost přímo s Benešem projednat. Do Černínského paláce se za tehdejším ministrem zahraničních věcí vydal Prokop Drtina jako předseda a Ilja Kříženecký jako jednatel klubu. Drtina v ten den absolvoval svůj první politický rozhovor s dr. Benešem, který na něj mocně zapůsobil a posílil jeho „benešovské“ sympatie. Beneš Drtinovi a Kříženeckému oznámil, že má bezpečné informace o tom, že se Henleinovo hnutí inspiruje říšskou NSDAP a získává její podporu. Vysvětlil jim, že pozváním Henleina by učinili jeho organizaci „salonfähig“ pro českou politiku.⁹⁹ Na základě této rozmluvy bylo od plánovaného oficiálního pozvání Henleina upuštěno.

Signály, které klub Přítomnost obdržel od ministra Beneše, následně potvrdily osobní dojmy několika klubovních členů. Dne 21. října 1934 se konal sjezd Sudetoněmecké vlastenecké fronty v České Lípě, na který se zajeli podívat – snad dokonce na základě pozvání samého Konrada Henleina – Zdeněk Chytil, Hubert Ripka a Josef Kliment. Přesvědčili se tam na vlastní oči o faktu, že Henlein přejímá nacistické politické metody a nacionálně se vyhraňuje. Forma jeho shromáždění se velmi podobala masovým manifestacím třetí říše.¹⁰⁰

Přesto ještě na podzim 1934 došlo aspoň k důvěrnému setkání s Konradem Henleinem a dalšími sudetoněmeckými činiteli Wilhelmem Sebekowskim, Walterem Brandem, Rudolfem Sandnerem a Gustavem Hackerem v bytě ing. Václava Marii Havla na Palackého nábřeží. Českou stranu zastupoval vedle Prokopa Drtiny a hostitele schůzky také Zdeněk Chytil, Hubert Ripka, Josef Kliment, Jan Jiří Rückl, prof. Jan Hejman, František Munk, Štěpán Ješ, Hubert Masařík a možná i někdo další.¹⁰¹ Henlein

⁹⁷ Václav KURAL, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*. Praha 1993, s. 136–137. Srov. též Martin K. BACHSTEIN, *Wenzel Jaksch und die Sudetendeutsche Sozialdemokratie*. München – Wien 1974, s. 99–100.

⁹⁸ Kameradschaftsbund byl sudetoněmecký spolek, který vznikl ve dvacátých letech. Jeho členové vyznávali ideologii stavovského státu vídeňského profesora Othmara Spanna, která měla některé rysy společné s nacionálním socialismem. Představitel tohoto spolku se následně stali důležitou součástí Sudetoněmecké vlastenecké fronty a pak i Sudetoněmecké strany.

⁹⁹ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 93.

¹⁰⁰ ANM, f. V. Klíma, k. 1, a. č. 8, V. Klíma: 1938. *Měli jsme kapitulovat?* I. díl. Cestou k Mnichovu, s. 59; Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 95.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 96.

se opět zaštiťoval svou loajálností k Československu, zříkal se Hitlera a vystupoval jako obhájce demokracie. Jakmile však čeští účastníci požadovali konkrétní fakta o možnostech budoucí česko-německé spolupráce, vyhýbali se henleinovci jasným odpovědím. Když se Ripka přímo zeptal Henleina, co by jeho hnutí dělalo v případě války s Německem, nedočkál se odpovědi. Na závěr jednání Drtina vzpomínal: „*Ripka zúmyslně vyhrotil konec celého setkání takovou zjednodušující formulí, aby umlčel mezi námi ty, kteří by snad opět naivně věřili henleinovskému vábení a kteří by s ním v dalším politickém programu Demokratického středu snad chtěli i nadále manipulovat. Od tohoto dramatického uzávěru schůzky s Henleinem již tak nikdo činit nemohl a nikdo se toho též neodvážil.*“¹⁰² Večerní jednání u Václava Marii Havla tak znamenalo konec kontaktů barrandovské skupiny a skupiny Demokratického středu s Henleinem. Když se v roce 1935 rozhodovalo o tom, zda má být připuštěna Henleinoва Sudetoněmecká strana (SdP) k volbám, ztotožňoval se Drtina s Benešovým stanoviskem, že se má tento politický subjekt zakázat.

Debatní večery v klubu Přítomnost věnované politice československých Němců pokračovaly vzhledem k významu této otázky pro mladou demokracii ve středu Evropy i v dalších letech, kdy se napětí v česko-německých vztazích postupně pod tlakem SdP dále vyhrocovalo. V prosinci 1936 například na půdě klubu Přítomnost promluvil ministr Erwin Zajicek o základech a hranicích sudetoněmeckého aktivismu, v březnu 1937 pak Wenzel Jaksch přednášel o českoněmecké otázce ve světle evropské situace. Upřímné, přitom však marné úsilí debatního klubu Přítomnost o národnostní smír později ve svých rukopisných vzpomínkách zhodnotila Stanislava Jínová: „*Pokus henleinovců navázat styky s mladými čsl. demokraty nevedl nikdy k pozitivním výsledkům. Byla v zimě 1937 až 1938 řada diskuzních večerů v klubu Přítomnost, ale záhy bylo zřejmé, že dobrá vůle je jen na české straně.*“¹⁰³ Rozhodující zlom z hlediska možného řešení národnostní otázky v Československu přitom nastal v podstatě již v květnu 1935, když se v parlamentních volbách stala Henleinoва SdP se svými 15,2 procenta získaných hlasů prakticky nejsilnější stranou v celé zemi (jen díky nastavenému systému přidělování poslaneckých mandátů nad ní získala minimální převahu jednoho poslance agrární strana).

¹⁰² Tamtéž, s. 97. K tomu též Jan JÍNA: Jak se rodil národní odboj (K historii Politického ústředí – PÚ). *Masarykův lid*, roč. XII, č. 4, 2006, s. 15–16; Václav Maria HAVEL: *Mé vzpomínky*, s. 219–220.

¹⁰³ Cit. dle Jindřich POKORNÝ, *Parsifal*, s. 34.

KAPITOLA DRUHÁ

Krizový rok 1938

REPUBLIKA V OHROŽENÍ

Ve druhé polovině třicátých let se stále znatelněji vyhrocovalo národnostní napětí v Československu. Zejména německá menšina podněcovaná ze sousedního Německa stupňovala své požadavky, akcelerovala však i otázka postavení Slovenska. Vzhledem ke skutečnosti, že se zároveň stupňovala izolovanost demokratické Československé republiky ve střední Evropě (s výjimkou krátké hranice se spojeneckým Rumunskem sousedila se samými nepřátelsky naladěnými sousedy), nevěstila budoucnost příliš pozitivní vyhlídky. V prezidentské kanceláři padala na Prokopa Drtinu a jeho ostatní kolegy chmurná nálada, kterou ještě umocnil nejprve skon prezidenta T. G. Masaryka v září 1937 a v zápětí těsně před Vánocemi 1937 i náhlá smrt vyslance Ludvíka Strimpla, šéfa diplomatického protokolu a jednoho z mála opravdových přátel dr. Beneše.

Prokop Drtina byl díky svému aktivnímu působení v klubu Přítomnost, kde se věnoval velký prostor debatě o národnostním uspořádání, poměrně dobrým znalcem sudetoněmecké politiky, a tak si uvědomoval všechny obtíže tehdejších jednání s politickou reprezentací německé menšiny. Sám později vzpomínal, jak depresivně, naplněn obavami, vnímal vstup do nového roku 1938.¹ Jeho chmurnou náladu navíc umocnila jedna soukromá událost. Na jaře 1938 se stal aktérem automobilové nehody, kvůli níž proti němu Okresní soud v Českém Brodě zahájil 8. dubna trestní řízení pro přestupek proti bezpečnosti těla dle § 431 tr. z.² Soud nakonec v červenci 1938 řízení zastavil a obžalovaného zprostil viny.³

Drtinovy politické názory vycházely z rámcového programu skupiny národních socialistů kolem Huberta Ripky (váhavě navazující spolupráci se skupinou Ladislava Rašína a Vlastimila Klímy), která se scházela v Ripkově bytě v Krakovské ulici nebo v pracovně Jaroslava Stránského v *Lidových novinách*. Podstatu celého problému spatřovali nikoliv v postavení německé menšiny, ale v útočné politice a ideologii hitlerovského Německa. Případné ústupky německému aktivismu mělo doprovázet rozpuštění Henleinovy strany. Úvahy o začlenění Sudetoněmecké strany do vládní koalice považovali za kardinální omyl. Krizi mohla podle jejich mínění vyřešit jen silná koaliční vláda národní fronty, která by se rázně postavila Hitlerovu tlaku.⁴

¹ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 44.

² AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. T 778/38.

³ Tamtéž, č. T 1569/38.

⁴ ANM, f. V. Klíma, k. 1, a. č. 8, V. Klíma: *1938. Měli jsme kapitulovat?* I. díl, s. 66–77.

Drtina této skupině zprostředkoval v únoru 1938 setkání s prezidentem Benešem, jenž rovněž nesouhlasil se snahami Rudolfa Berana začlenit SdP do vlády.⁵ Sám Beneš o tom později napsal: „*Proti spolupráci se stranou Henleinovou ve vládě a v koalici byl jsem vždycky a zásadně. Bylo mi zcela jasno už od roku 1934, co tato strana ve své podstatě a ve svých cílech reprezentuje.*“⁶

Hrozivé potvrzení Hitlerových záměrů přinesl 12. března 1938 anšlus Rakouska, který výrazně posílil nacionální sebevědomí sudetských Němců a zároveň zapůsobil likvidačně na německé aktivistické politické strany. Napětí dále eskalovalo sjezdem Sudetoněmecké strany v Karlových Varech 24. dubna 1938, na němž Konrad Henlein stanovil radikální požadavky, které by jeho straně zajistily absolutní vládu nad pohraničními oblastmi s německým osídlením. Drtina si v té době poznamenal do svého deníku, že anšlus Rakouska způsobil výraznou změnu v chování prezidenta: „*Nemluvil s námi, byl stále zamlklý a vážný, neusmál se, na vše jen jednoslabičně reagoval.*“⁷ Uklidnilo ho až ujištění Francie a SSSR, že dodrží spojenecké smlouvy. Beneš se tak rychle z otřesu vzpamatoval a naplánoval si, že se k německé otázce veřejně vyjádří při své oficiální cestě do Tábora 21. května 1938, na níž ho měl Drtina doprovázet.⁸

Odpoledne 20. května měl tajemnickou službu na Hradě František Remsa. Drtina se přesto vydal do prezidentské kanceláře, protože si chtěl připravit materiál pro táboorskou cestu. Nic netuše zastihl Beneše při rozmluvě s vrchním odborovým radou Emilem Sobotou o vyhlášení částečné mobilizace. Zpravodajské oddělení hlavního štábu obdrželo informace o pohybu německých jednotek v blízkosti hranic. Tyto zprávy se dávaly do souvislosti s chystanými obecními volbami v Československu, v nichž chtěla Sudetoněmecká strana dosáhnout drtivého vítězství v pohraničí. Drtina se do debaty mezi Benešem a Sobotou zapojil a byl prezidentem pověřen, aby kolegovi Sobotovi pomohl vypracovat právní analýzu branného zákona ve věci oprávnění k mobilizaci pro schůzi vlády, která se konala ještě též den. Na jejím základě byl nakonec vydán vládní výnos, který vyhlásil tzv. částečnou mobilizaci.⁹ Konkrétně se jednalo o povolání jednoho ročníku záložníků a pěti ročníků specialistů z příslušných technických a speciálních oddílů.

S rostoucím mezinárodním napětím se na Hradě zvyšovala role vojenské kanceláře. Beneš projevoval neobyčejné zaujetí pro vojenské věci a otázky obrany země. Někteří pracovníci civilní části KPR nesli podle Drtiny ztrátu prezidentovy pozornosti velice těžce, mnohdy i osobně, až to „*někdy vyvolávalo nelibost, pramenící v kompetenční žárlivosti*“. Když se Drtina spolu s Benešem zúčastnil 13. července

⁵ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 53–54.

⁶ Edvard BENEŠ, *Mnichovské dny. Paměti*. Praha 1968, s. 21.

⁷ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 51.

⁸ Program a složení účastníků cesty do Tábora viz Archiv Ústavu T. G. Masaryka v Praze (dále jen AÚTGM), f. 37 (Smutný), sign. 27/1.

⁹ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 59; Igor LUKEŠ, *Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Benešova cesta k Mnichovu*. Praha 1999, s. 153. V případě vyhlášení tzv. květnové mobilizace převládá dnes mezi historiky spíše přesvědčení, že se československá rozvědka stala obětí omylu či chybné analýzy. Nelze vyloučit ani možnost úspěšné německé zpravodajské provokace. Německo následně deklarovalo, že k žádnému soustředování ani přesunům vojsk na jeho straně hranice nedošlo.

1938 vojenského cvičení na polní střelnici v Brdech, musel přes své „antimilitaristické sklony“ obdivovat, jak upřímný byl prezidentův zájem o armádu.¹⁰

S průběhem událostí během horkého léta 1938 a tehdejším jednáním s henleinovci a „zprostředkovatelem“ lordem Walterem Runcimanem neměl Drtina, právě jmenovaný vrchním odborovým radou KPR,¹¹ téměř žádné osobní zkušenosti. Na konci července se totiž vydal na dovolenou do Červenohorských koupelí u Vondřišelu na Slovensku, odkud se vrátil až 29. srpna. Tento pobyt byl pro něj vlastně posledním delším odpočinkem před následným velmi hektickým obdobím jeho života. Drtina se tu setkal se svým bývalým spolužákem, komunistou Ivanem Sekaninou, který ho ujistil, že KSČ bude oporou státu v jeho obraně před nacistickým nebezpečím.

MNICHOVSKÉ DNY

Drtina dorazil do Prahy uprostřed intenzivních jednání s představiteli Sudetoněmecké strany a hned první den ho zaujalo, že všechny věci provádí prezident sám, ač ústavně příslušejí vládě. Beneš v průběhu sudetské krize pracoval až dvacet hodin denně. Za normálních okolností se Drtina ve službě střídal s dr. Remsou, nyní však mnohdy úřadovali paralelně. Většina jednání probíhala v Benešově apartmá, a jeho dva tajemníci proto obsadili malou knihovnu, která se přeměnila na vládní předpokoj. Protože kolem Drtiny procházely všechny prezidentovy návštěvy, dozvídal se spoustu kuloárových zpráv, a patrně tak v době zářijové krize patřil mezi nejinformovanější osoby ve státě. Z toho důvodu jsou také dnes Drtinovy memoáry považovány pro toto období za velmi důležitý historický pramen.¹²

V den Drtinova příjezdu do Prahy prezident Beneš předal Ernstu Kundtovi, Wilhelmu Sebekowskému a lordu Runcimanovi tzv. třetí plán, jímž byla Sudetoněmecké straně „poskytnuta slušná a výhodná příležitost, aby se dostala ze situace, do níž ji přivedl Henleinův karlovarský program“.¹³ Plán předpokládal vytvoření žup na základě co největší etnické homogenity, SdP jej přesto 2. září odmítla jako nepřijatelný. Kundt a Sebekowski pak za pomoci Runcimana stupňovali svůj tlak, který vyústil v proslulý čtvrtý plán z 5. září 1938, jenž již svými dalekosáhlými ústupky v podstatě kopíroval karlovarské body Konrada Henleina z dubna 1938. Podle Beneše šlo o poslední možný prostředek, jak přivést ostatní svět na stranu Československa. Obsah čtvrtého plánu prezident ve svých vzpomínkách také zdůvodňoval tvrzením, že měl přesvědčit britskou a francouzskou vládu, „že nehrajeme s nimi žádnou nepoctivou hru“, navíc údajně počítal s tím, „že čeští pangermáni ani tohoto plánu nepřijmou“.¹⁴ Dne 12. září pronesl Adolf Hitler na sjezdu NSDAP v Norimberku

¹⁰ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 68–69. Program prohlídky prezidenta Beneše v Brdech viz AÚTGM, f. 37 (Smutný), sign. 27/1.

¹¹ Díky povýšení z 19. srpna 1938 byl Prokop Drtina nově zařazen do třetí platové stupnice, jež představovala roční služné 39 000 korun, roční činovné 7200 korun a měsíční služební příplatek 337,50 koruny. V odůvodnění Drtinova jmenování se píše: „Koná svou důležitou a obtížnou službu k úplné spokojenosti.“ AKPR, Pers. spis P. Drtiny, č. T 1257/38; srov. též č. O 747/38.

¹² Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 39–243.

¹³ Edvard BENEŠ, *Mnichovské dny*, s. 185.

¹⁴ Tamtéž, s. 212.

nenávistnou řeč namířenou proti ČSR, která byla jasným odmítnutím čtvrtého plánu. Hitlerův projev se stal signálem k povstání henleinovců v pohraničí, na něž odpověděla pražská vláda vyhlášením stanného práva. Většina vedoucích funkcionářů Sudetoněmecké strany uprchla do říše. Pražská vláda následně 16. září úředně rozpustila SdP pro její protistátní činnost. Drtina celou dobu intenzivně prožíval Benešovo horečné úsilí a zdá se, že právě vypjaté dny sudetské krize významným způsobem utužily jeho osobní vztah k prezidentu Benešovi.

V září 1938 začal Drtina bezprostředně vnímat mocný vliv rozhlasové propagandy. Prezident Beneš tehdy několikrát zajel do rozhlasového studia přednést své důležité projevy k národu, na jejichž přípravě se Drtina jako jeho osobní tajemník částečně podílel (šlo především o sběr podkladů). Sám na to později vzpomínal: „*Měl jsem již tehdy dost vyvinutý a značný smysl pro význam a váhu rozhlasu pro informaci i propagaci politickou, a tak jsem svým zájmem a svou iniciativou při přípravě presidentových rozhlasových projevů přispěl via facti k tomu, že brzo tato starost byla mlčky pokládána i politickou sekcí presidentské kanceláře i presidentovým kabinetem za mou nespornou kompetenci.*“ Drtina sám měl již v té době za sebou několik rozhlasových vystoupení v politické a sociologické oblasti, které „*měly dosti příznivý ohlas*“.¹⁵

Britský premiér Neville Chamberlain odhodlaný za každou cenu zabránit hroziící válce se 15. září 1938 odhodlal k cestě za Hitlerem na Berghof, kde se společně dohodli na odstoupení Sudet Německu. V ČSR se o výsledku jednání nic konkrétního nevědělo. Drtina si o tom zapsal: „*Na Hradě a v kanceláři bylo v těch dnech dusno jako před bouří a stísněná nálada nás po několik dní neopouštěla.*“¹⁶ Dne 18. září telefonoval do Prahy vyslanec Jan Masaryk a stěžoval si, že není s to získat informace o probíhajících britsko-francouzských poradách, které projednávaly výsledky Chamberlainových rozhovorů s Hitlerem. Masaryk hovořil po telefonu s Prokopem Drtinou, protože prezident byl zrovna na procházce v zahradách Pražského hradu. Londýnský vyslanec Masaryk tehdy pronesl známé úsloví, že Západ jedná o nás bez nás.

V pondělí 19. září panovala na Hradě vinou této informační blokády nejistota. Odpoledne se prezident setkal s Jaromírem Nečasem, který se právě vrátil z Francie a Belgie. Beneš ho pověřil, aby znovu odjel na Západ a prosazoval tam nový, neoficiální návrh řešení (později známý jako tzv. pátý nebo též „Nečasův“ plán). Prokop Drtina měl dost času, aby si s Nečasem promluvil a dozvěděl se o jeho žalostném dojmu z francouzského veřejného mínění. Uprostřed Nečasovy audience se ohlásili vyslanci Velké Británie a Francie Basil Newton a Victor de Lacroix. Drtina proto přerušil probíhající jednání a oznámil prezidentovi příchod zahraničních diplomatů. Beneš odvedl Nečase do vedlejší místnosti a vyzval Drtinu, aby oba vyslance uvedl. Newton a de Lacroix přinesli tzv. anglo-francouzský plán, který byl založen na principu předání okresů s nadpolovičním počtem Němců třetí říši. Výměnou za tento ohromný ústupek by vlády Francie a Velké Británie poskytly zbytku ČSR své garance. Prezidenta Beneše tento návrh šokoval, neboť dosud nic nenاسvědčovalo

¹⁵ Cit. dle Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 80–81. Zde snad můžeme nalézt základ budoucí Drtinovy role v čs. rozhlasové propagandě z Londýna.

¹⁶ Tamtéž, s. 84.

Prezident Edvard Beneš v rozhlasu (10. září 1938). Zdroj: ČTK

tomu, že by Paříž a Londýn mohly přijmout tak dalekosáhlé řešení bez jakékoliv konzultace s Československem. Pro Beneše bylo největším překvapením chování Francie, která svým postupem podle jeho názoru jednostranně vypovídala a rušila svou spojeneckou smlouvu s ČSR.¹⁷

Po skončení tohoto rozhovoru vyhledal Beneš svého tajemníka Drtinu a bez jakéhokoliv komentáře mu podal text britsko-francouzské nóty v angličtině s pokynem, aby tuto listinu co nejrychleji přeložil a vyhotovil její kopie. Prezident pak ještě krátce promluvil s Nečasem, přičemž Drtina začal diktovat písaře „*londýnský ortel nad Československem*“. Sám byl velmi rozrušený, takže mu přesný překlad činil potíže. Během diktátu si všiml, jak písařka „*píše překlad tohoto, pro národ tak tragického, dokumentu sice bez hlesu, ale jak přitom skrápí řádky této listiny slzami*“.¹⁸ Překlad britsko-francouzské nóty byl doručen do Benešova bytu, kde večer probíhala schůze politických ministrů. Také u těchto politiků vyvolala listina upřímné zděšení. Večer pak Beneš přijal ještě sovětského vyslance Sergeje Alexandrovského, jemuž položil otázky, které zkoumaly stanovisko SSSR k případné žádosti Československa o vojenskou pomoc v souladu se vzájemnými smluvními závazky. Po skončení audience se Alexandrovskij zastavil u Drtinova stolu a vyzýval k neústupnosti Československa. Když to Drtina prozradil Benešovi, prezident mu odpověděl: „*Ono jim také není možno věřit bez výhrad, a kdyby nás do toho dostali, tak nás v tom nechají.*“¹⁹

¹⁷ Edvard BENEŠ, *Mnichovské dny*, s. 253.

¹⁸ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 105.

¹⁹ Tamtéž, s. 106.

Druhý den, 20. září 1938, pokračovala horečná jednání, během nichž sociálnědemokratický ministr Rudolf Bechyně sdělil Drtinovi, že československá vláda anglo-francouzský plán odmítá. Drtinovi se ulevilo, sám v kuloárech vehementně zastával nekompromisní stanovisko. Celou krizi vnímal jako zkoušku odolnosti demokracie proti totalitní zvůli. Večer 20. září odešel uklidněný Drtina spát do svého bytu, na Hradě zůstal druhý Benešův tajemník František Remsa. Po večeři Drtina ze svého domova zatelefonoval Remsovi, aby zjistil, zda není něco nového. Jeho kolega ho informoval, že prezident přijal Jozefa Tisa a že přišly zprávy od vyslance Zdeňka Fierlingera, které jsou velmi příznivé. Drtina tak uléhal kolem půlnoci v docela dobré náladě.

Uprostřed noci Drtinu náhle probudila utkvělá myšlenka, že přišel na „*cestu, jak možno Československo zachránit i bez války*“. Cítil naléhavou potřebu informovat o své představě prezidenta. V pamětech o tom napsal: „*Přesto, že jsem nikdy nepřeceňoval vlastní úsudek a schopnost vniknout do situací a problémů i méně složitých, byl jsem najednou přesvědčen, že věc vidím správně, a bylo to ve mně tak silné, že jsem se ihned rozhodl jednat.*“²⁰ Drtina se tak znovu telefonicky spojil s dr. Remsou, který mu sdělil aktuální novinku, že na Hradě zrovna probíhá audience britského a francouzského vyslance a následně se chystá schůze politických ministrů.²¹ Drtina pochopil vážnost situace a za dvacet minut byl již na Hradě, odhodlán ihned mluvit s prezidentem.

V rozporu s protokolárními předpisy údajně přerušil Benešovo jednání se zahraničními zástupci a požádal prezidenta o osobní rozhovor. Skutečnost, že Beneš Drtinovi v tomto přání vyhověl, svědčí o jejich poměrně nadstandardním osobním poměru. Drtina prezidentovi v rychlosti přednesl svůj nápad, který spočíval v taktickém využití hrozby bolševizace Československa. Hitlerovy územní požadavky jsou pro každou československou vládu nepřijatelné a jejich uskutečnění by způsobilo pád vlády, argumentoval Drtina. Nechce-li Hitler dopustit nástup komunistů a opravdovou přeměnu ČSR v nástroj Sovětů, musí umožnit slušný kompromis při řešení sudetské otázky. Na závěr Drtina poznamenal: „*Jinak myslím, že přijetí britsko-francouzských návrhů by znamenalo u nás revoluci.*“ Beneš mu na to odvětil, že Francie a Velká Británie nejsou připraveny na válku a Hitlera nechtějí o ničem přesvědčovat. Newton a de Lacroix mu to právě názorně předvedli, když předložili své ultimátum. „*My přijmout musíme,*“ uzavřel rozhovor prezident.²²

Nakonec během odpoledne 21. září 1938 československá vláda na britský a francouzský nátlak ultimátum přijala. Drtina přesto nadále věřil, že nakonec dojde k válce. Odešel domů, poslal rodinu do Hněvšína, propustil služebnou a zamkl nově zařízený byt. Sám se odstěhoval na Hrad, kde pak zůstal prakticky až do Benešovy abdikace. Hned 21. září propukla vlna demonstrací proti kapitulaci, vedle masových protestů obyvatelstva zareagovala i česká politika. Pod vedením Ladislava Rašína, Petra Zenkla, Jaroslava Stránského a Klementa Gottwalda se vytvořil tzv. Výbor na obranu republiky, který požadoval neústupnost. Zenkl, Rašín, Stránský a Ripka jednali ještě během 21. září o vzniklé situaci s prezidentem Benešem. Na audienci

²⁰ Tamtéž, s. 111.

²¹ Remsův záznam o službě v noci z 20. na 21. září 1938 viz ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 448/1.

²² Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 113.

se dostavili i generálové Ludvík Krejčí, Karel Husárek, Lev Prchala a Vojtěch Luža, poté následoval rozhovor s ministrem národní obrany Františkem Machníkem. Prezident Beneš nakonec večer přijal k rozhovoru i komunistického předsedu Klementa Gottwalda, při té příležitosti se s ním poprvé osobně setkal Prokop Drtina.

Davy, které se srocovaly v pražských ulicích a protestovaly proti postupu vlády, se daly k večeru do pohybu a zamířily na Hrad. Prezident Beneš předtím odmítl návrh pronést řeč k rozhořčeným demonstrantům, souhlasil však s tím, že následující den promluví k národu v rozhlase. Po skončení Gottwaldovy audience zůstal již ve svém bytě a odpočíval po hektickém průběhu uplynulého dne. Po půl jedenácté večer se chystal k odchodu z kanceláře i Drtina a zdálo se, že je na Hradě absolutní klid. Tou dobou však již davy demonstrantů vyvrátily hradní mříž a pronikly až na třetí nádvoří.

Drtina na události té noci ve svých memoárech vzpomínal: „*Neměl jsem nejmenšího hlášení ani od hradní správy, ani od policie, ani od velitelství hradní stráže, že by bylo pozorovat cokoli zneklidňujícího v hradním okolí. Tento klid však najednou přelal prudký křik a volání davu z bezprostřední blízkosti. Vyběhl jsem na chodbu a viděl jsem, že na třetí nádvoří se valí dav lidí. V tom již mně běželo chodbou několik rotmistřů hradní stráže v plné výzbroji a slyšel jsem, že někdo volá: ‚Zataraste schodiště!‘ ... Na třetím nádvoří, hlavně před balkónem, bylo v tu chvíli shromážděno asi tak 500–800 demonstrantů. Nevypadalo to příliš hrozivě. Lidé byli sice dost neukázněni, hodně hlučeli, vykřikovali zatím mně nesrozumitelné výkřiky a chvílemi zpívali.*“²³ Ani po půl hodině výkřiky davu neustávaly, Drtina se podívoval, že policie není schopna demonstranty z nádvoří vytlačit. Atmosféra začala být napjatá.

Drtina volal na policejní stanici na Hradě, ale dozvěděl se, že na strážnici není dostatek lidí. Bezpečnostní služba prezidentské rezidence prakticky nefungovala, hrozilo, že dav vnikne dovnitř paláce. V této době již stálo na nádvoří několik tisíc lidí a hradní osazenstvo začínala ovládat panika. Hradní stráž se snažila zabarikádovat prostory prezidentské kanceláře, někdo raději zhasl všechna světla, takže se Hrad ocitl ve tmě. Drtina později tehdejší situaci popsal: „*Právě v tom okamžiku bylo slyšet rány do vrat. Seběhl jsem zase do přízemku a konečně jsem tu narazil na plukovníka Kvapila. Řekl, že se nedá nic dělat, že vrata asi neodolají a že bude musit střílet. Na schodišti, v části vedoucí bezprostředně proti vratům, stála na každém schodu řada mužů hradní stráže s nasazenými bajonety a připravena ke střelbě. Vrata byla podepřena trámy a kládami a mimo to ještě další skupina strážných se opírala vší silou do vrat proti náporu zvenčí. Vřava byla nesmírná. Vrata se chvěla ve veřejích pod tlakem zfanatizovaných lidí, a co chvíli se ozývalo bušení do vrat. V přízemní chodbě na obě strany od vrat stála rovněž hradní stráž připravena ke střelbě. V tom se ozvalo řinčení skla. Demonstrantům se podařilo rozbít skleněné tabule v některém přízemním okně vzdor zavřeným okenicím. Vzápětí nato se ozval praskot vrat a bylo patrné, že vrata povolují... Uvědomoval jsem si také, co to znamená, třesknou-li za chvíli výstřely.*“²⁴ Napětí se stupňovalo. Sám Drtina měl u sebe z bezpečnostních důvodů připravenou nabitou pistoli, za každou cenu se však chtěl vyhnout hrozícímu krveprolití.

²³ Tamtéž, s. 119–120.

²⁴ Tamtéž, s. 124.

Drtina se ještě pokusil zatelefonovat ministrovi vnitra Josefu Černému, ten mu však odpověděl, že policie je zcela vytižená a nemůže nijak pomoci. Drtinu také napadlo zavolat generála Jana Syrového, jehož jméno skandoval dav venku na nádvoří, a který by tak mohl demonstranty uklidnit.²⁵ Syrový byl sice na cestě, ale nemohl se až na Hrad dostat. Drtina se dokonce pokusil sám vystoupit na balkoně a promluvit k lidem, shromáždění ho však svými pokřiky „*My chceme generála Syrového!*“ a „*Dejte nám zbraně!*“ úplně překřičelo. Pak se snažil situaci vyřešit pomocí několika dalších telefonátů – ovšem bezúspěšně. Nakonec se podařilo Jaromíru Smutnému, vedoucímu diplomatického protokolu, dopravit generála Syrového na Hrad, který pak, ne příliš nadšen a po dlouhém přemlouvání, vystoupil na balkoně na třetím nádvoří.

Jeho projev byl hradním personálem zinscenován s divadelní dokonalostí: „*Provedli jsme to s jistým efektem. Pustili jsme na balkon reflektory a Syrový se objevil s celou družinou důstojníků a úředníků. Ta se pak roztoupila tak, aby postava našeho moderního Žižky, v té chvíli miláčka pražské ulice, co možná vynikla. Efekt se zdařil. Syrový byl přivítán velkým jásotem a potleskem. A co hlavního, po uvítání se třetí nádvoří ztišilo. Nepamatuji si přesně, co Syrový řekl, ale měl jsem dojem, že mluví celkem dobře, a jak jsem ho znal jako naprostého řečnického antitalenta, dokonce s mimořádným zdarem.*“²⁶ Přestože celkové vyznění Syrového řeči nebylo špatné, jeho výzvy k rozchodu nenalezly u rozvášněného davu patřičnou odezvu. Rozhodující obrat nastal teprve po vystoupení populárního písničkáře Karla Hašlera, který demonstranty vyzval, aby se vydali ke hrobu neznámého vojína. Na chvíli se pak dav ještě vrátil, ale to již zasáhlo připravené četnictvo. K Drtinovu překvapení Beneš o ničem nevěděl a klidně spal, o neklidném průběhu této noci se nezmínil ani ve svých pamětech.

Známý kritik Václav Černý to později okomentoval poznámkou, že se prezident Beneš nechtěl „*ani tentokrát vystavovat horkému dechu nerozumné ulice*“.²⁷ Na celou tuto noční epizodu a její ztvárnění v Drtinových memoárech reagoval kriticky také Pavel Tigrid: „*Mluví to za celé svazky a nebohý kronikář Drtina, po všech zkušenostech a o třicet let později, píše o této manifestaci malosti a zbabělosti vůdčí české politické garnitury skoro nadšeně, jak jsme to sfoukli, jak jsme lid napálili, a navíc s efektem.*“²⁸ Obě tyto kritiky jsou ovšem vůči Benešovi a Drtinovi nepřiměřené – Beneš byl v těchto vypjatých dnech na pokraji psychického vyčerpání, a několika-hodinový spánek tedy nutně potřeboval. Jeho osobní tajemník se jen snažil uklidnit rozbouřenou situaci, kdy davová psychóza mohla vyústit v neštěstí.

V následujících dnech pokračovala na Hradě horečná jednání a přicházely různé deputace. Dne 22. září byla před budovou parlamentu (dnešní Rudolfínem) uspořádána velká manifestace za účasti asi čtvrt milionu lidí, na níž po boku Ladislava

²⁵ Pavel Tigrid to později komentoval snad až příliš ostře tak, že úředníci a důstojníci, kteří se nacházeli na Hradě, „*hledali šaška, který by lidu srocenému tam, kde správně tušil sídlo moci, sehrál divadýlko a dav rozptýlil. A poněvadž shromáždění žádalo zbraně a generála Syrového a poněvadž zbraně se mu dát nemohly, dostalo se jim Syrového.*“ Viz Pavel TIGRID, *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha 1990, s. 85. Jan Syrový se tehdy stal na veřejnosti velkou ikonou. Snaha úředníků KPR, aby právě on promluvil před shromážděnými davy, byla celkem přirozená a nešlo jen o „předvedení šaška“.

²⁶ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 127.

²⁷ Václav ČERNÝ, *Křik Koruny české. Paměti 1938–1945. Náš kulturní odboj za války*. Brno 1992, s. 59.

²⁸ Pavel TIGRID, *Kapesní průvodce*, s. 85.

Rašína a Petra Zenkla vystoupil i Klement Gottwald. Vláda Milana Hodži podala demisi a nahradila ji úřednická vláda generála Syrového. Ve skutečnosti však i nadále rozhodoval o důležitých otázkách sbor politických vůdců dosavadních koaličních stran. Původně byl Beneš i řada ministrů proti tomu, aby byl do čela vlády postaven právě Syrový, nicméně nakonec v této věci asi rozhodl hlas ulice. U prezidenta Beneše se i tento den střídala jedna návštěva za druhou, politici, armádní důstojníci i diplomaté.

Drtina ze své osobní zkušenosti z těchto kritických okamžiků nehodnotil vedoucí politiky ČSR příliš pozitivně: „*Z některých telefonických rozhovorů i ze způsobů jednání všech politiků jsem měl dojem neutěšený. Hlavně pocit, že není přece jen tolik vědomí odpovědnosti a dobré vůle zatlačit osobní prestižní otázky v tak vážné chvíli pro stát do pozadí, kolik by jich v takové hrozné situaci mělo být. Také se zdálo, že někteří členové vlády Hodžovy nejsou si dosti jisti, že by měli skutečně z vlády odstoupit. Tento nevalný dojem, to nebyl jen dojem můj. Ještě ostřeji se rýsoval na pozadí zpráv politických, které zatím docházely o tom, co se děje v pohraničí.*“ Smlouvání o ministerských křeslech připadalo Drtinovi vzhledem k násilnostem henleinovských ordnerů v pohraničních okresech a hroutícímu se mezinárodnímu postavení ČSR jako nechutné. Později proto v této souvislosti psal o „*profesionální žoviálnosti a poněkud hospodské manýře*“ politických vůdců národa.²⁹ Téhož dne se přitom setkal Adolf Hitler s britským ministerským předsedou Chamberlainem v Godesbergu, přičemž dále vystupňoval své územní požadavky vůči Československu.

Večer 22. září pronesl Edvard Beneš rozhlasový projev k národu, kterým chtěl především uklidnit rozbouranou náladu veřejnosti.³⁰ Drtina celou řeč pochopitelně pečlivě poslouchal a zdála se mu dobře zformulována – tak, aby skutečně přispěla k určitému uklidnění tehdejší atmosféry. Skutečným překvapením pro něj však byla Benešova slova: „*Mám svůj plán pro všechny případy a nedám se ničím myslit,*“ která byla později, zejména v období druhé republiky, zesměšňována. Drtina měl dojem, že se prezident v této pasáži „*přeexponoval a řekl něco, co z hlediska mezinárodní politiky nemělo být řečeno*“.³¹ Báł se, že těchto slov Německo zneužije proti Československu ve svých rozhovorech s Velkou Británií.

Odpoledne 23. září zavolal Drtinovi Gottwald a stěžoval si, že byla zapečetěna redakce *Rudého práva* a úředně zakázáno vydávání tohoto listu. Drtina sám s takovým postupem nesouhlasil a vyvinul značnou snahu, aby došlo v tomto případě k nápravě. Nakonec z prezidentova pokynu zavolal novému ministrovi vnitra Janu Černému a požádal jej Benešovým jménem o okamžité odvolání všech úředních zákroků proti KSČ a jejímu tisku. Zrušení zákazu namířeného proti *Rudému právu* však přesto ministr Černý odkládal, takže jej nakonec provedl až na osobní pokyn prezidenta Beneše.

Toho dne přišly zprávy o ztroskotání Chamberlainova vyjednávání s Hitlerem v Godesbergu a následně i signály od západních spojenců, z nichž vyplývalo, že nebudou nic namítat proti vyhlášení mobilizace v Československu. Vzkaz minis-

²⁹ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 139, 140.

³⁰ Text projevu uvádí Edvard BENEŠ, *Mnichovské dny*, s. 276–278.

³¹ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 141.

tra zahraničních věcí Kamila Krofty s těmito novinkami přinesl Edvardu Benešovi jeho osobní sekretář Prokop Drtina. Ve svých pamětech pak vzpomínal, jak prezident četl krátkou zprávu několikrát, vzrušený způsobem, jaký u něj dosud nepoznal. Beneš si prý pro sebe několikrát opakoval: „*Ano, ano, ano*“ – a poté podal svému tajemníkovi Kroftův lístek se slovy: „*Přečtěte si to! To je válka! Angličané nám radí, abychom mobilizovali.*“³² Ještě týž večer se porada prezidenta Beneše, generála Syrového, předsedů koaličních stran i některých ministrů jednomyslně rozhodla vyhlásit všeobecnou mobilizaci, s čímž v zápětí souhlasila i sama vláda.³³

V noci po celé Praze zhaslo elektrické osvětlení. V prezidentské kanceláři přišli ke slovu vojáci, kteří obsadili všechny reprezentační místnosti vedle tajemnického pokoje. Byl vydán evakuační rozkaz, podle něhož se mělo postupovat v případě nepřátelského náletu. Drtina měl doprovázet prezidenta v prvním evakuačním sledu do krytu a opatrovat Benešovy osobní doklady. Zdálo se, že nastal skutečný obrat, všichni očekávali zahájení německého útoku. Drtina ovšem zaregistroval jakousi nehybnost až defétismus některých činitelů, zejména náčelníka hlavního štábu armádního generála Ludvíka Krejčího a generála Sylvestra Bláhy, přednosty Vojenské kanceláře prezidenta republiky. Dne 26. září došlo na Hrad poselství prezidenta Roosevelta, jenž vyzýval k zachování míru. Drtina byl s tímto telegramem velmi nespokojený. Vadilo mu, že americký prezident poslal stejný text i Hitlerovi a evidentně nerozlišoval různou míru odpovědnosti za vzniklou krizi.

Večer 26. září vojáci očekávali první německý nálet, a proto požadovali Benešův odjezd do bezpečí. Pro tento případ byla připravena soukromá vila v Zátíší. Když se to Drtina dozvěděl, chtěl tomu zabránit a argumentoval prezidentovou únavou. Generál Bláha přesto zorganizoval přesun do Zátíší. Beneš cestu akceptoval, protože si to údajně přála vláda i armádní velení, a tak se podřídil i jeho osobní tajemník. Před půlnocí zavolal Drtinovi do Zátíší přednosta politického a legislativního odboru KPR Josef Schieszl a stěžoval si, že o tom nevěděl a že s tím nesouhlasí také premiér. Celá kolona se proto ještě v noci vrátila zpět do Prahy.³⁴

Když se 28. září objevila zpráva, že britský ministerský předseda Neville Chamberlain, francouzský předseda vlády Edouard Daladier a italský duce Benito Mussolini pojedou na schůzku s Adolfem Hitlerem do Mnichova, „*věděli na Hradě, že je konec všem nadějím*“.³⁵ Drtinovi bylo jasné, že nyní šlo pouze o to, jak tvrdých obětí se ČSR dočká. Ihned se vynořili první kritici dosavadní politiky. V pátek 30. září kolem páté hodiny ranní obdržel Drtina zprávu o výsledku jednání mnichovské konference. Když přišel po sedmé hodině k Benešovi, uslyšel jeho první reakci: „*Je to proradnost, která se potrestá sama.*“³⁶ Prezident byl skleslý a měl v úmyslu okamžitě abdikovat. Kolem půl deváté nadiktoval Josefu Schieszlovi v přítomnosti Prokopa

³² Tamtéž, s. 142–146.

³³ Protokol o mimořádné schůzi vlády viz *Mnichov v dokumentech II. Zrada české a slovenské buržoasie na československém lidu*. Praha 1958, dok. 162, s. 228–230.

³⁴ Tuto epizodu, kdy prezident opustil nakrátko během zářijové krize Prahu, zmiňuje ve svých pamětech i sám Beneš. Podle něj se tak ovšem stalo až o den později – večer 27. září 1938. Srov. Edvard BENEŠ, *Mnichovské dny*, s. 302–303.

³⁵ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 176.

³⁶ Tamtéž, s. 180.

Drtiny, generála Bláhy a Jaromíra Smutného svou demisi. O dalším osudu tohoto textu neměl Drtina ponětí a sám Beneš pak několik dní nechtěl o abdikaci slyšet.³⁷

Následovala schůze politické sedmy a předsedů koaličních stran. Drtinu tehdy překvapilo, že když uváděl do jednací místnosti prezidenta, skoro nikdo nevstal ze svého místa. Vládní činitelé mlčky naznačovali, že Beneše považují za viníka mnichovské katastrofy. Během zasedání si Drtinu zavolaly Hana Benešová a Alice Masaryková a vyzvíдалy na něm, jak se staví k Mnichovu. Drtina jim tehdy řekl, „že žádný národ nesmí ztratit svou svobodu bez boje, nemá-li dojít k mravnímu rozvratu“.³⁸ Paní Benešová mu naznačila, že zastává podobný názor a že se obává, aby její manžel neučinil chybný krok. Velmi naléhavě pak Drtinu žádala, aby se nerozpoko- val prezidenta z vládní porady vyvolat a tlumočil mu své stanovisko. Drtina opravdu Beneše ze schůze vyvolal a naléhal na něj, aby se Mnichovské dohodě nepodřizoval. Prezident jen pokyvoval hlavou a nijak neodporoval. Vrátil se zpět na jednání, aniž by mu objasnil své stanovisko. Na Hrad se dostavila také trojice generálů – Ludvík Krejčí, Karel Husárek a Sergej Vojcechovský – z nichž pouze posledně jmenovaný byl pro variantu, aby se ČSR bránila. Z Krejčího měl Drtina vyložene trapný dojem, Husárek se vyjadřoval uměřeněji, ale ani on nevěřil ve smysluplnost vojenské obrany.³⁹ Vláda rozhodla za přispění armádních posudků podřídít se mnichovskému diktátu.

Odpoledne dorazili na prezidentovo pozvání jako členové Výboru na obranu republiky Ladislav Rašín, Vlastimil Klíma, Klement Gottwald, Jaroslav Stránský, Ferdinand Richter, Josef David, Josef Tykal a Bohumil Stašek. Již ráno sepsali pro Beneše memorandum, v němž mu objasnili své stanovisko: „*Podepsaní poslanci v poslední chvíli upozorňují, že odtržení území bez souhlasu ústavních činitelů, tj. Národního shromáždění, jest podle platného práva velezradou. Zapřísaháme v poslední chvíli, abyste zabránil katastrofě...*“⁴⁰ Během setkání vystupoval proti kapitulaci nejrozhodněji Rašín, který zdůraznil, že se ČSR měla bránit a že podříze- ní Mnichovu odsoudí příští generace jako zbabělost. Žádnou změnu ovšem schůzka nepřinesla.⁴¹ Řada členů Výboru na obranu republiky přesto svůj boj ještě nevzdávala.

O posledních událostech hovořil večer Beneš také s Drtinou a Smutným.⁴² Oba prezidentovi spolupracovníci se netajili svým nesouhlasem s kapitulací. Smutný zdůrazňoval, že nelze očekávat pomoc od druhých, když samo Československo nedá najevo odhodlanost k boji. Drtina zpochybňoval, že by se Hitler zastavil na mnichovských hranicích. Beneš jim odpovídal z mezinárodněpolitického hlediska, poukazoval na fakt, že by ČSR vypadala před světem jako válečný štváč. Navíc si stěžoval na neschopnost domácích politiků, kteří všechno nechali na něm.

³⁷ Viz ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 458, Smutného záznam o mnichovské krizi, 11. 10. 1938; srov. Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 180. Zde Drtina uvádí jako dalšího svědka kancléře Šámala. Smutný nesouhlasil s prezidentovou váhavostí a domníval se, že ráno 30. září měl skutečně abdikovat, neboť se jednalo o nejhodnější okamžik. Viz ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 454.

³⁸ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 181.

³⁹ Tamtéž, s. 182. Husárekův záznam o poradách 30. 9. 1938 viz ANM, f. E. Beneš, k. 14, a. č. 213.

⁴⁰ ANM, f. V. Klíma, k. 1, a. č. 10, V. Klíma: 1938. *Měli jsme kapitulovat?* III. díl, s. 56.

⁴¹ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XVa 1938–1945. Praha – Lito- myšl 2006, s. 89–90.

⁴² Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 183–184; ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 458, Smutné- ho záznam o mnichovské krizi, 11. 10. 1938.

V neděli 2. října 1938 se Drtina poprvé dozvěděl o úvahách v politických kruzích, že by měl Beneš abdikovat. Postupně o tom hovořil s profesorem Jaroslavem Krejčím, Zdeňkem Chytilým a Antonínem Kinkalem. Dejvický starosta Kinkal Drtinu telefonicky informoval o právě probíhající poradě ve služebním bytě pražského primátora Zenkla, která později vešla ve známost jako „Zenklův puč“ (šířily se totiž fámy, že pražský primátor chystal s vojáky puč na odstranění prezidenta Beneše). Kromě řady členů Výboru na obranu republiky dorazili na toto jednání také poslanec Jaromír Nečas, legační rada Hubert Masařík, novinář Hubert Ripka a vydavatel a advokát Zdeněk Chytil. Armádu zastupovali generál Sergej Ingr a plukovník Emanuel Moravec. Účastníci diskutovali o možnosti vojenského převzetí moci a následném odmítnutí kapitulace. Spoléhali na skutečnost, že armáda dosud ovládala hlavní část opevňovacího systému. K boji byli údajně odhodláni generálové Lev Prchala, Vojtěch Luža, Sergej Vojcechovský, Josef Votruba a Sergej Ingr. Zenkl navrhl, aby vzniklá opoziční skupina vyslala k jednání s prezidentem plukovníka Moravce, což bylo všemi schváleno. O úmyslu vyslat Moravce na audienci k prezidentovi ihned Drtinu telefonicky informoval poslanec Josef Patejdl.⁴³

Prokop Drtina ihned zařídil Moravcovo přijetí u dr. Beneše. Plukovník přišel v plné polní, „*zamračený a přímo hrozivý*“. Prezidentovu tajemníkovi hned vyčínil za to, jak Hrad a vláda postupovaly. Audience trvala asi dvě hodiny. Drtina měl chvílemi o prezidenta strach, neboť Moravcovo rozčilení hrozilo přerůst v nějaký incident, a tak pro jistotu poslouchal za dveřmi. Nic nepředloženého se naštěstí nestalo. Beneš svůj postoj nezměnil, na druhé straně ani Moravce nepřesvědčil o svých argumentech.⁴⁴ Moravec se vrátil zpět k Zenklovi a tlumočil účastníkům schůzky Benešovo ujištění, že brzy oznámí sestavení nové vlády, která by měla krizi vyřešit. Další akceschopnost opoziční skupiny podlamoval zdrženlivý postoj generála Ludvíka Krejčího a skutečnost, že se pro její plány nepodařilo získat předsedu sociální demokracie Antonína Hamplu.

Podle několika svědectví navštívil 3. října plukovník Moravec prezidenta ještě jednou, tentokrát v doprovodu čtyř generálů. Vojáci po Benešovi chtěli, aby abdikoval, jinak vyhrožovali jeho sesazením za pomoci armády. Beneš prý reagoval poznámkou, že tuto výzvu nebere na vědomí. Neúspěšně se pak snažil o názorech Zenklové skupiny přesvědčit prezidenta i Jaroslav Stránský, který ho zároveň ujistil, že cílem jejich snažení rozhodně nebylo Benešovo svržení. Celý „puč“ se tak odehrál jen verbálně a v myslích několika opozičně laděných politiků a důstojníků.⁴⁵ Podle Drtiny bylo pro neúspěch Zenklové skupiny rozhodující, že její pokus přišel „*příliš pozdě, v okamžiku, kdy proti nám nestálo už jenom Německo, nýbrž všechny čtyři mnichovské velmoci a kdy ani SSSR nechtěl nebo nemohl dosti energicky*

⁴³ Srov. Petr ZENKL, *Mozaika vzpomínek*. (Ed.) Miloš KOUŘIL. Olomouc 1997, s. 49; Hubert MASAŘÍK, *V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata*. Praha – Litomyšl 2002, s. 257.

⁴⁴ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 144, P. Drtina: *Údajné převratové plány v řadách čs. generality a politiků v posledních dnech září a na počátku října 1938* (rkp. 1966), s. 4–5. Moravec se ten den rozešel s hradním táborem, jehož byl dosud předním exponentem. Ve 30. letech patřil mezi spolupracovníky týdeníku *Demokratický střed*. Po Mnichovu a následné okupaci se přiklonil ke kolaboraci s Němci.

⁴⁵ K „Zenklův puč“ podrobněji viz Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XVa, s. 90–92.

vystoupit v náš prospěch“.⁴⁶ Další příčinu pak Benešův tajemník viděl i v personálním složení tohoto opozičního uskupení.

Vnější tlak na Benešovu abdikaci v dalších dnech stále sílil. Prezident si svou původní demisi z 30. září rozmyslel a chtěl ještě v úřadu setrvat. Přicházely však zprávy, že Berlín požaduje jeho demisi jako *condicio sine qua non*. Toto stanovisko podpořili generálové Jan Syrový a Ludvík Krejčí. Beneš však s abdikací stále otálel – patrně věřil, že se stane něco, co vývoj ještě zvrátí. K nátlaku se ale přidali i vedoucí představitelé politických stran, a tak nakonec 5. října 1938 Beneš skutečně abdikoval.⁴⁷

Pro Drtinu bylo původně nepředstavitelné, že by mohl i nadále pokračovat v práci pro Kancelář prezidenta republiky. Svou dosavadní službu nechápal jen jako obyčejnou úřední povinnost. Pro Beneše pracoval z vlastního upřímného přesvědčení, že tím nejlépe slouží vlasti, protože se s jeho politikou až do Mnichova vždy zcela ztotožňoval. S odchodem dosavadního prezidenta pro něj ztrácela další práce na Pražském hradě smysl. Ještě v den prezidentova abdikačního projevu Drtina Benešovi nabídl, že v případě jeho zájmu odejde z kanceláře a bude mu plně k dispozici. Beneš tuto nabídku s díky odmítl a doporučil Drtinovi, aby setrval na svém místě.⁴⁸ Dne 6. října se Beneš rozloučil se zaměstnanci kanceláře a odjel do své vily v Sezimově Ústí. Když jeho auto opouštělo hlavní město, symbolicky se uzavírala jedna historická kapitola nejen v dějinách Československa, ale i v životě Prokopa Drtiny.

⁴⁶ Archiv Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky (dále jen AÚSD), f. Pozůstalost H. Ripky (dále jen H. Ripka), k. 46, a. č. 1553, P. Drtina: *Tak zvaný Zenklův puč*.

⁴⁷ Na okamžité abdikaci trvali i čelní představitelé KPR – Jaromír Smutný, Josef Schieszl, Adolf Maixner, Sylvestr Bláha i sám Prokop Drtina. Viz ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 454.

⁴⁸ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 248–249.

KAPITOLA TŘETÍ

U zrodu národního odboje

ŘÍJNOVÉ CHMURY A PŘÍPRAVA BENEŠOVA ODLETU ZE ZEMĚ

Hektické dny sudetské krize a následná abdikace prezidenta Beneše přinesly do života země i do osudů jednotlivých lidí zásadní zlom. Všude zavládla hluboká deprese a pocit zmaru, celou společnost postihl výrazný otřes. Každému bylo jasné, že po ztrátě třetiny území a po Benešově demisi se začíná hroutit stávající politický režim a že nový stát již nebude dosavadní Masarykovou republikou.

Lidé z Benešova okolí snášeli události z přelomu září a října 1938 snad nejhůře. Někteří z nich měli problémy se z mnichovského šoku vůbec vzpamatovat. Duševní stav „hradních mužů“ zhoršovaly i útoky, které se na ně snesly ze strany politických protivníků, značné části tisku, mnohdy i od dosavadních osobních přátel. Prožívali pocit izolovanosti. Drtina své tehdejší pocity později popsal: „*Tehdy jsem po prvé na vlastním těle poznal, co je důsledek politické porážky a jak chutná pád ze slávy a moci... Byla to doba, kdy jsem po prvé upozoroval, že nedávni dobří známi, do včerejška večera ještě stoupenci, a dokonce přátelé, dnes jsou neodolatelně puzeni k tomu, aby rychle přešli na druhý chodník, když jsme se měli potkat a když upozorovali, že jim takové setkání hrozí. Uzavírali jsme se hodně doma, společenský život pro nás téměř přestal, vyhýbali jsme se mu i nás nelákal. Všude číhalo nebezpečí, že uslyšíte názory a odsudky, s nimiž nelze souhlasit, ale jež v současné chvíli nelze vyvrátit ani úspěšně potříť.*“¹ Atmosféra v hradních kruzích „byla pod psa“.²

Prokop Drtina společně se svou ženou uvažoval dokonce v prvním návalu deprese o tom, že spáchá sebevraždu – „*ze žalu nad národním neštěstím, ze zklamání z lidí i přátel, kteří se měnili, přizpůsobovali a opouštěli*“, ale i „*z pocitu nejistoty, obav a bázně před neznámou a zdánlivě beznadějnou budoucností*“. Po mnoha letech tyto své úvahy komentoval: „*Ze soukromých důvodů – jakkoliv bolestných – bych byl na možnost vlastní sebevraždy nikdy nepřišel. Mé tehdejší sebevražedné úmysly byly vyvolány výlučně událostmi politickými a stejně tomu bylo i u mé ženy, až do té doby jsme si života vážili, byli jsme rádi živi a uměli jsme života užívat ke značné spokojenosti.*“³ O sebevraždě uvažoval zpočátku také Hubert Ripka, který se nemoohl smířit s mnichovskou kapitulací, záhy se ale rozhodl postavit nové situaci čelem.⁴

¹ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 144, P. Drtina: *Politická atmosféra v tzv. hradních kruzích za II. republiky* (rkp. 1966), s. 3. Srov. P. DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 294.

² ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 144, P. Drtina: *Politická atmosféra*, s. 1.

³ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 141, P. Drtina: *Popsání, zdůvodnění i vysvětlení mého sebevražedného pokusu z 27. února 1948* (rkp. 1968), s. 1.

Po abdikaci Beneše rázem ustal rušný provoz v jeho bývalé kanceláři. „*Hrad se náhle octl na vedlejší koleji a mimo cesty ústředního života státního organismu.*“⁵ Drtina měl ovšem i tak dost práce, která mu poskytl únik od černých myšlenek. Spolu s dr. Remsou vyřizoval hromadu běžné agendy, jež se nashromáždila během zářijové krize, a na niž proto dosud nebyl čas. Dne 8. října se v hradní kanceláři objevil Benešův komorník Kotyza se vzkazem, že si bývalý prezident přeje, aby za ním Drtina přijel do Sezimova Ústí a nastoupil u něj sekretářskou službu. Kancléř Šámal i přednosta Schieszl vyslovili s tímto přáním souhlas a Prokopa Drtinu dali na neurčitou dobu, s platností od 10. října, k dispozici Benešovi „*pro uspořádání a likvidaci jeho písemných presidentských pozůstatků*“.⁶

Ještě téhož večera se Drtina sešel u Drábků se svým dlouholetým přítelem Hubertem Ripkou, jenž se chystal odjet ze země. Nehodlal se přizpůsobovat podivným poměrům v pomnichovské republice. Dohodli se spolu na budoucím písemném styku a pro Ripku vymysleli pro tento účel krycí jméno „Charpentier“. Drtinovým prostřednictvím se chtěl Ripka také rozloučit s dr. Benešem a zahladit spor, který mezi ním a prezidentem kvůli mnichovské kapitulaci vznikl.⁷ Ripka měl již za sebou rozhovory s Ladislavem Rašínem a Vlastimilem Klímou, s nimiž se shodl na tom, že brzy nepochybně dojde k válce. Tvrdili, že bude nutné „*uchýlit se doma k podzemnímu odboji a bude třeba, abychom za hranicemi měli politickou emigraci, která by v kontaktu a ve spolupráci s odbojem domácím získávala půdu pro politické potřeby a cíle našeho národa*“. Shodli se v tom, že Beneš je osobností s nejprůkaznější legitimací pro vedení odboje.⁸ Na schůzce u Drábků Ripka Drtinu s těmito vývody seznámil a zapřísahal jej, aby prezidenta přiměl k brzkému odjezdu ze země. Bylo patrné, že se Ripka bojí o Benešův život.⁹

V pondělí 10. října 1938 nastoupil Drtina svou službu v Sezimově Ústí. Beneše našel ve velmi špatném zdravotním stavu, upoutaného na lůžku. Zpočátku s ním tedy vedl jen krátký rozhovor, týkající se náplně zadané práce. Drtinovým úkolem bylo v první řadě rozdělení veškeré dokumentace na Benešovy osobní písemnosti a na úřední materiál, který se měl vrátit zpět do Archivu KPR. Jednalo se především o dokumenty z průběhu zářijové krize. Drtina také třídil příval korespondence, která do Sezimova Ústí denně docházela. Často se jednalo o projevy úcty a oddanosti, což povzbudivě kontrastovalo s protibenešovskou kampaní, která se právě rozvíjela v domácím tisku. Aby nemusel dojíždět a mohl se v klidu věnovat své práci, byl Drtina ubytován v zahradním domku, přímo v areálu Benešovy vily. Kromě víkendu, kdy se vrátil do Prahy za rodinou, tak strávil celé téměř dvoutýdenní období v Sezimově Ústí.

Víkendovou cestu do Prahy Drtina také využil k důvěrným jednáním, jimiž jej Beneš pověřil. V sobotu 15. října se tak setkal na Rašínově nábřeží s ministrem sociální péče, zdravotnictví a tělesné výchovy Petrem Zenklem, aby spolu projednali

⁴ ANM, f. V. Klíma, k. 1, a. č. 10, V. Klíma: 1938. *Měli jsme kapitulovat?* III. díl, s. 79.

⁵ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 252.

⁶ Tamtéž, s. 253.

⁷ ANM, f. V. Klíma, k. 1, a. č. 10, V. Klíma: 1938. *Měli jsme kapitulovat?* III. díl, s. 79. Ripka údajně bezprostředně po Mnichovu prohlásil: „S dr. Benešem jsem mravně hotov.“

⁸ *Tamtéž*, s. 79–80.

⁹ Jan JÍNA, Jak se rodil národní odboj. *Masarykův lid*, roč. XII, č. 4, 2006, s. 16.

záležitost jeho demise, již Zenkl podal prezidentovi 29. září a kterou Beneš nepřijal. Zenkl svou demisi obsáhle zdůvodnil v dopise, na nějž mu prezident vůbec neodpověděl. Následně u Beneše vyvolala jistou nelibost Zenklova účast na akcích proti jeho mnichovskému rozhodnutí (tj. „Zenklův puč“). Drtina měl nyní úkol urovnat vzájemný vztah a zabránit dalšímu nedorozumění. Zenklovi vysvětlil, že mu sice Beneš na jeho dopis již neodpoví, ale zároveň ho prosí, aby ve vládě zůstal. Zenkl nakonec vládu opustil až 1. prosince 1938 na základě demise celého Syrového kabinetu. Při odletu z Prahy pak Beneš poslal Drtinu za Zenklem se vzkazem, kterým mu projevil svou důvěru.¹⁰

S bývalým prezidentem se chtěly v Sezimově Ústí setkat různé návštěvy. Mnohé z nich byly rovnou odmítnuty a ty, které dorazily do Benešovy vily, se musely obvykle spokojit jen s přijetím u Drtiny nebo u paní Hany Benešové. Hlavním důvodem byla Benešova nemoc, která vyžadovala klid na lůžku. Bývalý prezident navíc nechtěl vystupovat na veřejnosti – proto také odmítl mnoho nabídek k interview pro světový tisk. Výjimkou byl Léon Jouhaux, generální tajemník francouzské odborové organizace CGT, jehož Beneš přijal a který mu vyjádřil „svůj *stud nad chováním Francie*“.¹¹

Beneš přímo zakázal mnohým svým spolupracovníkům, aby jej navštívili. Přijet směli prakticky pouze ti, kteří zajišťovali jeho osobní majetkové záležitosti nebo neodkladné úřední věci. Z prezidentské kanceláře dojížděli do Sezimova Ústí jen Jaromír Smutný a Josef Schieszl, kteří administrativně likvidovali prezidentovo úřední postavení v Praze. Schieszl také zajišťoval styk s vládou, jež jeho ústy tlumočila přání, aby Beneš urychlil svůj plánovaný odjezd ze země.¹² Beneš však chtěl, dříve než opustí zemi, domluvit některá opatření a svěřit se několika důvěrníkům se svými názory na situaci a její další vývoj. Pečlivě si proto vybral několik osob, které měly vytvořit jádro jeho domácích spolupracovníků, jakési uskupení na způsob Maffie z období první světové války.

Již v den své demise, 5. října 1938, jednal Beneš s diplomatem Arnoštem Heidrichem, jehož pověřil, aby po domluvě s ministrem zahraničních věcí Kamilem Kroftou sestavil ze svých přátel v československém zahraničním úřadě uskupení, které by sběrem informací a radami pomáhalo jeho budoucí činnosti v zahraničí.¹³ Ve dnech od 11. do 20. října se pak Beneš postupně setkal, většinou za Drtinovy přítomnosti, s redaktorem Zdeňkem Bořkem-Dohalským, legačním radou Janem Jínou, vydavatelem Zdeňkem Chytilém, vyslanci Václavem Girsou a Jaromírem Smutným a snad i s redaktorem Antonínem Pešlem. Upozornil je, že brzy začne evropská válka, a proto „*musíme opět začít všestranný odboj jako za války v roce 1914: Budeme musit připravit organizaci odporu doma, zřídit stálý styk s protinacistickou Evro-*

¹⁰ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 263–264.

¹¹ Antonín KLIMEK, Edvard Beneš od abdikace z funkce prezidenta ČSR (5. října 1938) do zkázy Československa (15. března 1939). In: Jan RATAJ – Antonín KLIMEK a kol.: *Z druhé republiky*. Sv. 1. Praha 1993, s. 178.

¹² Edvard BENEŠ, *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha 1947, s. 75. Prezident přijal nabídku profesury na univerzitě v Chicagu a chystal se odjet po 28. říjnu nejprve do Švýcarska, kde se chtěl v klidu připravit na své přednášky. Odtud měl pokračovat na letní semestr do USA. Srov. též ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 454, záznam Smutného o návštěvě u Beneše, 14. 10. 1938.

¹³ Jindřich POKORNÝ, *Parsifal*, s. 25–26. Heidrich vzniklou skupinu pojmenoval „ZAMINI v odboji“.

*pou a připravovat armádu doma i za hranicemi pro boj proti Německu... Bude třeba četné politické i vojenské emigrace, která musí včas opustit zemi...*¹⁴

S Drtinou Beneš jednal o stejných záležitostech také samostatně během jednoho odpoledne, pár dní před svým odletem. Vyjádřil tehdy své přesvědčení, že do vypuknutí války nacisté nechají okleštěné Československo na pokoji.¹⁵ Mír však nemůže mít dlouhé trvání,¹⁶ z čehož Beneš vyvozoval: „Pro nás to znamená, že to budeme dělat opět tak, jako jsme to dělali za první světové války s Masarykem a Štefáníkem.“¹⁷ Zdůrazňoval, že je třeba, aby jej Drtina spolu s Jínou a Chytilém soustavně informovali o všem, co se doma děje. Drtinovi také doporučil, aby co nejdéle zůstal na svém místě v prezidentské kanceláři, protože je ve společném zájmu „nevyklízet předčasně pozice“ a udržet si bezpečně důkladnou informovanost o vrcholné české politice.¹⁸

Beneš a jeho blízcí spolupracovníci, kteří se z velké části rekrutovali z okruhu kolem debatního klubu Přítomnost a týdeníku *Demokratický střed*, v těchto poradách položili základní kámen budoucí národní rezistence, která se vytvořila po německé okupaci českých zemí. Otevřeli tak první kapitolu či přípravnou fázi dějin domácího odboje, kterou Prokop Drtina údajně nazýval „obdobím starodružinickým“.¹⁹ Skupina, která se v zápětí začala formovat, vytvářela základ domácí podpory dr. Beneše a jeho plánů do budoucna.

Na naléhání vlády se Beneš rozhodl urychlit svůj odlet ze země. Toto rozhodnutí mu ulehčila skutečnost, že byly zrušeny oslavy národního svátku 28. října, na něž chtěl původně počkat. Ve chmurné atmosféře, která v ČSR vládla od začátku října 1938, nehodlal déle setrvávat a prohlásil, „že by odjel co nejdříve“.²⁰ Jeho synovec Bohuš Beneš, který za ním tehdy přiletěl, ho přemluvil, aby místo do Švýcarska odcestoval do Anglie. Nabídl mu tam svou vilku v Putney a sebe jako osobního tajemníka. Schieszl a vyslanec Smutný domluvili odlet z Prahy na 22. října. Všechny přípravy se konaly velice diskrétně, o chystané cestě vědělo jen velmi málo lidí.

V sobotu 22. října se na ruzyňském letišti s Benešovými loučil vlastně jen malý hlouček nejbližších, kteří byli o termínu odletu informováni. Vedle manželů Drtinových stáli u letadla také manželé Smutní a Klučkoví, paní Strimprová a dosavadní Benešův osobní lékař dr. Adolf Maixner. V hangáru se přes všechna utajení nakonec objevili i dva novináři. Z oficiálních činitelů nepřišel nikdo. Loučení trvalo více než hodinu a Beneš ho využil k udělení svých posledních pokynů.

Drtinovi uložil, aby navštívil některé ministry nové vlády, Jana Černého, Josefa Kalfuse, Stanislava Bukovského a Petra Zenkla, a aby jim zdůraznil, že nebude v cizině dělat žádné potíže a že k nim chová plnou důvěru. Mimo to měl Drtina jednat s předsedou národněsocialistické strany Václavem Jaroslavem Klofáčem, senátorem Antonínem Kloudou, Jaromírem Nečasem a kancléřem Přemyslem

¹⁴ Edvard BENEŠ, *Paměti*, s. 76.

¹⁵ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 267–268. Drtina vyjádřil opakovaně před Benešem své pochybnosti o správnosti této myšlenky.

¹⁶ Beneš později tvrdil, že tehdy očekával konflikt ne později než v květnu nebo v červnu 1939. Drtina naopak vzpomínal, že Beneš připouštěl možnost několik let trvajícího míru – byť ne „míru na čas naší generace“. Srov. Edvard BENEŠ, *Paměti*, s. 76; Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 268.

¹⁷ Tamtéž, s. 268.

¹⁸ Tamtéž, s. 269.

¹⁹ Jan JÍNA, Jak se rodil národní odboj. *Masarykův lid*, roč. XII, č. 4, 2006, s. 15.

²⁰ ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 454, záznam Smutného, 18. 10. 1938.

Šámalem. Všechny tyto schůzky pak Drtina opravdu uskutečnil. Beneš také svému důvěrníkovi připomenul, o čem se spolu bavili v Sezimově Ústí. Drtina o svém posledním rozhovoru s Benešem ve vlasti napsal: „Zde nebylo výzev k ilegalitě ještě, ale bylo to předběžné naznačení, že dr. Beneš s těmito lidmi počítá a že jejich vlastenecké věrnosti důvěřuje. Pro mne tyto návštěvy s některými z nich byly vlastně přímo počátkem důvěrné a později vyložené ilegální spolupráce. To platí zejména o dr. Kalfusovi a ing. Nečasovi.“²¹

Po Benešově odletu vykročil Drtina „do nejisté a málo vábné budoucnosti Druhé republiky“.²² Směr dalšího vývoje naznačovala již večerní vydání *Telegrafu* a *Expressu*, jež senzačně informovala o Benešově ranním odletu. Zpravodaj jízlivě poznamenal, že paní Drtinová předala paní Benešové kytici a úslužně jí políbila ruku. Drtina to chápal jako snahu „se zřejmou zlovolností vykreslit před širokou lidovou veřejností vztah Benešových k jejich úřednímu a služebnímu okolí ve světle jakési nedemokratické devotnosti“.²³ Tato událost přitom byla jen nepatrnou epizodou v mohutné protibenešovské kampani, která právě tehdy dosahovala svého vrcholu.

Tuto kampaň doprovázel tlak na personální čistky, jejichž oběťmi se měli stát dosavadní exponenti Hradu. Personální změny postihly zejména diplomatickou službu, kde se o to zasloužil nový ministr zahraničí František Chvalkovský. Jan Jína byl tehdy odstaven „s hrubostí vpravdě dryáčnickou“,²⁴ Eduarda Táboorského „pouze“ přeřadili do jiné pozice. Kancelář prezidenta republiky takové změny zasahovaly mnohem pomaleji, neboť se po určitou dobu ve své pozici držel kancléř Přemysl Šámal. Někteří však opouštěli kancelář dobrovolně, odejít se chystal i sekční šéf dr. Schieszl. Drtina se podle Benešova přání rozhodl udržet v kanceláři tak dlouho, jak to jen bude možné, bez ohledu na konkrétní osobu nového prezidenta. Otázka, kdo se stane nástupcem dr. Beneše, pochopitelně velice zajímala všechny pracovníky prezidentské kanceláře. Jako o možných kandidátech se podle Drtiny v zákulisí hovořilo o Rudolfu Beranovi, řediteli Živnobanky Jaroslavu Preissovi či továrníkovi Janu Antonínu Baťovi. Občas prý padla zmínka i o vyslancích Vojtěchu Mastném a Štefanu Osuském.²⁵

STARODRUŽINÍCI NÁRODNÍHO ODBOJE

Drtina kolem sebe začal v intencích Beneše vytvářet neformální uskupení, jež mělo v plánu navázat s bývalým prezidentem pravidelné spojení. Pár dní po přistání Benešova letadla v Londýně se sešli Prokop Drtina, vyslanci Jaromír Smutný a Jan Jína, vydavatel Zdeněk Chytil a právník Jaroslav Drábek, aby se dohodli na přípra-

²¹ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 175, *Vzpomínky dr. P. Drtiny z let 1938/1939* (rkp. 1965), s. 2. Srov. též Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 276; Vlastimil KLÍMA, K historii domácího odboje za druhé světové války (Politické ústředí a Ústřední vedení odboje domácího). In: *Z počátků odboje. 1938–1941*. Praha 1969, s. 120.

²² Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 277.

²³ Tamtéž, s. 280.

²⁴ Eduard TÁBORSKÝ, *Pravda zvítězila. Deník druhého zahraničního odboje*. Praha 1947, s. 15.

²⁵ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 288.

vě konspirace pro případ války a na komunikaci s Benešem.²⁶ Celý kroužek, který se v dalších dnech a měsících ještě dále rozšiřoval, se skládal z dlouholetých přátel, jež spojovala věrnost Benešově politice a často i působení v klubu Přítomnost a v časopise *Demokratický střed*. Považovali se za jakýsi tajný sekretariát dr. Beneše ve vlasti a vlastně jen „pokračovali ve své úřední a služební činnosti, kterou konali v době Mnichova a před ním“.²⁷ Společně věřili, že „Mnichov jest jen dočasnou přehrou velkých událostí, které nás znovu vynesou na výsluní politické svobody“.²⁸

Tisková protibenešovská kampaň sílila a dostávala až zběsilý, vulgární náboj. Vyslanec v Paříži Štefan Osuský tehdy dokonce požádal o policejní dozor nad „jistými osobami“, aby nemohly ve stopách Edvarda Beneše opustit zemi.²⁹ Drtina cítil jako svou povinnost proti narůstající tiskové kampani zasáhnout, chápal to jako první úkol nové Maffie. Jednal v tomto směru s dr. Schieszlem, jehož žádal o zásah na tiskovém odboru ministerské rady a u premiéra Jana Syrového. Argumentoval, že nejde jen o osobní otázku Edvarda Beneše, nýbrž „o prestiž přímo úřadu hlavy státu a jeho představitelů“. Schieszl s tím souhlasil, a dokonce tvrdil, že o tom již se Syrovým hovořil a získal příslib, že tiskový odbor zakročí.³⁰ Drtina se přesto s tímto konstatováním nespokojil a hledal pomoc i u národněsocialistických činitelů Zenkla a Klofáče, kteří ho ujistili, že jejich stranický tisk se ke kampani nepřipojí.

Ze stejného důvodu Drtina navštívil i Ladislava Rašína, kterého požádal o zásah v novinách Národního sjednocení. Rašín s ním souhlasil a oznámil mu, že již také napsal Benešovi dopis, v němž celou štvavou kampaň odmítl.³¹ Rašín měl potřebu výrazně se distancovat od „touhy na národní katastrofě vydělat“.³² Shoda názorů, která se na této schůzce projevila, měla velký význam pro další sbližování mezi Drtinovou skupinou Demokratického středu a uskupením kolem poslanců Ladislava Rašína a Vlastimila Klímy z revue *Národní myšlenka*, které se v té době postavilo i proti snaze senátora Národního sjednocení Josefa Matouška utvořit nad Benešem národní soud. Dřívější vzájemné politické spory rázem ztratily aktuálnost, nová situace naopak vytvořila příznivé podmínky pro společnou dohodu, jež se stala základem budoucí spolupráce v ilegaltě za okupace.

Ladislav Rašín nejvýrazněji společným cílům pomohl svou obhajobou první republiky v parlamentní řeči pronesené 14. prosince 1938, za kterou mu také Drtina vřele poděkoval, protože šlo o „politický čin mimořádného mravního významu“.³³ Rašín ve svém projevu pranýřoval tiskové poměry druhé republiky, vyjádřil svůj nesouhlas s Mnichovem i s nenávisťnými novinářskými kampaněmi. Na závěr prohlásil: „Když vstupoval jsem poprvé do této sněmovny, sliboval jsem, že budu věren repu-

²⁶ Jína uvádí, že se již od počátku účastnili navíc také Antonín Pešl a Jiří Sedmík. Tento údaj pravděpodobně není úplně přesný. Srov. Jan JÍNA, Jak se rodil národní odboj. *Masarykův lid*, roč. XII, č. 4, 2006, s. 16.

²⁷ Jan KŘEN, *Do emigrace. Západní zahraniční odboj 1938–1939*. 2. vydání. Praha 1969, s. 265.

²⁸ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 75, Drtinův referát k výročí smrti dr. Z. Chytila, 3. 5. 1946, s. 4.

²⁹ Viz Jan RATAJ, *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha 1997, s. 56.

³⁰ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 283.

³¹ Text Rašínova dopisu Benešovi ze 7. 11. 1938 viz Edvard BENEŠ, *Paměti*, s. 78–80. Benešovu odpověď z 24. 11. 1938 viz tentýž, *Šest let exilu a druhé světové války. Řeči, projevy a dokumenty z r. 1938–45*. 5. vydání. Praha 1946, s. 22–32.

³² Edvard BENEŠ, *Paměti*, s. 80.

³³ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 285.

Antonín Pešl. Zdroj: archiv autora

blice Československé. Dnes z tohoto místa opakuji, že té Československé republice, které jsem věrnost slíboval, věren zůstanu.“³⁴ Dne 15. prosince 1938 pak Rašín hlasoval proti zmocňovacímu zákonu, který dával vládě na dva roky právo nahrazovat zákony vládními nařízeními i měnit ústavu, čímž v podstatě likvidoval československý parlamentarismus.

Dosavadní pokusy o spojení s Benešem nevyhovovaly, a tak bylo třeba vyslat za ním osobně někoho přímo ze středu Drtinovy skupiny. V listopadu se v bytě Jaroslava Drábka sešli Prokop Drtina, Zdeněk Chytil, Jan Jína a Jaromír Smutný a domluvili se, že ke kontaktu s Benešem využijí Drábkovy služební cesty do Londýna. Bývalý prezident znal Drábka od Drtiny, a tak všichni považovali toto řešení za ideální. Drábek byl vybaven veškerými daty o dění v republice, jež se mohly Benešovi hodit. Domů se měl vrátit s konkrétními pokyny

pro další činnost. Drábek odjel spolu se svou ženou z Prahy někdy těsně po 9. listopadu a v Londýně se setkal vedle Beneše i s Hubertem Rípkou a Janem Masarykem.³⁵

Po návratu Drábek uspořádal ve svém bytě setkání skupiny, na kterém referoval o výsledcích londýnské cesty. Podle Drtiny informace „v žádném směru nevzbuzovaly optimismus“.³⁶ Benešův zdravotní stav se dosud zdál být neuspokojivý, navíc ho velmi trápilo přetrvávající západní mnichovanství. Velká Británie a Francie dosud nevystřízlivěly z dojmu vytvořeného zdánlivými úspěchy politiky appeasementu.³⁷ Tato schůzka u dr. Drábka měla ještě jiný význam. Podle Drtiny se tehdy účastníci rozhodli dosavadní malý kroužek rozšířit o nové členy. Připojili se konzul Jiří Sedmík, do roku 1935 osobní tajemník ministra zahraničních věcí Beneše, a Antonín Pešl, redaktor *Národního osvobození*. Jejich přínos spočíval především v přístupu k informacím, jimiž nikdo ze starých členů nedisponoval. Sedmík patřil mezi důvěrníky sociálnědemokratického předáka Antonína Hampla, který se posléze stal před-

³⁴ Jan Boris UHLÍŘ, Národní demokrat Ladislav Rašín. *Historický obzor*, roč. IX, č. 11–12, 1998, s. 261. Text celého projevu viz Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna – stenoprotokol 157. schůze Poslanecké sněmovny Národního shromáždění 1935–1938 [on-line]. B. d. [cit. 29. 5. 2010]. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/s157007.htm>> a <<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/s157008.htm>>.

³⁵ Jaroslav DRÁBEK, *Z časů dobrých i zlých*, s. 34–35. Podle Jíny došlo k setkání 14. 11. 1938 – Jan JÍNA, Jak se rodil národní odboj. *Masarykův lid*, roč. XII, č. 4, 2006, s. 17. Beneš mylně vzpomínal, že Drábek přišel až ve druhé polovině listopadu. Viz Edvard BENEŠ, *Paměti*, s. 76.

³⁶ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 291.

³⁷ V otázce války Beneš Drábkovi zhruba řekl: „Není možno ještě bezpečně říci, kdy a kde Hitler ve své dobyvačnosti narazí. Nepřipravenost Francie a Anglie je taková, že možno počítat i s delším obdobím jakéhosi evropského marasmu.“ Viz Jan JÍNA, Jak se rodil národní odboj. *Masarykův lid*, roč. XII, č. 4, 2006, s. 17.

sedou nově zformované „loajálně opoziční“ Národní strany práce. Pešl se zase pohyboval mezi vlivnými osobami z legionářského prostředí. Skupina též projevila zájem o zapojení Zdeňka Bořka-Dohalského, ten ale tehdy předloženou nabídku odmítl.

Na druhé straně se Drtinovo seskupení chystal opustit Jaromír Smutný, který měl odjet koncem roku 1938 jako nový generální konzul do Istanbulu. Domluvili se, že i nadále zůstane ve svém novém působišti v kontaktu a stane se jakousi zahraniční spojkou pražské skupiny s emigrací. Smutný svěřil Drtinovi 96 000 korun v hoto-
vosti, které dostal od Beneše před jeho odletem na odbojovou činnost. Drtina předal peníze Drábkovi, jenž se začínal starat o finance jejich důvěrné skupiny.³⁸

Své hlavní poslání tato skupina spatřovala ve zpravodajské činnosti pro Edvarda Beneše, chtěla udržet jeho spojení s domovem. Na druhé straně se zatím nijak nesnažila formulovat politický program nové republiky, tato otázka však záhy sama vyplula na povrch při setkání Drtiny s pražským advokátem Veleoslavem Wahlem a architektem Vladimírem Grégrem u ministerského rady KPR dr. Jaromíra Čihaře. Grégr a Wahl se vyslovili pro novou politickou strukturu, nesvázanou se starými stranami a tvořenou výhradně novými lidmi. Starý režim podle nich mnichovskou porážkou definitivně ztroskotal. S tímto stanoviskem Drtina nesouhlasil, odmítal připustit, že politické strany úplně zklamaly. „*Parlamentní demokracii si bez politických stran ostatně vůbec nelze představit a jsou jejím nezbytným organizačním a mocenským nástrojem*,“ zdůrazňoval Drtina.³⁹ Tento názor hájila Drtinova skupina i za okupace, a proto také patřila v odboji ke konzervativněji orientovanému proudu.

Když se Drtina dozvěděl, že novou hlavou státu se stane Emil Hácha, prezident Nejvyššího správního soudu, pokládal to „*v dané situaci za dobré a šťastné řešení*“, především z důvodu jeho nadstranickosti. Oceňoval, že tím političtí činitelé „*nepochybně chtěli zdůraznit, že přes všechno přizpůsobování nacistickému dominujícímu postavení ve střední Evropě jsou rozhodnutí udržet u nás právní řád i spravedlnost demokratického státu...*“⁴⁰ Po zvolení nového prezidenta odešel ve svých 71 letech nejprve na dovolenou a pak do penze kancléř Přemysl Šámal. Jeho posledním úředním úkonem bylo představení pracovníků prezidentské kanceláře nové hlavě státu. Hradní prostředí se následně začalo měnit. Faktické vedení na sebe strhl nový sekční šéf Augustin Popelka, který v KPR pracoval již od roku 1918 a v poslední době byl Šámalovou pravou rukou. Vyznačoval se pravicově konzervativním smýšlením.

S Háchovým nástupem se automaticky pojila otázka, kdo bude jeho osobním tajemníkem. Na doporučení Jaromíra Čihaře i Augustina Popelky pokračoval v této funkci Prokop Drtina. Emil Hácha proti této volbě nevznnesl námitky a přidělil Drtinovi na starost svou knihovnu, děkování za darované knihy a podobné, spíše soukromé záležitosti. Pro Drtinu to bylo příjemné překvapení, neboť to jako Benešův exponent neočekával.⁴¹ Smutnému o tom do Turecka napsal: „*Sám jsem byl již jednou nohou z kanceláře venku. Mstili se. Zachránil mě dr. Popelka statečným a charakterním postojem. Alespoň zatím, ale věc ještě dávno není definitivně skončena.*“⁴²

³⁸ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 399–400.

³⁹ Tamtéž, s. 296.

⁴⁰ Tamtéž, s. 289.

⁴¹ Tamtéž, s. 301; Tomáš PASÁK, *JUDr. Emil Hácha (1938–1945)*. Praha 1997, s. 34.

⁴² AÚTGM, f. 37 (Smutný), sign. 50/1.

Drtina měl s prezidentem Háchou, který ho shodou okolností před lety zkoušel při státní zkoušce ze správního práva, pouze jednu pracovní rozmluvu. Jejich debata se přitom netýkala jen úřední agendy a služebních záležitostí, ale měla i jistý politický význam. Bylo zřejmé, že si nový prezident bývalého Benešova osobního tajemníka celkem váží. Navíc znal jeho otce profesora Františka Drtinu, kterého si cenil pro jeho vědecké zásluhy. Hácha se pochlubil gratulací ke zvolení, kterou mu Edvard Beneš poslal, a řekl: „*Musím na něho velmi myslet, na jeho osud, je to těžký úděl pro politika a státníka, co teď prodělává a co ho postihlo.*“⁴³ Prokop Drtina takový otevřený postoj od Háchy neočekával a byl jím velice překvapen. Velkým projevem důvěry pak byla Háchova prosba o radu, jak má Benešovi odpovědět.

Prokop Drtina odcházel od Háchy posílen ve víře, že se v prezidentské kanceláři i nadále udrží a bude mít k prezidentovi pravidelný přístup. Brzy se však ukázalo, že se mýlil. Novým přednostou kanceláře se stal Jiří Havelka, který byl zároveň ministrem bez portfeje ve vládě Rudolfa Berana. Ihned po svém nástupu oznámil, že Drtina na svém místě nemůže zůstat.⁴⁴ Jako náhradu mu nabídl jmenování pomocným referentem u Nejvyššího správního soudu, což pro Drtinu znamenalo kariérní sestup. V polovině prosince byl Drtina donucen odejít na dovolenou a 1. ledna 1939 nastoupil na nové pracoviště. Prezident Hácha mu dal nicméně ještě jednou najevo svou náklonnost, když ho před Vánocemi pozval do svého střešovického bytu na čaj pro úředníky prezidentské kanceláře a bývalé spolupracovníky z Nejvyššího správního soudu. Na tomto setkání pak Emil Hácha a jeho dcera Milena Rádlová téměř celou dobu konverzovali jen s Prokopem Drtinou.

Jiřímu Havelkovi se pomocí provedených personálních změn v prezidentské kanceláři podařilo hned v zárodku rozbít vznikající skupinku úředníků kolem Prokopa Drtiny a Emila Soboty, která se na Pražském hradě snažila nadále působit v demokratickém a probenešovském duchu. Kvůli Drtinovu odchodu z KPR zároveň hrozilo, že jeho skupina ztratí přísun informací z hradního prostředí, které přitom měly pro Beneše velký význam. Několik jeho kolegů však nakonec mohlo na Hradě zůstat a dál udržovalo s Drtinou spontánně své styky. Potřebný pravidelný přísun zpráv o poměrech v prezidentově okolí se tak podařilo udržet. Drtina oceňoval zejména kontakt s Emilem Sobotou, jenž naštěstí zůstal v politické sekci prezidentské kanceláře, a s dr. Jelínkem, osobním přítelem Jiřího Havelky.

Kolem Vánoc 1938 přišlo Drtinovi několik vzkazů z Londýna. Jeho skupina, která se právě vybavila krycími jmény (Drtina přijal krycí jméno „Hněvkovský“, proč si vybral právě tento kryptonym, ovšem nikdy nevysvětlil) a zformulovala zásady spojení s exilem, včetně prvních primitivních kódů a šifer,⁴⁵ se po Novém roce rozhodla zopakovat Drábkovu cestu za Benešem. Jaroslav Drábek se setkal s bývalým prezidentem 31. ledna 1939⁴⁶ a našel ho již poměrně zdravého a spokojeného, těsně

⁴³ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 303.

⁴⁴ Drtina toto Havelkovi nikdy neodpustil a pokusy o odbojovou spolupráci s ním odmítal. Ve stejném duchu působil za války i na Beneše. Srov. Tomáš PASÁK, *Pod ochranou říše*. Praha 1998, s. 281–282; Ladislav Karel FEIERABEND, *Politické vzpomínky II.* (Ed.) Magda BILÍKOVÁ. Brno 1994, s. 102–103.

⁴⁵ ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 456, Smutného opis zprávy do Londýna, 23. 1. 1939. Drábek se stal „Rybářem“, Chytil „Lamačem“, Jina „Myslivcem“, Sedmík „Papírníkem“ a Smutný „Polákem“. Jako legitimace posloužila byla smluvena pohlednice zobrazující Národní divadlo.

⁴⁶ Drábkův zápis z jednání viz Stanislav KOKOŠKA, Poznámky Jaroslava Drábka o jeho rozmluvě s Edvardem Benešem v lednu 1939. In: *Z druhé republiky*. Sv. 2, s. 365–375. O obsahu jednání též Jaroslav DRÁBEK,

před chystaným odjezdem do USA. Hlavním poselstvím, které si skupina – tentokrát v bytě dr. Jíny – od Drábka vyslechla, byl Benešův předpoklad, že válka vypukne kvůli Polsku, pravděpodobně ještě v roce 1939. Toto upozornění prý poslal prostřednictvím chargé d'affaires Karla Lisického také pražské vládě, kterou zapřísahal, aby se zbytečně nekompromitovala. Zdálo se, že Beneš neočekával, že by Hitler porušil Mnichovskou dohodu. Zdůrazňoval prý, že po válce bude hrát mnohem větší roli Sovětský svaz, což bude muset zohlednit československá zahraniční politika. Drábek tlumočil i Benešovy představy o budoucích reformách: přesunutí hlavního města do středu republiky, hospodářské reformy, řešení německé otázky apod. Beneš svými vizemi československé budoucnosti Drtinovu společnost „přímo elektrizoval novou silnou nadějí a vírou“.⁴⁷

Postupem doby se pomalu uklidňovala zjitřená atmosféra a kampaň proti „benešismu“ ustupovala do pozadí. K Drtinovi se v prvních měsících roku 1939 začali hlásit noví lidé, kteří mu projevovali své sympatie. Vedle Ladislava Rašína, jenž se pomalu zapojoval do činnosti Drtinovy skupiny, se jednalo např. o poslance Josefa Patejdlu, vedoucího představitele Národní strany práce Jaromíra Nečase či senátora Antonína Kloudu. Drtina pozoroval, že „se začal rozum vracet opět leckde tam, odkud po Mnichově vyprchal“.⁴⁸

PODZEMÍ NASTUPUJE

Zásadní zlom pro činnost celé skupiny přinesla okupace českých zemí 15. března 1939. Rychlost a překvapivost celé akce znamenaly pro všechny – i pro Drtinu samého – nenadálý šok, neboť většina lidí předpokládala, že Němci Československo do začátku války neobsadí.⁴⁹ V jistém ohledu však okupace zároveň napomohla k vyjasnění poměrů, skončilo období tápání a nejistoty. Nepřítel byl nyní zcela zřejmý. Vytvořily se předpoklady ke vzniku organizovaných forem českého podzemí.

Drtina si uvědomoval, že je nutné v nastalé situaci jednat rychle. Ještě předtím, než dorazily první německé jednotky do Prahy, spálil mnoho kompromitujícího materiálu a důležitější a podstatné dokumenty se snažil schovat mimo svůj pražský byt. Již na počátku okupace tak Drtina projevil mnohem větší smysl pro konspirační práci než mnoho jeho kolegů a přátel. Předpokládal, že se o něj jako o velkého Benešova exponenta mohou Němci zajímat. Uvažoval proto i o urychlené emigraci. Jednal o tom ihned se svými spolupracovníky Jínou, Drábkem a Pešlem. Protože si ho ale nacisté překvapivě nevšíмали, začal věřit tomu, že „svůj význam pro ně přeceňoval“, a na útěk přestal pomýšlet.⁵⁰

Z časů dobrých i zlých, s. 37–39; Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 313–314; Vlastimil KLÍMA, *K historii domácího odboje*, s. 123; Jan DRÁBEK, *Po uši v protektorátu*. Praha 2001, s. 26.

⁴⁷ ANM, f. P. Drtina, k. 4, a. č. 175, *Vzpomínky dr. P. Drtiny z let 1938/1939* (podle zápisu z prosince 1965), s. 5.

⁴⁸ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 317.

⁴⁹ Drtina chvíli opět uvažoval o sebevraždě – stejně jako po Mnichovu, viz ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 141, s. 1. Ve svých pamětech se o tom ovšem nezmiňuje.

⁵⁰ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 335. Možného ohrožení některých domácích osob si byl vědom i rodící se zahraniční odboj, a tak na jaře 1939 v Paříži vznikl na Benešův pokyn seznam lidí, jimž měl být umožněn odchod do exilu. Mezi vybranými figuroval i Drtina, Jína, Pešl a Rašín. Viz Libuše OTÁ-

Drtinova skupina po okupaci ihned přešla k intenzivnější činnosti. Základem se stala schůzka 16. března v bytě Jana Jíny,⁵¹ na které byly dohodnuty základní úkoly. Vedle zajištění všech možných forem spojení domácího odboje s exilem šlo o zorganizování politické centrály, jež by soustředila všechny odbojové složky. Drtina chtěl vytvořit organizaci, s níž by Beneš mohl demonstrovat před zahraničními mocnostmi svou politickou autoritu doma. Vycházel přitom z kontinuity politického systému první republiky, a tak počítal s kontakty na všechny bývalé politické strany. Představiteli budovaného centra ovšem neměli být staří straničtí vůdcové, ale méně známí a nezkompromitovaní politici. Vůdčím principem bylo „*prostě navázati na vše, co v minulosti bylo dobré, a to opravdu velmi dobré, co se osvědčilo...*“⁵² Stranický charakter poskytoval několik výhod: organizace mohla být touto cestou budována poměrně rychle, získávala reprezentativní charakter a politickou legitimitu, zapojení všech stran mohlo vyjadřovat jednotu celého národa. Drtina posléze viděl ve stranických kontaktech i šanci, jak poznávat „*skutečné politické mínění skryté pod pokličkou Národního souručenství*“.⁵³ Tím, že se tato odbojová organizace koncepčně držela starého stranického systému, lišila se podstatně od ostatních odbojových složek, jež požadovaly zásadní změnu politického režimu v nové republice, včetně radikálního přebudování stranického systému.

Na základě předchozích několikaměsíčních intenzivních kontaktů se prvním stranickým delegátem stal Ladislav Rašín za národní demokraty (respektive Národní sjednocení). Vzhledem k předchozí bohaté spolupráci neměl proti jeho účasti nikdo námitky. Po dávných politických sporech již nebylo ani stopy a Drtina na Rašínovi velmi oceňoval, že se vyhýbal všem rekriminacím vůči Benešovi a jeho politice. Dne 17. března navázal Drtina za pomoci Jana Opočenského styky se sociálními demokraty.⁵⁴ Na návštěvě u poslance Františka Němce v Liboci se setkal s Jaromírem Nečasem a Bohumilem Laušmanem. Drtina je seznámil se svými kontakty s Benešem a s plánem na vznik politické centrály odboje. Sociální demokraté projevili ochotu zapojit se do této akce a za svého zástupce vybrali ing. Nečase (případným náhradníkem byl určen Laušman⁵⁵). Bez Drtinova přičinění byl ve stejné době získán za lidovce konzistorní rada František Hála, bývalý generální tajemník moravské zemské organizace lidové strany. Vytvořila se tak základní reprezentativní „trojka“, která se však měla dohromady scházet jen v případě naléhavé potřeby. Jejich vzájemné spojení zajišťoval Prokop Drtina. Skutečnou podzemní činnost měla nadále vykonávat původní skupina. Již na přelomu března a dubna 1939 se tak utvořilo jádro budoucí odbojové organizace.

HALOVÁ – Milada ČERVINKOVÁ (ed.), *Dokumenty z historie čs. politiky 1939–1943. Acta occupationis Bohemiae et Moraviae*. Sv. 1. Praha 1966, s. 17, pozn. č. 2.

⁵¹ Jína uvádí, že ke schůzce došlo již 15. března. Pravděpodobnější se ale zdá být Drtinova datace setkání 16. března. Srov. Jan JÍNA, Jak se rodil národní odboj. *Masarykův lid*, roč. XIII, č. 1, 2007, s. 10; Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 350.

⁵² Jaroslav JELÍNEK, *PÚ. Politické ústředí domácího odboje. Vzpomínky a poznámky novináře*. Praha 1947, s. 193.

⁵³ ANM, f. P. Drtina, k. 2, a. č. 80, projev dr. Prokopa Drtiny na vzpomínkovém večeru za dr. Ladislava Rašína, 4. 4. 1946, s. 10.

⁵⁴ Datace uvedena podle Jaroslava VOZKA, *Hrdinové domácího odboje*. Praha 1946, s. 28. P. Drtina si přesné datum schůzky nepamatoval.

⁵⁵ Podrobněji k roli B. Laušmana v této odbojové organizaci viz Jiří ŠOLC, *Útěky a návraty Bohumila Laušmana. Osud českého politika*. Praha 2008, s. 53 an.

Prvořadý úkol pro vznikající domácí odboj představovalo pochopitelně fungující spojení s emigrací. Dr. Beneš právě v USA zahájil otevřenou kampaň za obnovu Československa. První kontakt s Drtinovou skupinou však ze zahraničí nenavázal Beneš, ale Jaromír Smutný. Vzkazoval z Istanbulu, že se odmítá vrátit do vlasti a přidává se k zahraničnímu odboji. Vedle ústních pozdravů poslal i šifrovací klíč pro vzájemný styk, ukrytý v tubě s toaletním krémem. Poselství a tajný kód přivezl do Prahy Jiří Hejda, generální ředitel koncernu ČKD, který jej osobně předal Drtinovi při schůzce v Národním klubu. Sám se také nabídl k další spolupráci, jeho přínos spočíval v dodávání zpráv z protektorátního hospodářství. Šifry Jaromíra Smutného, vycházející z Wellsovy knihy *Dějiny světa* vydané nakladatelstvím *Družstevní práce*, se pak po určitou dobu skutečně užívaly.⁵⁶

Brzy se skupina dočkala výrazného posílení v osobě docenta Vladimíra Krajiny z Botanického ústavu Univerzity Karlovy v Praze, jehož přivedl jako svého zástupce Jaroslav Drábek. Krajina měl kolem sebe skupinu vědeckých kolegů, která se snažila obstarat technické vybavení pro ilegální rádiové spojení s exilem. Drtinovo uskupení získalo díky tomu naději, že se mu podaří navázat s Benešem radiotelegrafický kontakt. To by znamenalo výrazný pokrok proti dosavadnímu zdlouhavému a značně nespolehlivému listovnímu a kurýrnímu spojení. Pro úspěšné navázání rádiových kontaktů byla však klíčovým faktorem spolupráce s vojenským odbojem. Krajinu a skupinu studentů vyškolil v šifrování zpráv pplk. Josef Růžek.⁵⁷ Drtina si plně uvědomoval, že „*mít k dispozici vlastní spojení, vědět, kdo je provádí, a moci disponovat takovým nástrojem v rukou oddaných a spolehlivých lidí, to bylo v odboji přímo základního politického významu*“.⁵⁸ Krajinova skupina navíc zorganizovala kvalitní poslechovou službu cizích rozhlasů. Drtinova centrála tak měla pravidelné výtahy zahraničního vysílání.

Odbojová skupina se ještě na jaře 1939 dále rozšiřovala. Připojil se Vladimír Hora, Drtinův kolega z Nejvyššího správního soudu, který postupně v odboji zaujal místo jeho zástupce. Dalšími spolupracovníky se stali Miloslav Kohák, jehož Drtina znal z někdejší strany práce a z debatního klubu Přítomnost, a Zdeněk Mejstřík, státní zástupce a bývalý Drtinův spolužák. Pomoc nabídl i spisovatel Karel Josef Beneš, který po Mnichovu převzal předsednictví klubu Přítomnost. Kolektivních schůzek se ovšem zúčastňovalo nadále jen původní jádro skupiny ve složení: Jan Jína, Zdeněk Chytil, Antonín Pešl, Jiří Sedmík, Jaroslav Drábek a Prokop Drtina. Přibyl k nim pouze Jiří Hejda, v jehož vile na Cibulce či na jeho chatě se konala některá setkání. Občas docházeli i členové stranické „trojky“.

Vladimír Krajina

Zdroj: archiv autora

⁵⁶ Jiří HEJDA, *Žil jsem zbytečně. Román mého života*. Praha 1991, s. 200–202.

⁵⁷ V oboru šifrování zpráv patřili mezi Krajinovy spolupracovníky zejména Radim Nováček, Miloš Deyl, Marie Johnová, Božena Klečková, Milena Šeborová a Jaroslav Štěpán. Viz Jiří ŠOLC, *Ve službách prezidenta. Generál Moravec ve světle archivních dokumentů*. Praha 1994, s. 165, 264.

⁵⁸ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 356.

Hlavní pracovní náplň spatřovali členové skupiny ve zpravodajství. Drtina se scházel s lidmi, kteří mu poskytovali bohaté informace z prostředí protektorátní elity. Velmi oceňoval zprávy od Emila Soboty, jenž se udržel v prezidentské kanceláři i po vzniku protektorátu, a od Otakara Lišky, který stál v čele četnického oddělení ministerstva vnitra. O situaci na pražské radnici a v Národním souručenství se nejvíce dozvídal od Antonína Kinkala. Tento Drtinův starý přítel též poskytoval odboji finanční prostředky a později zajistil Krajinovým radiotelegrafistům krycí zaměstnání na pražském magistrátu. Kinkal přitom působil v součinnosti s primátorem Otakarem Klapkou. Výrazně Drtinovi pomáhal ministr financí Josef Kalfus, který přislíbil peníze pro odbojové aktivity, a navíc poskytoval data o vývoji protektorátní ekonomiky.⁵⁹ Další zprávy zajišťovali i ostatní členové skupiny: Chytil o protektorátní vládě, Jína a Sedmík o okruhu bývalého ministerstva zahraničí, Pešl o vojenských záležitostech.

Díky množství informací, jež Drtina takto shromažďoval, mohl začít sepsávat pro Beneše nepravdivé zprávy. Antonín Pešl, jenž měl napojení na vojenské odbojové síť, sháněl kurýry. Vzkazy byly obvykle adresovány buď Smutnému, nebo přímo Benešovi. V depeších se Drtina podepisoval dohodnutým jménem „Hněvkovský“.⁶⁰ Vedle toho získal Drtina kontakt na anglického novináře Ralpha Parkera, korespondenta deníku *Times*, jemuž rovněž předával důležité informace.

Někdy v květnu nebo červnu 1939 dostal Drtina a jeho sestra MUDr. Olga Löwenbachová vzkaz od jisté slečny Harrisonové, která pracovala na právě likvidovaném britském vyslanectví v Praze. Vzkazovala, že má pro ně důležité sdělení. Starala se o záležitosti uprchlíků z ČSR a oběma sourozencům oznámila, že mají na československém konzulátu v Krakově připravena britská víza. Šlo jen o to, aby si zajistili transport do Polska, odkud by pokračovali bez problémů do Velké Británie. Následně dostal Drtina vzkaz z Paříže od Smutného, že se Beneš brzy vrátí do Anglie a přeje si, aby tam za ním jeho bývalý osobní tajemník přijel, neboť ho tam bude potřebovat. Drtina tak začal plánovat na letní měsíce svůj odchod za hranice. Měl na útěku doprovázet poslance Jána Bečka. Protože se však zdálo, že si gestapo jeho ilegální činnosti stále nevšímá, nakonec si svůj útěk z protektorátu rozmyslel. Dohodl se se svými spolupracovníky, že nikdo nemá protektorát opouštět, pokud nezbytně nemusí nebo pokud ho odboj přímo k útěku nevyzve. Definitivně od úvah o exilu upustil koncem července.⁶¹ Část rodiny se přesto v této době do Anglie vypravila. Začátkem července 1939 odjela Drtinova devítiletá neteř Sylva v jednom z posledních dětských transportů, které z Prahy vypravoval britský bankovní úředník Nicholas Winton. V Anglii nastoupila do internátní školy moravských bratří v městečku Fulneck. Do Velké Británie utekl před hrozící rasovou perzekucí i Sylvin otec Josef Löwenbach. Drtinova sestra a Sylvina matka Olga nechtěla Prahu opustit, protože se domnívala, že jí jako lékařce Němci nic neudělají. Navíc se obávala o osud své stárnoucí židovské tchyně.⁶²

⁵⁹ Kalfus údajně předal Drtinovi 50 000 korun a další peníze na odbojové účely převedl do Diskontní banky. Viz Tomáš PASÁK, *Pod ochranou říše*, s. 383.

⁶⁰ K tomu viz Ripkovy instrukce pro spojení z 15. 6. 1939, ANM, f. E. Beneš, k. 47, a. č. 461, s. 5–6.

⁶¹ Dr. Beneš s jeho úmyslem zůstat doma nakonec také souhlasil – viz Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 384.

Drtinův kroužek postihla hned na jaře malá krize, kterou způsobil Jaromír Nečas, jenž oznámil, že se uvažuje o jeho jmenování do čela Nejvyššího úřadu cenového. Zpráva vyvolala ve skupině velké spory o to, zda může odbojář přijmout vysokou protektorátní funkci. Někteří se tím cítili dotčeni a pobouřeni. S Drtinou se Nečas o celé situaci radil i soukromě a požádal jej o jeho stanovisko. Drtina mu naznačil, že nemá smysl toto jmenování a priori odsuzovat a že mu plně důvěřuje. Sám totiž okamžitě postřehl možný přínos Nečasova nového umístění pro odbojové zpravodajství.⁶³ Díky jeho zásahu nakonec skupina ponechala Nečasovi volnost v rozhodnutí a v osobní odpovědnosti za to, jak bude případně v nové funkci sloužit národní věci.

Začátkem července 1939 se rozhodl emigrovat Jan Šrámek a František Hála oznámil, že ho bude na jeho cestě provázet. Během rozlučkového setkání s Drtinovým kruhem v Ústavu slepců představil svého lidoveckého nástupce do stranické „trojky“ – profesora Masarykovy univerzity v Brně Adolfa Procházku.⁶⁴ Šrámkův a Hálov odchod byl provázen nepříjemnou příhodou, která zasvěcené příslušníky odboje upozornila na potřebu udržování naprosté konspirace. Drtinu totiž vyděsila Šrámkova neopatrnost, neboť volal z Ostravy, že domluvení železničáři, kteří měli zajistit jejich transport přes hranice, nebyli na místě a že se organizace útěku nějak zadrhla. Šrámek takto telefonoval v době, kdy se již všichni odbojáři obávali odposlechů telefonických hovorů. Šrámek a Hála se nakonec dostali šťastně za hranice, ale Drtina a jeho přátelé se pak několik dní opatrně dívali kolem sebe, jestli nejsou náhodou sledováni.⁶⁵

Pražský advokát Jaroslav Cebe (Šámalův zeť) pomohl Drtinově skupině navázat kontakt s odbojovou organizací bývalého kancléře Přemysla Šámala, která měla velmi podobný politický program. Mezi její významné členy patřili například architekt a funkcionář Národního souručenství Vladimír Grégr, diplomat Robert Fliedr a ministr zemědělství Ladislav Feierabend.⁶⁶ Drtina však nesouhlasil se způsobem fungování Šámalova uskupení. Vadil mu jeho nedostatečný zřetel na důkladnou konspiraci, v čemž se evidentně projevovaly Šámalovy „idylické“ zkušenosti z odboje v časech Maffie. Drtina se také domníval, že by se bývalý kancléř ilegální činnosti neměl přímo účastnit, neboť je pro Němce a priori podezřelý. V tomto názoru se s ním ztotožňovali i jeho blízcí spolupracovníci. Šámal byl ovšem neodbytný a své zapojení do domácího odboje – pokud možno jako jeho hlava – považoval za samozřejmost.⁶⁷ Podle Drtiny se v tom projevovala „trochu romantická a lovecká krev starého revolucionáře“.⁶⁸

⁶² Sylva SOUČKOVÁ, *Psáno osudem a politikou*, s. 26–27.

⁶³ Drtinovo stanovisko viz tamtéž, s. 373. Nečas sám vysvětloval okolnosti svého působení v Nejvyšším cenovém úřadu v elaborátu pro prezidenta Beneše v prosinci 1940, viz Libuše OTÁHALOVÁ – Milada ČERVINKOVÁ (ed.), *Dokumety z historie čs. politiky (1939–1943)*. Sv. 1, dok. 123, s. 150–152.

⁶⁴ Začlenění Adolfa Procházky do skupiny viz jeho zápis v Ladislav Karel FEIERABEND, *Politické vzpomínky I.* (Ed.) Magda BILÍKOVÁ. Brno 1994, s. 421–422.

⁶⁵ Jiří HEJDA, *Žil jsem zbytečně*, s. 207.

⁶⁶ Záměrem této knihy není zmapovat působení Politického ústředí jako celku – zaměřuje se pouze na aktivity spojené s P. Drtinou. Šámalově skupině zde proto není věnována detailnější pozornost.

⁶⁷ Když za Šámalem přišel s takovou nabídkou sociálnědemokratický novinář Jaroslav Jelínek, odpověděl mu bývalý kancléř: „Vždyť já na to čekám!“ Viz Jaroslav JELÍNEK, *PÚ*, s. 85.

⁶⁸ Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 386. Nutno podotknout, že ani Drtinova skupina se zcela nevyvarovala odbojového amatérismu, který se jí nakonec stal osudným.

Šámalovu roli v domácí rezistenci potvrdil fakt, že počátkem července obdržel od Beneše důležitý politický vzkaz, který byl určen všem odbojovým skupinám. Domov byl vyzýván k jednotě a ustavení společného politického vedení domácího odboje. Depeše nepřímo deklarovala Šámalovo neoficiální postavení hlavy podzemního hnutí. Přes své výhrady se tedy Drtina jeho autoritě podřídil, neboť nechtěl narušovat vztahy uvnitř odboje. Za Drtinovu skupinu udržovali se Šámalem pravidelný styk Jína a Chytil. Postupně se ukázalo, že se obě skupiny paralelně snažily soustředit stranické zástupce jako jakousi politickou reprezentaci domácího hnutí odporu. Na počátku léta se nakonec Šámalova a Drtinova skupina postupně prolnuly a vytvořily společnou strukturu, z níž se zformoval odbojový orgán posléze nazvaný „Politické ústředí“.

POLITICKÉ ÚSTŘEDÍ

Zárodkem nové organizace se stala dosavadní „trojka“, jejíž člen Ladislav Rašín zahájil potřebná jednání s Přemyslem Šámalem. Dosud chyběl zástupce národně-socialistické strany, čemuž patrně napomohla skutečnost, že přímo v odbojové skupině Prokopa Drtiny bylo hned několik národních socialistů. Nyní byl vybrán jako politický delegát této strany bývalý poslanec a brněnský soudní rada Ferdinand Richter, který pak vybudoval v Brně jakousi pobočku centrální odbojové organizace (zapojil do ní zejména brněnské vysokoškolské pedagogy Václava Bureše, Vladimíra Helferta, Jana Uhra, Josefa Grňu či Roberta Konečného). Sporný bod představovala otázka, zda se má počítat s účastí agrární strany. Část veřejného mínění, zejména vášniví příznivci Edvarda Beneše, byla na její politiku rozezlena. Nakonec se však dospělo k rozumné dohodě, že agráři v tomto jednotícím orgánu nesmějí chybět.⁶⁹

Po diskrétních konzultacích s Rudolfem Beranem padla volba na Ladislava Feierabenda, který dokonce působil jako protektorátní ministr zemědělství. S Feierabendem vše domluvil Jaromír Nečas. Tímto způsobem se utvořila politická pětka, „direktorium“, které se mohlo právem považovat za nástupce předmnichovských koalic. Drtinova skupina měla dále existovat jako exekutivní, pracovní výbor. Drtinu a jeho přátele Feierabendovo zapojení překvapilo. Pochybovali, zda je správné, aby se protektorátní ministr angažoval přímo v centru odbojové organizace. Opět se tak vynořila otázka dříve spojená s Nečasem, ale námitky byly tentokrát mnohem ostřejší. Dalo by se říci, že tato polemika nikdy neutichla a přispívala k jistému latentnímu napětí mezi Drtinovou a Šámalovou skupinou.⁷⁰

Drtina v té době netušil, že Přemysl Šámal postupoval při dojednávání „pětky“ po diskrétní dohodě s Rudolfem Beranem a Antonínem Hamplem. Bez jeho vědomí se tito straničtí vůdci pasovali na jakési neformální místopředsedy direktoria, muže v pozadí. Drtina ve svých pamětech konstatoval, že pokud by o tom věděl, tak by s takovým uspořádáním nesouhlasil. Nechtěl tyto „opotřebované“ politické veličiny vytažovat pro budoucnost na výsluní.⁷¹ Odpovídalo to jeho snahám o zásadní gene-

⁶⁹ Jaroslav JELÍNEK, *PÚ*, s. 81–82.

⁷⁰ Vlastimil KLÍMA, *K historii domácího odboje*, s. 129; Prokop DRTINA, *Československo můj osud*. I/1, s. 388.